

Aylık Tarih

Yıl: 2 Sayı : 23 Ocak 2025

Sümela Manastırı
Dünya Güreş Tarihi
İstanbul'daki Semt İsimleri Nereden Geliyor?-3
Balkan Harbinde Deniz Savaşları
Türklerde Resim ve Ressamlar-2
Adile Sultan
Selam veren ve Keçeli Yeniçeriler
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

İçindekiler

Sümela Manastırı 3

Dünya Güreş Tarihi 6

İstanbul'daki Semt İsimleri

Nereden Geliyor-3 8

Balkan Harbinde Deniz Savaşları 12

Türklerde Resim ve Ressamlar-2 18

Adile Sultan 24

Selam Veren ve Keçeli Yeniçeriler 28

İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul) 30

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları 40

SÜMELIA MANASTIRI

Karadeniz dağlarında, deniz seviyesinden 1150 metre yüksekteki Sümela Manastırı, eskiden Hıristiyanların inziva mekanıydı.

Doç.Dr. Sami Necabettin

Sümela Manastırı, Trabzon'un 50 kilometre güneyinde, Karadeniz dağlarında 1150 metre rakımda yer alır. Maçka ilçesindeki Altındere Vadisi Millî Parkı sınırları içerisinde yer alan Meryem Ana Deresi'nin (Antik Yunanca adı: Panagia) batı yamaçlarında yer alan, Kara (Antik Yunanca adı: Mela) tepesinin üzerinde konumlanmış Rum Ortodoks manastır ve kilise kompleksidir.

Maçka'ya giderken yol ikiye ayrılır. Bir yol Zigana Geçidi'ne giderken diğer yol çok güzel dağ manzaraları eşliğinde, Meryemana Deresi'ne paralel ilerler. Etkileyici doğal güzelliklerin ve çağıl çağıl akan derenin eşliğinde, her göreni şaşırtan konumu ile Sümela Manastırı'na ulaşılır.

Kilisenin MS 365-395 tarihleri arasında inşa edildiği sanılmaktadır. Anadolu'da sıkça rastlanılan Kapadokya kiliseleri tarzında yapılmıştır; hatta Trabzon'da Maşatlık mevkiinde benzeri bir mağara kilisesi daha vardır. Kilisenin ilk kuruluşu ile manastır haline dönüşümü arasındaki bin yıllık dönem hakkında fazla bir şey bilinmemektedir.

Bu manastırın kuruluşuyla ilgili Karadeniz Rumları arasında anlatılan bir efsane ve bir de tarih anlatımı vardır. Rivayete göre Atina'da bulunan bir Meryem Ana ikonası kaybol-

muştur ve herkes bunun nerede olduğunu merak etmektedir. Bu ikona, İncil yazarı Lukas'ın elinden çıkan dört ikonadan biri olduğu için son derece kıymetlidir. M.S. 4. yüzyılın başlarında, imparator Büyük Theodosius zamanında Atinalı iki rahip; Barnabas ve Sofronius bir rüya görürler. Rüyalarında Meryem Ana onlara şöyle der: "Ben huzur bulmak için Pontos Euxeinos (Karadeniz) kıyılarındaki Melas Dağı'nda bir yere gittim. Gelin beni orada bulun." Bu iki rahip

rüyalarının izini sürerek Trabzon'a gelir ve bugün Karadağ olarak anılan Melas Dağı'nda, kayaların içinde bir mağarada kayıp ikonayı bulur. Rahipler burada kalır ve manastır geleneğini başlatır. Bununla birlikte manastırdaki fresklerde sıkça yer alıp, özel bir önem verilen Trabzon İmparatoru III. Aleksios'un (1349-1390) manastırın gerçek kurucusu olduğu sanılmaktadır.

Tarihçilere göre inzivaya çekilmiş rahiplerin bulunduğu bu çok küçük ma-



Sümela manastırının içindeki freskleardan biri.



Bümela manastırının görünümü.

nastırın gerçek manastır kimliğine kavuşması 10. yüzyılda olmuştur. Kayaların içinde bulunan kilisenin yanına ahşap birimler eklenmeye başlanmış ve manastır böylece yavaş yavaş büyümüştür.

Zaman içinde "Oros Melas"tan (Karadağ) evrile evrile "Sümela" ismiyle anılan bu manastır, Bizans başkentine çok büyük zarar veren 1204 yılındaki Latin istilasından sonra Komnenos Hanedanı'nın kurulmasıyla önem kazanır. Sümela Manastırı 13. yüzyıldan 14. yüzyılın ortalarına kadar en parlak dönemini yaşamıştır. Hatta o zamanlar manastırın çevresinde çok önemli ve çok büyük başka manastırlar da yapılmıştır. Bugün yolları çok zorlu da olsa o manastırların harabeleri ziyaret edilebilir. Manastırın bulunduğu çevreye baktığımızda aslında doğasıyla ve zorluğuyla tam bir inziva bölgesi olduğunu görürüz. Zaten dini açıdan büyük önem taşıyan bu gibi manastırlar, özellikle gerçek bir inziva ortamı yaratan bu tarz bölgelerde yapılmıştır. Daha sonraları da Karadeniz dağları hep inziva yeri olarak tercih edilmiştir.

Sümela Manastırı stratejik anlamda da büyük öneme sahipti. İç, Orta ve Doğu Anadolu'dan, hatta İran'dan Karadeniz kıyılarına çıkmak, Batı ile irtibat kurmak için mutlaka Zigana Geçidi'nden geçmek gerekirdi. Bu geçidin üzerinde yer alan tüm manastırlar, o yöreyi koruma, asker gelip savunmaya geçinceye kadar düşmanı durdurma görevini üstlenmişlerdi.

Komnenos Hanedanı bu manastırlara büyük haklar vermişti. Her manastıra ait çok sayıda köy vardı. Bu nedenle dini ve askeri açıdan olduğu gibi üre-

timde de önemliydiler.

14. yüzyılda Türkmen akınlarına maruz kalan kentin savunmasında ileri karakol görevi üstlenen manastırın statüsünde Osmanlı fethinden sonra bir değişiklik olmamıştır. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki şehzadeliği sırasında buraya iki büyük şamdan hediye ettiği bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmed, II. Murat, I. Selim, II. Selim, III. Murad, İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman ve III. Ahmed'in de manastırla ilgili birer fermanları bulunmaktadır. Osmanlı döneminde manastıra sağlanan imtiyazlar, Trabzon ve Gümüşhane bölgesinin İslamlaşması sırasında özellikle Maçka ve kuzey Gümüşhane'de Hristiyan ve gizli Hristiyan köyleri ile çevrili bir alan oluşturmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde de manastır önemini sürdürdü. 15. yüzyılda Trabzon'u fetheden Fatih Sultan Meh-

met, manastıra imtiyaz vermiş, rahiplerin vergiden muaf tutulmasını sağlamıştır. Şehzadeliği Trabzon'da geçen Yavuz Sultan Selim de Sümela'yı ziyaret etmiş, çok saygı gösterdiği bu manastıra değerli gümüş şamdanlar hediye etmiştir. II. Selim'in de Sina Dağı Manastırı'nda bulunan el yazması On Emir nüshasını Sümela'ya hediye ettiği biliniyor.

18 Nisan 1916'dan 24 Şubat 1918'e kadar süren Rus işgali sırasında Maçka civarındaki diğer manastırlar gibi bağımsız bir Pontus devleti kurmak isteyen Rum milislerin karargahı olmuş, zorunlu nüfus mübadelesi ile bölgedeki Hristiyanların Yunanistan'a gönderilmesinin ardından önemini yitirerek T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yakın zamanda onarılan dek kaderine terk edilmiştir.

1923 yılına gelindiğinde ise son rahipler de manastırı terk etti. Rahipler, önce şehre indi, sonra da Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan sözleşmeye göre Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan Krallığı'nın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu olarak göçe tabi tuttuğu "mücadele" kapsamında Yunanistan'a gitti. Rahipler savaş sonrası ortam nedeniyle değerli ikonaları, el yazması bir incil'i, içinde Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haçın bir parçasının bulunduğu haçı yanlarında götürmek istemediklerinden manastırda bir yere gömerek sakladı. 1931 yılında Başbakan İsmet İnönü'nün verdiği özel izinle gelen bir rahip, gömülen eşyaları alıp Yunanistan'a götürdü. Şimdi Yunanistan'da, Osmanlı'nın "Karaferye" dediği Veria şehri civarlarındaki bir dağın yakınlarında, orman içinde Sümela



Manastırdan diğer bir görünüm.

Aylık Tarih

Manastırını hatırlatan, ismi de Sümela olan bir manastır inşa edilmiş ve Sümela Manastırından getirilen değerli eserler de oraya konmuştur.

Sümela'nın çevreye etkisinin de büyük olduğu görülüyor. 15 Ağustos Meryem Ana Günü'nde manastıra Hristiyanların yanı sıra, Karadeniz'in değişik illerinden Müslümanlar da gelirmiş. Genelde hasta çocukların iyileşmesi için, iyileşenler de teşekkür amaçlı ziyarete gelir, adaklar adar, hediyeler getirmiş. Gürcistan, Ukrayna, Moldova'dan da çok sayıda ziyaretçi olmuştur. 15 Ağustos'ta gelenler manastırın uygun olan yerlerinde gecelerler ve bu ziyaretçilere manastırın fırınından ekmek ve yemek verilmiş. Ayinin bittiğini ilan eden çan çalar ve Meryem Ana panayırı başlarmış 15 Ağustos sabahı. Panayır, Maçka sapağından başlayıp manastıra kadar devam edermiş. Yol boyunca satıcılar, aileler, köylerden gelenler olmuştur.

Manastıra varınca zamanında güvenlik amacıyla yapılmış 64 basamaklı merdivenlerden çıkılır ve üstünde delik olan dar bir kapıdan geçilir. Bu aslında bekçinin dışarıyı kontrol etmesi için açılmış bir penceredir. Bekçi odasının tabanında da bir delik vardır. Bu da savunma amaçlı kızgın yağ dökmek içindir.

Burayı geçince manastırın ana kısmı görünür. Sol tarafta muazzam bir kayalık, onun dibinde bir mağara, önünde bir düzlük ve sağ tarafta da üç-dört katlı bir bina yer alır. Bu alana ulaşmak için gene 64 basamaklı bir merdivenden inildiğinde ziyaretçilerin karşısında mağara içinde yer alan Meryem Ana Kilisesi, alana dağılmış küçük kiliseler, yazıtı bulunan ama kendisi olmayan çan kulesinin yeri, sağ tarafta da yanmış ve sonradan restore edilmiş olan kütüphane ve misafirhane bulunur. Sol tarafta kayanın dibinde su damlar ve buranın tedavi edici özelliği olan Meryem Ana Ayazması olduğuna inanılır. Onun yanından kiliseye girilir.

Kilisenin doğu yönünde bulunan apsis (ibadet edenlerin yöneldiği doğuya bakan en kutsal bölüm) kayanın dış kısmında kalır ve kiliseye de apsisin yanından girilir. Anadolu'da başka hiçbir yerde rastlanmayan ilginç bir durum vardır bu yapıda. Kilisenin içi ve dışı fresklerle süslüdür. Girişte kaya duvarında Meryem Ana tasviri vardır. Ayrıca soldan sağa Meryem Ana'nın 24 tasviri daha görülür. Her biri 24 harfli Yunan alfabetinin bir harfiyle isimlendirilen bu freskler, Meryem Ana'ya Paskalya öncesi okunan duaları temsil eder. Ayrıca iç kısımda Meryem Ana'nın hayatı ve deniz-

den uzak bir konumda olursa da denizcilerin azizi Aya Nikola'ya dair tasvirler vardır. Kilisenin dış cephesinde de apsis üzerinde İsa Mesih'in hayatından, diğer taraflarda da Eski ve Yeni Ahit'ten alıntılar bulunur. Sümela Manastırında genelde çok sık rastlanmayan tasvirler çıkar karşımıza. Ayrıca azizlerin kutsal emanetlerinin muhafaza edildiği ufak şapeller, gündelik hayata ait fırın, yemekhane ve mutfak gibi mekanlar da vardır.

Mutlaka görülmesi gerekenler listesinde kesinlikle "ilk 10" a girmeyi hak eden Sümela Manastırı, uzun süre devam eden restorasyon çalışmalarının ardından yeniden misafirlerini ağırlıyor. Elbette bir kısım tahribat kayalarından gelen su ve nemden dolayıydı ama bir kısmı da insan eliyle yapılmıştı. Daha önce yapılan restorasyonlar da pek sağlıklı değildi. Fakat gezerken unutulmaması gereken bir konu da ıslak sıva üzerine yapılan boyamalardan oluşan, eskileri 13. yüzyıl Bizans Dönemi'ne, yenileri 17. yüzyıla ait olan tarihi fresklerin flaşlardan büyük zarar gördüğüdür. Bu nedenle gelecekte ödünç aldığımız bu kültür mirasını gezip fotoğraflarken kesinlikle flaş kullanmayalım.

Sümela Manastırı'nda 2016 yılında başlatılan kapsamlı restorasyon çalışmalarında sona gelindi. 2024 yılının Temmuz ayında yeniden ziyarete açılan manastırda misafirhane, şapel, keşiş ve inziva odaları gibi bölümler ziyaretçiler tarafından ilk kez görülüyor.

Sümela Manastırı, Anadolu'da geçmişten günümüze ulaşan en önemli yapıların başında geliyor. 2000 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne alınan bu eşsiz manastırda 2016 yılında kapsamlı bir restorasyon başlatıldı. Titizlikle yürütülen ve son aşamaya gelinen restorasyon çalışmaları, bu yılın sonunda tamamlanacak. Temmuz ayında kapılarını yeniden ziyaretçilere açan Sümela Manastırı, tıpkı geçmişte olduğu gibi hem yurt içi hem de yurt dışından konuklarını ağırlayıp görenleri kendine hayran bırakmaya devam ediyor. Altındere Vadisi Milli Parkı sınırları içerisinde bulunan anıt müze niteliğindeki Sümela Manastırı'nda en kapsamlı restorasyon Şubat 2016'da başlatıldı. Bu yılın sonuna kadar sürecek çalışmalar kapsamında Sümela'nın her noktası gözden geçirilmiş olacak. Çalışmaların ilk etabında, manastıra ulaşan patikada ahşap platformlu yürüyüş yolu, ahşap merdivenler, taş duvar ve taş döşeme kaplama imalatları tamamlandı.

Kaya yüzeyinde kontrollü yamaç te-

mizliği çalışmaları yürütüldü. Can ve mal güvenliğine yönelik olarak bariyer yapımı, çelik tel ağ ile kaplama da halihazırda devam eden işlemler arasında. İlk etapta yapılan diğer çalışmalar arasında su kemerleri, gişe, güvenlik ve tuvalet yapılarının yenilenmesi de var.

ikinci etaptaki çalışmalar manastır içindeki binaların risk altında olması ve can güvenliği açısından çok büyük tehlike arz etmesi nedeniyle endüstriyel dağcılar tarafından yürütüldü. Çalışmalar kapsamında kaya yüzeyinde kontrollü yamaç temizliği, çeşitli ölçülerde ankrajlar (yapının çelik donatılarla güçlendirilmesi), bariyer ve gergi halatları yapılırken, kaya yüzeylerine yüksek çekerli çelik tel ağ ile kaplama da uygulandı, iç yapılar üstünde yükselen doğal mağara tavanında yüksek dayanımlı çelik tel ağ yapıldı. Manastır üzerinde bulanık kaya yüzeylerinde geniş ölçekli bir iyileştirme ve destekleme çalışması yürütüldü.

Müze yetkilileri, ana kaya kilisesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın uzman restoratörleri tarafından öncelikle fresklerin mevcut durumlarının fotoğraf ve çizimlerle belgelendiğini, ardından boyalardan örnekler alınarak tür analizinin yapıldığını kaydetti. Bu alanlarda bozulmaların nedenleri belirlenip müdahale yöntemleri geliştirildi ve son olarak elde edilen veriler yardımıyla özgün renkler ile canlandırma işlemi yapıldı. Çalışmalar kapsamında bugüne kadar hiç ziyarete açılmamış olan misafirhane, manastırın kuzeyinde yer alan şapel, keşiş ve inziva odaları, çilehane; ayrıca kiler, mahzen gibi bölümlerin de restorasyonları tamamlandı ve bu mekânlar ziyarete açıldı.



Dünya

Güneş, Tariki



Dünyamn her yerine yayılmış olan güreş sporunun tarihi, zamanımızdan 3000 yıl önce başlar.

Tarihçiler olimpiyatların esas unsurlarından biri sayılan bu sporla ilgili resimlere üç ayrı bölgede; Orta Asya, Ege ve Mısır'da rastlamışlardır. M.Ö. 3000 yıllarında Nil yakınlarındaki, Beni Hasan mabedinin duvarlarına yapılan resimler elimizde bulunmaktadır. Bunlar Mısırlıların serbest güreşi en ince detaylarına kadar bildiklerini bize ispatlamaktadır. Ege medeniyetinden elimizde bulunan vesikalar ise; duvarlarda, tabak ve vazolardaki resimlerdir. Halen Paris'le Millî Kütüphane'de bulunan M.Ö. 500 yılına ait bir vazoda güreş müsabakası resmi vardır. Resimde hakem bile görülmektedir. Berlin'deki Bergama Müzesi'nde bulunan, M.Ö. 530 yılına ait bir tabakta ise, güreş okulundaki çalışmalar görülmektedir. Ünlü şair Homeros'un, İliada adlı destanında Telamon'un oğlu Eas ile Odysseus'un müthiş mücadelesini silâhla değil, güreşerek yaptıkları ve Eas'ın yenilerek çıldırdığı yazılıdır.

Eski Olimpiyat oyunlarının on sekizincisi olan ve M.Ö. 704'te yapılan oyunlarda müsabakalar arasında güreşin de bulunduğu görülmektedir. Bu Grek güreşinin yumuşak bir zeminde yağlı olarak iki kategoride yapıldığı saptanmıştır. İlk kategori «Pancrat» adını taşımakta, galip gelmek için her çeşit mücadeleye izin verilmektedir. Bu güreşin bugünkü Catch veya Pankreas'ın atası olduğu tahmin edilmektedir. Diğer ise; Pentatlon denilen 5'li yarışma içinde bulunan «Kaldırma-vurma» adını taşıyan bir güreşti. Bu güreşte rakibini, üç kez havaya kaldırıp yere vurmaya başaran sporcu, galip gelmekteydi.

M.Ö. 520 yılında 32 müsabakayı tuşla kazanan ve 6 defa Olimpiyat şampiyonu olan Milolu Croton, adı tarihe geçen ilk güreşçidir.

Asya'da ise; güreşin başladığı yer, Karakorum, Tanrı dağları ve Moğolistan'dır. Bu bölgeden güney Pasifik'e kadar yayılan güreş, daha çok dinî törenlerin asıl unsurlarından birisi olarak kabul ediliyordu.

Güreşin judo adıyla çabuk geliştiği ülke, Japonya'dır. Japonya'da ilk resmî şampiyonluk, kayıtlara göre M.Ö. 23 yılında yapılmış ve Sukune adlı bir spor-

cu şampiyon olmuştur. 858 tarihinde ise imparator Buntoku, tahtına vâris olan oğulları arasında bir güreş düzenlemiş, güreşi kazanan Kreshito, imparator olmuştur.

Güreş, ilk oluşundaki kurallar ve töreleri muhafaza ederek, modern çağa doğru gelmiş; ancak XIX. yüzyılda yeni kurallara bağlanmıştır.

Exbrayat adında eski bir boksör 1466 yılında Fransa'yı ziyaret eden Baron de Rosmital'ın yanındaki bir Çek asilzadesinin, Fransa'nın en kuvvetli adamına meydan okumasından ilham aldığım belirterek, Lyon'da «çıplak elle güreş» adı altında yeni bir sporu ortaya atmıştı. Bu müsabakada rakipler elbiseli olarak güreşmekte, fakat bel kemerlerinden aşağısını tutmamaktaydılar. Greko Romen adı verilen bu güreşin 1845'te Fransa'da çok tutulduğunu ve moda olduğunu tarihler kaydetmektedir.

İngiltere'de de yayılan bu spora zaman zaman krallar bile merak sarmış, hattâ VIII. Henry, yenilmez bir güreşçi olarak şöhret yapmıştır. Güreşin Fransa'da tutulduğunu gören zengin organizatörler bu sporu Amerika'ya da götürmüşler, kuzey Amerika'da 1870-1880 yılları arasında profesyonel güreş müsabakaları yapılmış ve William Mul-

doon adlı bir güreşçi Amerika şampiyonu olmuştur.

İlk resmî dünya güreş şampiyonasından önce başlayan modern olimpiyatlarda kurallar tam belirlenemediğinden (1896 Atina) güreş tek kategoride, (Ağır) yapılmış ve Alman Kari Schumann şampiyon olmuştur.

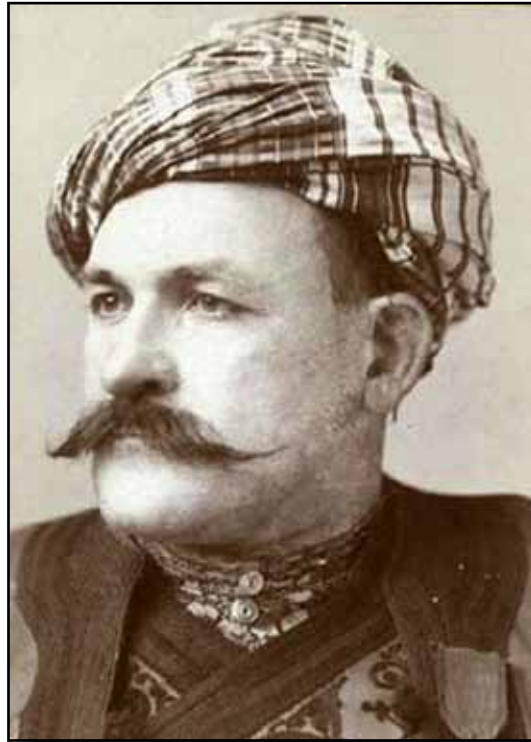
Dünya güreş şampiyonası ilk olarak 1898 yılında Paris'te organize edilmiş bu dev yarışmaya Paul Pons (Fransa), Peterson (Danimarka), Hackenschmidt (Rus) ve Antonitch (Sırp)'ın yanı sıra adı dillere destan Türk güreşçileri Kara Ahmed ve Koca Yusuf da katılmışlardır.

Güreş ilk kez modern olimpiyat programına 1904'te alınmış, 1908 olimpiyatına resmen girmiştir. 1912'de İsveç'te yapılacak olimpiyat oyunlarına İsveçliler bazı kuralların açık anlaşılmadığı gerekçesi ile serbest güreşi almamışlardır. Bunun üzerine 1918'de güreş yönetmeliği hazırlanmış, stiller; Serbest ve Greko-Romen olarak kesin şekilde ayrılmış, her iki stil de 1920'de Anvers'te yapılan oyunlara dahil edilmiştir.

Dünyadaki ilk güreş federasyonu 1913'te kurulan Fransız güreş federasyonudur. Halen Milletlerarası Güreş Federasyonu (F.İ.L.A.) nın yeni merkezi Lozan'dadır.

Bugün dünya üzerinde, Türkiye dışındaki ülkelerde kendilerine özgü güreşler yapılmaktadır. Bunlar: Japonya'da yapılan ilkel Japon güreşinin gerek kural, gerekse kıyafet bakımından özelliklerini taşıyan Sumo, Moğollar'ın yaptıkları çizmeli, deri kemer ve deri yelekli Kemer Güreşi, Hindistan'da yapılan kural ve kıyafet bakımından Sumo'ya benzeyen Penches güreşi, Ruslar'ın Sambo dedikleri bir tür kemer güreşi, İsviçre Tirollerinde yapılan Pantolon güreşi, İzlanda'da yapılan Glima güreşi, Güney Yugoslavya'da yapılan 30 dakika süreli yağlı kispet güreşidir.

Modern güreş içinde sayılan serbest güreş, kuralarla sınırlandırılmış tarihî bir güreştir. Greko-Romen'in ise isim olarak ne Grekler'le ve ne de Romalılarla ilgisi vardır. Bu güreş, adını yapıldığı zeminden almıştır. Eski çağlarda güreşlerin yapıldığı yumuşak toprak ringlere bu adın verildiği tespit edilmiştir. Her iki stilde de halen 8 kategori vardır.



Tanınmış güreşçilerimizden Koca Yusuf.

İSTANBUL'DAKİ SEMT İSİMLERİ

NEREDEN GELİYOR?

KISIM-3

Derleyen ve fotoğraflar: H.Veyel Güteryüz

Tarabya: Rumca'da tedavi anlamına gelen Tarabya'nın önceden hastalara bir sığınma yeri olduğu ve oraya hava değişimi için gidildiği sanılıyor. Eskiden «Simas» dili denilen çıkıntıda da bir Venüs mabedi bulunuyormuş ki burada gemiciler ibadet ederlermiş.

Tarlabaşı: Beyoğlu'ndaki Tarla Başı Mahallesi isminden de anlaşılacağı üzere, oraları on altıncı yüzyıla kadar tarla imiş. Boğaziçi, Galata'dan itibaren kıyıda birçok çeşitli köyleri içermekteydi.

Teşvikiye: Sultan Abdülmecid'in bölgede bir mahalle kurulması için teşvikte bulunması üzerine semtin adı 'Teşvikiye' olarak belirlendi. Osmanlı padişahı III. Selim'in döneminde (1789 - 1807) bir avlanma ve nişan talimi alanı olduğunu belirten anıt taş bugün Teşvikiye Camii'nin avlusunda bulunmaktadır. Semtin gelişmesine etkisi büyük olan ilk yapı Teşvikiye Camii'dir. İlk 1794-1795 yıllarında bir mescit olarak yapılan cami 1853-1854 yıllarında padişah Abdülmecid tarafından yenilendikten sonra bölgedeki yerleşme hızlanmıştır. Semtte Abdülmecid'in burada bir yerleşim oluşturma amacını dile getirdiği aynı tarzda yapılmış iki taş mevcut olup üzerlerinde Eser-i Avatıf-ı Mecidiye Mahalle-i Cedide-i Teşvikiye (Abdülmecid'in karşılıksız iyilikseverliğinin eseri olan yeni Teşvikiye Mahallesi) ibaresi yer alır. Teşvikiye kelimesiyle burada bir mahalle kurulmasının padişahça da teşvik edildiği açıklanmıştır. Bu taşlardan biri Teşvikiye Caddesi üzerinde eski Nişantaşı Karakolu'nun yanında, diğeri ise Rumeli Caddesi ile Valikonağı Caddesi'nin kesiştiği kavşakta bulunmaktadır. 1883 nüfus sayımında bir mahalle olarak resmen tescil edilmiştir. Teşvikiye mahal-

lesi 1920'lerde Taksim-Şişli eksenindeki gelişmenin etkisine girdi ve ana caddeden başlayarak hızla apartmanlaştı. Bu olgu 1950'lerde o güne kadar eski yapısını koruyan eski sokakları da içine aldı. 1960'ların başına kadar kırsal görünümünü hala koruyan Topağacı, mahallenin en son apartmanlaşan kesimidir.

Tokat Köyü (Beypazarı): Yuşa Dağının altında Tokat Bahçesi olarak tanınan Hünkar Kasrı ve büyük havuz ile benzersiz bir sebil vardır ki büyük bir gezinti yeridir. Tokat ismi ile tanınmasının nedeni, Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u feth ettikten beş yıl sonra Anadolu tarafındaki Tokat şehrinin muhalif kuvvetlerden arındırılması müjdesi padişaha bu yerde ulaştırıldığından, burasının Tokat olarak isimlendirilmesine ve bağımsız bir gezinti yeri olarak at biniş yeri yapılmasına padişah iradesi ile yapılmıştır.

Bu padişahın sonra buralarının itibarı her ne kadar azalmış ise de Sultan Birinci Mahmud burasının tekrar canlandırılmasını istemesi ile çok gösterişli binalar inşa edilmiştir.

Tom Tom (Beyoğlu): Tophâne yakını ve civârında ve Yeni Çarşı caddesi üzerinde bulunan bu mescidi yaptıran deniz kaptanlarından Mehmed Ağa isminde kişidir. Set kenarında yaptırılmış olduğundan bir tarafı zeminden yüksektir. Merhum Mehmed Ağa'nın mezarı belli değildir. Bu mescidin bu isim ile tanınmasının nedeni 1711 yılında ölen ve müzik biliminde üstad ve beste sahibi olan Tom Tom Abdullah Efendi'nin uzun bir süre mescitte imamlık yapması olmuştur. Mescidin altında olan okul, topçu-başlılarından Bâli Ağa isimli kişidir. Minâresi tahta iken hayır sahibi Fatma Hâtun tarafından 1759'da tuğla-



Teşvikiye Camii.

dan yaptırılmıştır.

Tophane: Osmanlı döneminde ünlü top dökümhanesi olan Tophane-i Amire , bu semtte yer alıyordu. Bu nedenle semte Tophane adı verilmiştir.

Tophâne Câmii: Bu câmiyi yaptıran Kılıç Ali Paşa'dır. Denizi doldurarak elde edilen arazi üzerine yapılmış ve zeminde yüksek bir hünkar mahfili ile üç kapısı ve son cemaat yeri ve avlusunda şadırvan ile musluklar ve harem kapılarının birinde sebil vardır. Kılıç Ali Paşa'nın okul, medrese ve hamamı da vardır. Kendisi câminin yanındaki bağımsız türbesinde gömülüdür.

Tophane-i Amire (Beyoğlu): Fındıklı'dan başlayarak kuzey-doğu yönünde bulunmak üzere Galata'ya kadar uzanan kıyı üzerindeki yerin tümüne [Tophâne] adı verilmektedir. Bu isimlendirmenin nedeni ise bu kıyı üzerinde Tophâne-i Âmire dairesinin yerleşimi ile fabrikasının mükemmel görkemli binasının bulunmasıdır. Tophâne-i Âmire bir çok bölümden meydana gelmiş olup genel olarak iki kısma ayrılmış bulunmaktadır. Birinci kısım; deniz kenarında bulunandır ki fabrikalardan ve bir çok ek bölümlerden ibarettir. İkinci kısım ise kontrol dairesi ile işçilerin ve sanayi alaylarının koğuşlarıdır. Bu kısım Tophâne caddesiyle birinci kısımdan ayrılmıştır. Tophâne'nin yapım ve oluşturulması hakkındaki tarihi bilgiler çok çeşitlidir. Günden güne ulaşan gelişim devirleri bir dereceye kadar anlaşılakta idiyse de gene de doğru bilgiye ulaşılammamaktadır. Şu kadar var ki: "Sultan Selim îmar edip ne sağlam yaptı" Tophâne'yi" Mısrası bu büyük binanın [1790] tarihinde ve Sultan Selim Han zamanında inşa edildiğini göstermektedir. Fakat, bunun da oluşturulma tarihi olup olmadığı şüphelidir. Çünkü Tophâne-i Âmire'nin, bir rivâyete göre İstanbul'un fethi zamanında mevcut olduğu ve diğer bir rivayete göre de fetihden sonra yapıldığı söylenmektedir. Bundan dolayı eski eserlerden olduğu çeşitli mimarisinden ve farklı eserinden anlaşılmaktadır. Tophâne-i Âmine, Sultan İkinci Abdülhamit tarafından genişletilerek daha mükemmel duruma getirilmiştir. Sanayi ürünlerinin her türlü-sünü imal edecek tezgahlarla dolu fabrikalar oluşturulmuş ve topçuluğa ait her türlü ihtiyacı karşılanmıştır. Bütün eksikliklerinin tamamlandığından, büyük, küçük her tür top yenilenip donanımı hazırlanabilmekteydi. Tophâne'nin iki tarafı fabrikalarla kuşatılmış, bir tarafı demir parmaklıklı yüksekliği az bir duvarla ayrılmış bulunduğu cadde ile sı-

nırlı, dikdörtgen şeklinde geniş bir meydan oluşturmaktadır. Meydanın ortasına yakın bir yerinde yükselen saat kulesi, bir zafer ve kahramanlık sütunu şeklinde göze çarpar. Caddeye yakın bulunan yerin inşasındaki zarıflığı ve mükemmelliği ile bu meydanın güzelliğini bir kat daha arttıran köşk, Osmanlı-Türk mimarisine en mükemmel bir örnektir.

Toptaş (Üsküdar): Buradaki bina daha önceleri tâbhane (prevantoryum=nekahethâne) iken sonradan süvari kışlasına çevrilmiş ve 1875'de okula dönüştürülmüştür.

Toygar Hamza (Üsküdar): Burada bulunan çeşmenin yanında bir ilkokul ile Toygar lakabı ile tanınan Hamza Çelebi'nin yaptırmış olduğu mescid vardır. Bu kişi mescidinin mihrabı önünde gömülüdür. Mescidin minberini Sultan Birinci Mahmud Han zamanında mutfak sorumlusu olan Hacı Hâfız Halil Efendi koydurmuştur. Burada Hüdayî Aziz Mahmud Efendi şeyhlerinden Şeyh İbrâhim Efendi'nin türbesi vardır. Toygar Tepesi, Yeni Mahalle'nin batısında ve Selâmsız'ın güney-batısında bir sırt olup eğimi kuzeyden güneye doğru ve Üsküdar'ın büyük caddesi tarafına yöneliktir.

Unkapanı: Kapan, Osmanlı döneminde pazaryeri, satışyeri, kontrol yeri anlamına gelmekteydi. İstanbul'un alınmasından sonra kente gelen gıda maddeleri belirli yerlerde teslim alınır ve İstanbul kadısı, temsilcisi ya da esnaf temsilcisi tarafından denetlenirdi. Çeşitli gıda maddelerinin bu tür trafiğinin yoğun olduğu yerlere Kapan denirdi. Yağ kapanı, Bal kapanı gibi isimler almaktaydılar. Şehre gelen unların bu semte indirilip depolandığı için yöreye Unkapanı isminin verildiği sanılmaktadır. Bazı satış yerlerinde Arapça'da 'Kabban' adını taşıyan büyük teraziler bulunduğundan dolayı bölge, önceleri 'kapan' adını taşıyordu. Daha sonra sahiline buğday ve arpa yüklü gemiler demirlediğinden semt, 'Unkapanı' adını aldı.

Üsküdar: Bizans döneminde 'Skutari' denilen asker kışlalarının şehrin bu yakasında yer almasından dolayı bölge, 'Skutarion' diye anılıyordu. Osmanlı döneminde 'Üsküdar'a çevrildi. Bizanslıların buraya Hirisopolis (Chrysopolis) demeleri bazı söylentilere göre Agamemnon'un oğlu Hırises'e (Chryses) ilişik olarak ve bazılarına göre akşam güneşin gurubuna yakın Üsküdar'daki evlerin İstanbul tarafından yaldızlı gibi parylak görünmelerindenmiş ki ençok olasılığa yakın olanı budur. Bu isim İskender devrinden

önce bile varmış. Üsküdar deyimini ise Bizanslılar zamanında Skutari (Scutari) denilen bir tür askerlerin orada Skutaryon (Scutarion) denilen kışlalarının bulunmasından imiş. Arnavutluk'taki İşkodra bile bu kelimedenden başka bir şey değildir. Aslında yabancılar İşkodra'ya Arnavutluk Üsküdar'ı derler. Üsküdar, Farsça'da posta hizmetinde kullanılan Tatarlara ve bunların oturdukları yer olan menzilhanelere denilir. Gerek bu anlama göre ve gerekse Üsküdar'ın Anadoluya giden posta yolunun ilk konaklama yeri olmasına göre buraya menzilhane anlamında Üsküdar denildiği çok olasıdır. Posta Tatarı adı, Atlı postacı, ulak. Posta sürücüsü. Menzilhane: Posta tatarlarının at değiştirdikleri han. Konak yeri. Hayvan değiştirilen yer anlamına gelmektedir. Bu ismin Bizanslılar zamanında bile kullanılmış olması olasıdır. Çünkü Bizanslılar Fasça'daki birçok kelimeleri kendi dillerine almışlardı. Özellikle Bizanslılar zamanında şimdiki Bağdat Caddesi posta yolu olup, posta Üsküdar'dan hareket ederdi. Olasıdır ki Üsküdar (Scutarion) dedikleri kışla da bir menzilhânedenden başka bir şey değildi. Yunanlıların şifreli haberleşmede kullandıkları ve Scutale dedikleri üstüvânenin (silirdir) isminin Üsküdar ismiyle olan ilişkisi bile bir dereceye kadar dikkate değerdir. Bizanslılar'da gizli gitmesi ve götürülen postacının bile haberdar olmaması gereken haberleşme, bir yuvarlak üstüvâne (silindir) üstüne sarmal olarak sarılmış şerit şeklinde bir deriye yazılır ve sonra çözülerek gönderilirdi. Bunu kimse okuyamazdı. Ancak aynı çapta bir silindire sahip olan komutan veya görevli, o deriyi şifre anahtarı olarak kullanılan silindire sarınca kolaylıkla okunurdu. Herhalde Farsça'dan alındığı kesin olarak görülen bu deyimden Dara zamanından beri olması mümkündür. Buraya Bizanslılar Damalis (Damalis) de derlerdi. Üstelik Kız Kulesi'nin o zamanki ismi Damalis (Damalis) Kulesi'dir. Kıyıda biraz uzaklıkta ve deniz içindeki bir kaya üstünde bulunan ve Damalis Arkla (Damalis Arkla) denilen Kız Kulesi o zamanlar başka şekildedeydi. Bu kule ile İstanbul tarafında Saray Burnu'ndaki Mangan yani Savaş Araçları Kulesi arasında Haliç'te olduğu gibi güzel ağaçlarla süslü koy, bir zincir çekilerek iki uçları bu iki kuleye bağlanır ve Boğaziçi böylece gemilere kapatılırdı. Nisafor Garagoras'ın (Nikephoros Greğoras) aktardığına göre Sultan Orhan Anadolu tarafından Damalis'e yani Üsküdar'a kadar gelmiş ve Kız Kulesi'nde kendisini bekleyen İmparator Kantakozen (Kantakuze-



Kophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii.

nos) sandalla elçiler göndererek, haberleşmeyi böylece sağlamışlardır. Kız Kulesi o zamanlar Bizanslılar'ın gümrüğü durumunda olup boğazdan geçen gemiler oraya vergi vermeden geçemezlerdi. Tarihte bu kulenin Damalis Kulesi diye tanınması Üsküdar'da oturan Atina komutanlarından Keras'ın (Chares) hanımı Damalis öldüğü zaman bir kaya üstüne gömülmesindenmiş. Buna yabancılar, bilinen hikâye nedeniyle Leandr (Leandre) Kulesi ve Türkler de Kız Kulesi derler. Bu kula Osmanlıların fethinden sonra harap olduğundan yıkılıp ahşap olarak yapılmış ve daha sonra da yandığından Sultan İkinci Ahmet Han'ın devrinde yeniden kârgir olarak yapılmıştır. Daha sonra birçok kez onarılarak, bir kaç şekle girmiştir. Elimizde olan yüz sene önceki şeklinin bile bu günküne benzemediği görülür. (Hero) ve Leandr (Leandr ) adıyla eski Yunanca'da bir manzum hikaye vardır. Bu hikayeye göre Çanakkale Boğazı'nda Anadolu kıyısındaki Abidus (Abydos) köyünde Leandr (Leandr ) isminde bir delikanlı olup bu köyün karşısında ve Rumeli kıyısında da Sestos köyünde de Hero isminde bir rahibe varmış. Bunlar birbirlerini bir panayırda görüp sevmişler. Hero kalenin üstünden gece ateş yakarak işaret verir ve Leandr (Leandr ) da denizden yüzerek karşı kıyıya geçermiş. Bir gece rüzgarla ateş sönmüş ve Leandr (Leandr ) geçerken boğulmuş. Bundan haberi olan Hero da kaleden kendisini aşağıya atarak ölmüş. Kız Kulesi'nin karşısındaki sahile de (Damalis) deniyor. Burada mermerden bir inek heykeli varmış. Aynı zamanda öyle diğer bir heykel de Kuruçeşme ile Ortaköy arasındaki bir

yerde de varmış ki bu yere inek anlamında «Vaha» derlermiş. Ansiklopedide Damalis diye eski zamanda boynuzlu bir tür yaban keçisine dedikleri ve bu kıyıda ya da kayalık üstünde Bosforus (Bosphorus) deyimine karşı düşen anlamı hatırlatmak için böyle boynuzlu bir öküz heykeli bulunduğu düşünülecek olursa (Damalis)'in gömülmüş bir general karısı olduğuna ve özellikle Çanakkale Boğazı'nda olması gereken Leandr (Leandr ) hikâyesine inanmaktan çok diğer tarafa yönelmek doğaldır.

Üsküplü Mahallesi: Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra, bu semte Rumeli'nden Üsküp halkını yerleştirdiğinden bu ad verilmiştir.

Vaniköy: Vaniköy aslında [Papaz Bahçesi] olarak isimlendirilirmiş. Daha sonra Dördüncü Mehmed zamanında Şeyh Sultan olan Seyit Mehmed Vâni'ye, pariyah tarafından burasının mülk olarak verilmesiyle, Şeyh'in kendisi için deniz kıyısında bir bostan ve bazı evler ile deniz kıyısında hâlâ var olan cami yaptırılmıştır. Bu camiye Sultan Üçüncü Mustafa, kendi hattı ile yazdığı bir levhayı hayırlı ve uğurlu olması için astırmıştır. Bu levhada [Vallâhu âlâ küll'i şey'in kadîr] âyeti yazılıdır. Tarihi 1689'dır. İmzası da [Maşakahu'l-fakîr Dervîş Mustafâ] ve daha alt tarafında [Hâzâ hatt-ı Sultân Mustafâ Hân bin Sultân Mehmed Hân Eyyedellahu mülke ve saltanâta] ibâresi yazılıdır. Caminin hünkar mahfili Sultan Birinci Mahmud tarafından eklenmiştir. 1752 yılında Küçüksu Kasrı yenilediği sırada Divitdâr Mehmed Paşa tarafından bu cami de yenilenerek tamir edilmiştir. Vani Efendi, Sultan Dördüncü Mehmed zamanında veziriazam bulunan Köprülü Mehmed Paşazade Yahya Efendi'ye de soyu dayandığından git gide tanınarak padişahın huzurunda savaşta ve barışta ders vermekle görevlendirilmiştir. Bu Şeyh, sözü geçen bir kişi olduğundan (1665) yılında Mevlevîlerin semâlarını ve Halvetîlerin tahta geçmelerini menetmiş ve Edirne civarındaki Babaeski isimli yerde oluşan Bektâşi Tekkesini kapatmış ve (1670) tarihinde islâm ülkelerinde şarap satılmamasına dair gerekli yerlere emir yazdırmıştır. 1683 yılında Nemçe üzerine açılan savaşta bu şeyh ordu şeyhi olarak görev almıştır. 1683 yılında Kestel isimli yerde vefât etmiştir. Vefâtı hakkında söylenen tarih Vaniköy camisinde duvara asılmış bir levha üzerine yazılmıştır: Vani Efendinin [Arâyis-i Kur'an] ve [Hülâsâtü'l-tefâsîr] gibi birçok eseri vardır.

Vişnezâde Mahallesi: Bu mahallede

Vişnezâde Mehmed Efendi'nin 1664 tarihinde yaptırmış olduğu mescit vardır. Abdest almaya özgü olan muslukların suyu baş-bostancı Halil Ağa isimli bir hayır sahibi tarafından getirilmiştir. Bu kişi 1685 tarihinde ölmüştür.

Yahya Efendi Dergâhı (Beşiktaş): Bu dergâhı yaptıran kendisidir. Yahyâ Efendi 1494 yılında Trabzon'da dünyaya gelip, büluğa erme yaşına geldikten sonra İstanbul'a göçmüştür. 1570 Mayıs'ında ölmüş ve Süleymâniye Câmii'nde cenâze namazını zamânın şeyhül-islâmı olan Ebûsu'ud Efendi kılarak hâlâ ziyaretgâh olan yere gömülmüştür. Buraya Sultan İkinci Selim bir büyük türbe yapılmıştır. Bu şeyh fakirlere çok fazla yardım eden yüce bir kişi imiş. Fen biliminden, mesnevi ilmine kadar bilmesi nedeniyle tıp bilimi ve felsefe ve matematik ilminde üstün bilgi sahibi imiş. Tasavvuf bilimine vâkıf olduğundan bazen daldığında farkında olmadan ağzından hikmetli vezinli sözler çıkarmış. Genellikle bu [yâ ehl-i el-veda-yı hâl leküm men elhâdî] sözünü tekrarlamış. Merhûmun basılı dîvânı vardır. Türbe içerisinde ve sol tarafındaki sandûkada oğlu Şeyh İbrâhim Efendi ve onun da sol tarafında annesi Afife Hâtun ve yine solundaki sardûkada manevî evlâdı ve Kânûnî Sultan Süleyman Hazretleri'nin temiz kızları [Tasasız Râziye] Sultan ve ayak ucunun solunda örtünmüş harem ağası [Şerife] hâtun onun da solunda küçük oğulları Şeyh Ali Efendi gömülüdür.

Yenimahalle: Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra, Yenişehir halkını Yenimahalle'ye yerleştirmiştir.

Yeraltı Camii-Kurşunlu Mahzen: Bu câmi hicretin yüzüncü yılında, İstanbul'un Galata tarafı fetih olduğu zaman beş vakit farzı eda etmek için yaptırılmış ve islam askeri yedi yıl kadar burada namaz kıldıktan sonra Şam'a dönmüşlerdi. Dönüş sırasında bazı eşyalarını câminin içerisine koyarak kapısını da güzelce kapatarak kurşun akıtmış olduklarından bu isim ile tanınmasına neden olmuştur. Bu câmi Sultan Birinci Mahmud Han zamanında tamir edilip yenilediği sırada minber ve hünkar mahfili de yapılmış ve Galata surlarından birisi de minare olarak bir süre kullanılmıştır. Daha sonra oluşan bir zelzelede sur yıkılınca yerine yeni bir minare yapılmıştır. Câminin vakıf sahibi üç kez sadrazam makâmını almış olan ve 1756 yılında Midilli'de ölen Mustafa Paşa'dır. Câminin dört kapısı olup, ikisi deniz tarafına ve diğer ikisi de kara tarafına açılır ki bunlardan merdiven ile inilir. Bunlardan başka hünkar mahfilinin de özel

bir kapısı vardır. Avlusunda abrest almaya özgü muslukları ve kapısının dışında bir çeşmesi vardır. Câmî içerisinde üç kabir vardır. Bunlardan birisi müstakil türbe şeklinde ve diğer ikisi de orada bir parmaklık ile çevrelenmiştir. Deniz yönüne bakan kapısı üzerinde büyük (celî) hat ile aşağıda özgeçmişleri ayrıca anlatılacak olan kişilerin isimleri yazılıdır. Amr bin Âs (Ebû ebdâh bin Vâsıl bin Hâşim bin Sa'îd bin Süham bin Ömer-ü bin Hasîs bin Ka'ab bin Levnî el-Kureyşî el-Sahmî) Sahâbeden olup İslamdan önce Kureyş kâfirleri tarafından hapsedilen göçmenlerin müslüman olmasını teklif etmesi için Necâşî'nin yanına gönderilmiş ve Necâşî (Habeş İmparatoru ünvânı) bu teklifi uygun gördüğünden Amr bin As hapsedilen müslüman olup oradan Medîne-i Münevvere'ye hicret etmiş, bir söylentide hicretin sekizinci yüz yılında ve Mekke'nin fethinden altı ay önce müslüman olmuştur. Halid bin Velid ve Osman bin Talha-i Abdarî ile birlikte Medîne-i Münevvere'ye giderek geçmiş hareketinin affedilmesi ricâsıyla alçak gönüllülükte bulunmuştur. Bundan sonra Nebevî cenaplarından savaşmaya izin vermesi ve yerine dönmek için yardım istemekle Ebû Ubeyde bin el-Cerah'ın tahta çıkışında ve hazret-i Ebubekir ve Ömer de dahil olmak üzere eski göçlerden kalan bir saraya yardıma gitmişti. Sonra îmâna istekli olup göçerek, Nebevî cenaplarında kalmış ve Hz.Ebubekir cenplarının zamânında Şam'ın fethi ile görevlendirilip Hz.Ömer'in halifeliği zamanında da Filistin valisi olmuş ve son-

ra Mısır yolunun fethi görevi verilmişti. Mısır'ı feth etmekle oranın valiliğine atandıktan sonra azledilerek Filistin'e çekilip ara sıra Medîne'ye giderdi. Hazret-i Osman'ın şehit oluşundan sonra Şam'da Hazret-i Muaviye'nin yanına gitmiş ve Siffin savaşında bulunmuştur. Hz Ali cenapları zamanında Mısır valisi bulunan Mehmed ibni Ebûbekir görevinden alınarak Mısır'ı idaresi altına alması için Hazret-i Muaviye tarafından görevlendirilip ömrünün sonuna kadar bu vâlilikde kalmıştır. Ölümünde oğlu Abdullah yerine geçmiş ise de bundan sonra hazret-i Muaviye ona azledip kendi kardeşi Utbe bin ebû-Süfyan'ı tayin etmiştir. Amr bin Âs kısa boylu, cesur, dâhî denilecek derecede zeki bir şair idi. Süfyan bin Ayîne Ebû Mehmed Süfyan bin Âyine-i el-Hilâlî – Eski bilginlerden, hadislere ve dinine bağlı bir kişi olup 725 tarihinde Kûfe'de doğmuş ve babası tarafından Mekke-i Mükerrreme'ye taşınmıştı. Yetmiş kez Hacca gitmiştir. Zehrî ve Ebû İshak Sebû'î ve Amr-ü bin Dinar ve diğer meşhur bilim adamlarından fikir almış ve kendisinden de bir çok kişi ve dinleyen İmam-ü Şâfi hazretleri fikir almışlardır. Hazret-i ([113] İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe) ile de görüşmüştür. (113) İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe: Asıl ismi Nûman, babasının ismi Sabit'dir.

Yuşa Dağı (Beykoz): Orada Yûşa isimli yüce kişinin kabri etrafına kârgir bir duvar yaptırılarak müstakil türbedar ve kandillerin yakılması için hademe için odalar yaptırılıp özel bir tekke şeyhi bile tayin edilmiştir. Burada gömülü olan yüce kişi Yûşâ aleyhüsselâm diye tanın-

makta ise de; Yûşâ Peygamber, Hazret-i Mûsâ aleyhüsselâmın hemşîrezâdesi Yûşa bin Nûn bin Efraim bin Yusuf bin Yâkûb aleyhüsselâmdır. Kutlu isimleri Yeşû olup sonra Yûşa olarak adlandırılmıştır. Yûşa hazretleri bu tarafa gelmeyerek Hazret-i Mûsâ vefât ettiklerinde, yüz yaşında iken yirmi yedi sene halifelikte bulunup sonra milâttan 1580 sene önce vefât etmiştir. Gerçi böyle ise de asıl Yûşâ aleyhüsselâm için fatiha okunup ziyaret edildiğinde isabet olacağı aşîkardır. Ziyaretinin çok yararlı olacağı bellidir. Eski yazarların bazıları bunu bir Herkül yatağı, bazıları da Polluks (Pollux) tarafından öldürülen Amikos'un (Amycus) mezarı sayarlarsa da Müslümanlarca bir zeyâretgâh olan bu türbenin Hazret-i Yuşa aleyhüs-selâma ait olduğu kesindir. Bu dağ üzerinde Sen Panteleyon (Saint Panteleion) manastırına ait olduğu sanılan bazı Bizans harabeleri ile bir de ayazma vardır. Yuşa tepesine Bizanslılar Herkül Yatağı derlerdi. Argonotlar'ın (Argonaut) seferinde Boğaziçi'ne gelmeden arkadaşlarından ayrıldığı anlatılan mitoloji hikâyesinde (Herkül)'ün ne olduğuna ve ne de buraya gömüldüğüne ait tarihte hiçbir şey yoksa da Doktor Mortiman (Mordtmann) Boğaziçi'ne dair yazdığı eserde diyor ki: «Tanrı Melkart'ın kemikleri Kadik'te (Cadix) çok görkemli mermer bir mezar içinde ve kendi adındaki mabedin ortasında korunmuş bulunduğunu yazar İstrabon'da (Strabon) okuyoruz. Sanıyoruz ki Fenikeliler de bu dağ üstünde kendi mabetleri Melkart'ın makamı olduğuna inanmışlardır.» Eskiden Kıbrıs'ta keşfedilip, günümüzde Osmanlı Müzesi'nde bulunan dört metre yirmi santim yükseklikteki kaba taştan yapılmış heykel, bize Fenikeliler'in mabedi olan Baal Melkart (ki Yunanlılarca Herakliyus (Heraces) denilir) hakkında bir fikir verebiliyor.

Zeytinburnu: Zeytinburnu isminin, Tarihi yarımada'nın Marmara kıyılarından doğuya bakınca coğrafi olarak bir burun gibi gözükken ilçe kıyılarından ve bu alandaki zeytinliklere ithafen yapılan "Zeytin Burnu" adlandırmasından geldiği düşünülür.



Tophane-i Amire'nin eski bir fotoğrafı.





Balkan Harbinde Deniz Savaşları

Osmanlı Donanması, Balkan Harbi'nde, özellikle Karadeniz'de üstün başarılar sağlamıştır

Ahmet Gülerüz

Balkan Harbi'nde Türk donanmasının üç görev yapması gerekiyordu. Birincisi ve en önemlisi Yunan donanmasını yenerek, Ege Denizi ve Akdeniz'de hâkimiyet sağlamak; ikincisi, Karadeniz'deki askerî nakliyatı, Bulgarlar'ın küçük ölçüdeki deniz kuvvetlerinin saldırısına karşı korumaktı; üçüncüsü ise, gerektiği durumlarda, ordu ile işbirliği yaparak, kara savaşlarına yardımcı olmaktı.

Donanmamız henüz bir deniz savaşına hazır bulunmadığından, birinci ve en önemli görevin yapılması mümkün olamamış ve Bulgar deniz kuvvetlerine karşı harekete geçilmesi uygun görülmemiştir.

Bulgar Karadeniz filosu; 725 tonluk bir torpido gambot ile 97 tonluk altı küçük torpidobottan ve silâhlı iki yattan ibaret bulunuyordu. Karadeniz'deki filomuzu Barbaros ile Turgut Reis zırhlısı, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, Berk-i Satvet torpido kruvazörü, Yedigâr sınıfı üç torpido muhrip, Taşoz küçük torpido muhribi, Sultânhisar ve Sivrihisar torpidobotları, Zuhaf ve Nevşehir ganbotlarından oluşuyordu.

Donanmanın sevk ve yönetimi başkomutanlık vekâletince yapılıyor ve bahriye nezâretinin deniz hareketleriyle ilgisi kesilmiş bulunuyordu. Böylece, deniz kuvvetlerimiz, denizcilikten anlamayan makamın her an değişen kararlarıyla acayip bir tarzda yürütülüyordu.

18 Ekim 1912'de Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile savaş resmen başlamıştı. Karadeniz'deki Osmanlı filosu, önce Bulgar kıyılarının ablukası ile görevlendirilmiş, sonra bundan vazgeçilerek, sadece gözetleme görevi almıştı.

19 Ekim günü Barbaros ve Turgut Reis, Varna'yı bombardıman etti. 21 Ekim'de her iki zırhlı İstanbul'a dönmüş olduğundan Varna önlerindeki görev, Hamidiye kruvazörü ile torpidobotlarımıza verildi. Sonradan Mecidiye kruvazörü ile Yedigâr-ı Millet torpido muhribi de Hamidiye'ye katıldı.

21 Ekim'de Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleriyle, Yedigâr-ı Millet muhribi tarafından Varna bombardıman edildi. Liman ağzında görülen üç düşman torpidobotu da topa tutularak kaçırıldı.

24 Ekim'de Turgut Reis zırhlısı Hamidiye'ye katılmış ve aynı gün Mecidiye tarafından Varna tekrar bombardıman edilmişti.

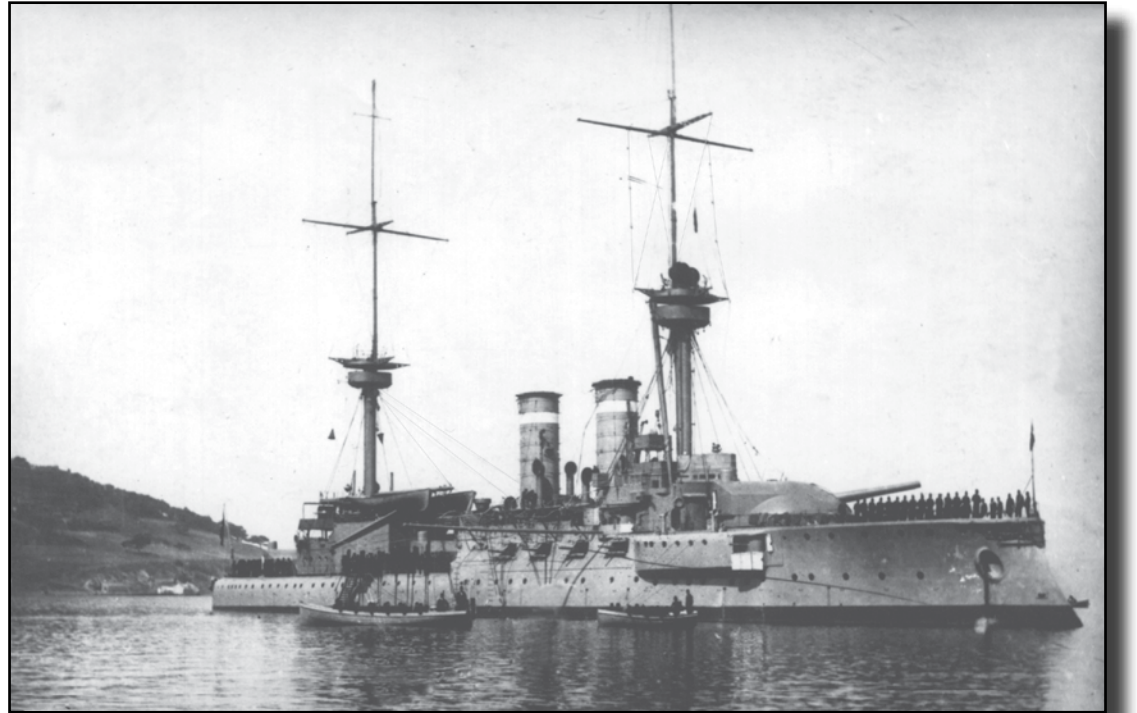
Hükümetin yeni bir emri gereğince, düşman tarafından ateş açılmadıkça geimlerimiz Bulgar limanlarını bombardıman etmemeye ve sadece gözetleme görevi yapmaya başladı. 31 Ekim'e kadar Turgut Reis, Hamidiye, Mecidiye ve diğer muhripler tarafından bu görevin nöbetleşe yapılmasına devam edildi.

Onarımı biterek havuzdan çıkan Barbaros zırhlısı, beraberinde bazı torpidolar olduğu halde, 1 Kasım'da İstanbul'dan hareketle Midye'ye ulaşarak, Lüleburgaz Meydan Savaşı'nda Şark Ordumuzun Vize'de bulunan sağ kanadına katılıp ordunun karaya çıkarılmasında büyük yardımda bulundu.

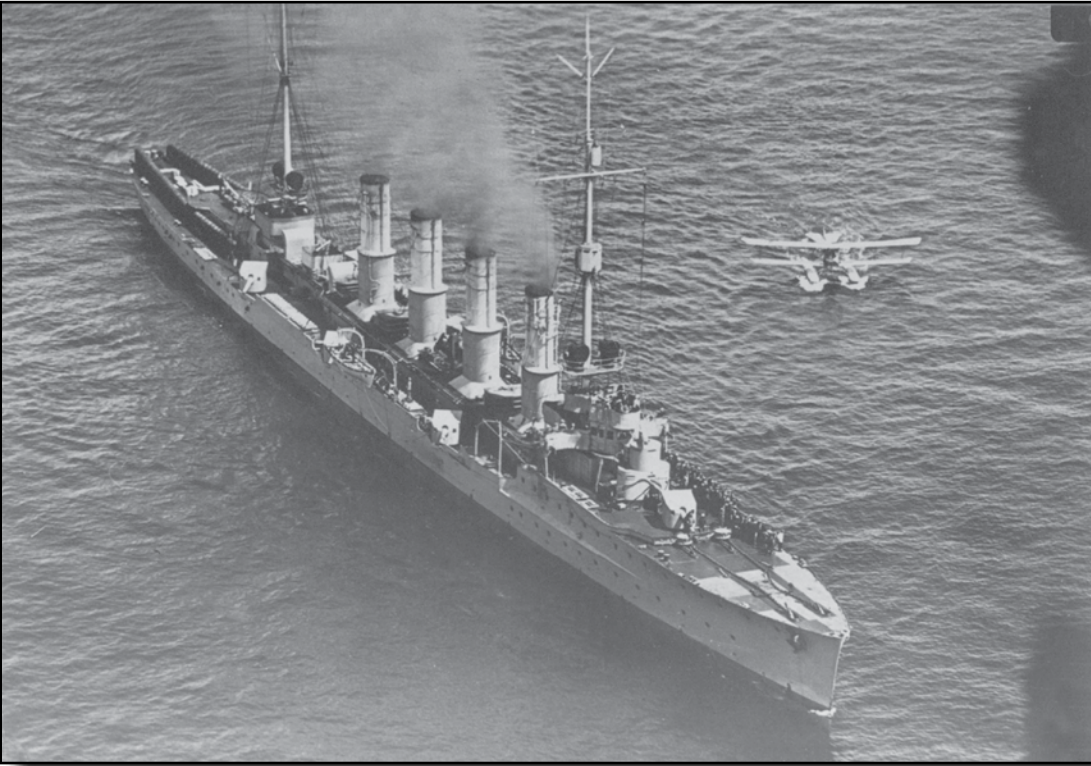
2 Kasım'da Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri Varna'yı yeniden bombardıman etti.

Bu sırada; Lüleburgaz savaşında yenilen ordumuz, Çatalca hattına çekilmeye başlamış olduğundan, donanmaya, Karadeniz ve Marmara'dan ordunun iki yanını desteklemesi emri verildi. 17 Kasım'da Çatalca hattına karşı girişilen Bulgar saldırısına kadar, Turgut Reis ile birkaç torpidobot Karadeniz; Barbaros, Mesudiye, Asâr-ı tefik, Hamidiye, Mecidiye, Marmara sahillerini gözetleme ödevi alarak, gerek rastladıkları Bulgar birliklerini ve gerek sahildeki kuvvetlerimiz tarafından işaretlenen yerleri bombardıman etti. Çatalca hattına Bulgar saldırısı başlayınca, donanmamız da iki yandan güçlü toplarının ateşi ile ordumuza yardım etmeye başladı.

Karadeniz'de Turgut Reis, Marmara'da ise Barbaros ile Mesudiye, düşmanın iki yanını bombardıman ediyordu. Barbaros ve Mesudiye'nin özellikle ağır toplanyle yapmış olduğu ateşler, çok etkili olmuş ve 18 Kasım'da Turgut Reis düşmanı perişan etmişti. Uzun düşman hattının onar kilometrelik iki tarafı, donanmamızın ağır ateşi altında ezilmişti. Ateşler, Karadeniz ve Marmara sahillerine çıkarılmış olan deniz



Barbaros Hayrettin zırhlısı.



Hamidiye Kruvazörü.

topçu subaylarımız tarafından yönetiliyordu. Donanmanın bu yardımı çok değerli olmuş ve İstanbul'un kurtulmasını sağlamıştı. Barbaros ile Turgut Reis'in yirmisekizlik topları ve özellikle Mesudiye'nin seri ateşli topları, düşmana maddî ve manevî büyük bir darbe vurmuştu.

Böylece; Çatalca savaşı ordumuz tarafından kazanıldıktan sonra da; Turgut Reis, düşmanın sıkıştırmış olduğu Terkos'daki müfrezemizi destekleyerek, yerini korumasını sağlamıştı. Barbaros, Mesudiye, Asâr-ı tevfik, Hamidiye, Yedigâr sınıfı dört ve Samsun sınıfı üç muhrip, Zuhaf ve Nevşehir gambotları Büyükçekmece önlerinde bulunuyordu. Barbaros ile Mesudiye, Kalikratya'daki gizli düşman bataryalarını tahrip etti. Bolayır'daki kolordumuza desteklemek üzere de, Âsâr-ı tevfik, Hamidiye ve birkaç muhrip gönderildi.

Varna'da bulunan Bulgar torpidobotları, İstanbul - Köstence arasındaki erzak ve cephane nakliyatına karşı harekete geçmişti. Bulgar sularında hiç bir savaş gemimiz bulunmadığından, Hamidiye kruvazörü, Yarhisar muhribi, Berk Efşân torpidobotu ve Berk-i Satvet torpido kruvazörü Karadeniz'e çıkarıldı.

21 Kasım 1912 gecesini saat 0,30'da Hamidiye kruvazörü Varna açıklarında dört Bulgar torpidobotunun saldırısına uğrayarak onlara ateş açtı. Bu çarpışmada düşman botlarından birinin atmış olduğu torpido ile sancak baş omuzluğundan yaralandı. Hamidiye'nin şiddetli ateşi karşısında Bulgar gemileri kaçtı ve Berk Efşân'a rastlayarak onunla çarpıştı. Bunlardan

biri, iki isabet aldı. Hamidiye'nin ateşleriyle yaralanan iki bot da batmamak için karaya oturdu.

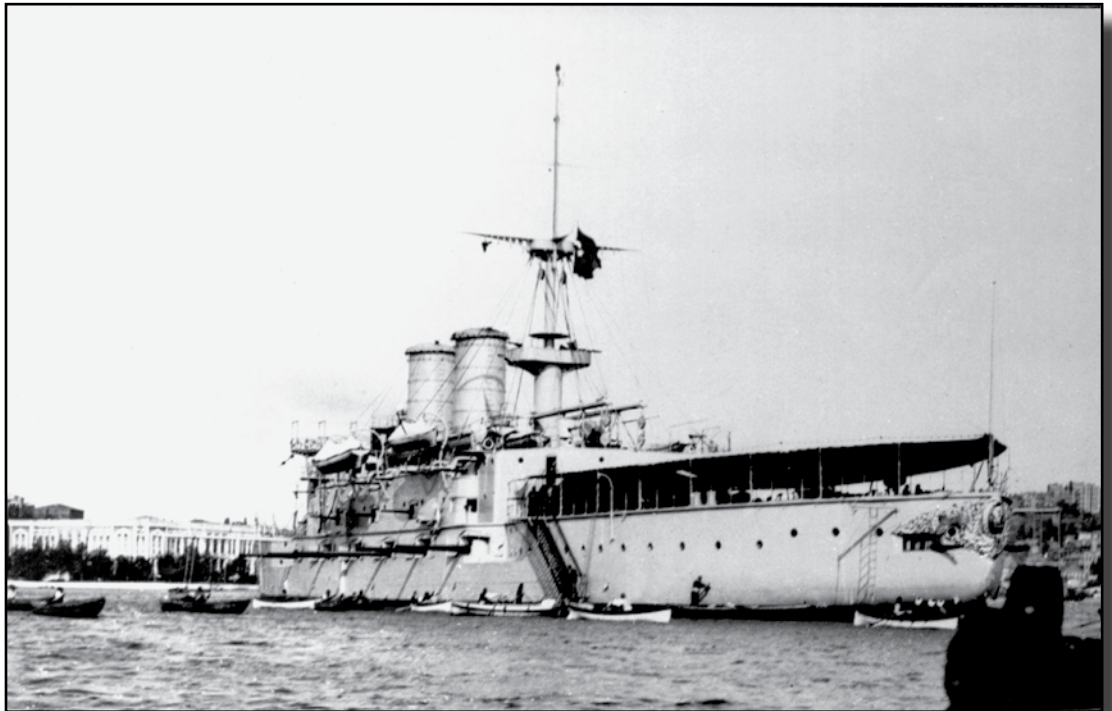
Hamidiye'nin almış olduğu büyük yaradan tekneye sular dolmuş ve pruvası denize gömülmüştü. Geminin genç komutanı Önyüzbaşı Hüseyin Rauf (Rauf Orbay) ile personelin maharet ve gayretiyle, yardımına koşan gemilerle birlikte Boğaz'dan içeri girmeyi başardı ve Haliç tersanesine giderek havuza alındı.

30 Kasım'da Bulgarlar'la mütareke yapılacağı kesinleştiğinden; Barbaros, Turgut Reis, Asâr-ı tevfik zırhlılarıyla, Yedigâr-ı Millet, Nümüne-i Hamiyyet, Basra muhripleri ve birkaç torpidobot Çanakkale'ye hareket etmişti.

3 Aralık 1912'de Bulgaristan, Sır-

bistan ve Karadağ ile mütareke yapıldı. Yunanlılar savaşa devam etmek kararında olduklarından, donanmamızın büyük kısmı Yunan deniz kuvvetleriyle çarpışmak üzere Çanakkale'de toplanmıştı. Türk donanması Karadeniz ve Marmara'da meşgul iken serbest kalan Yunan donanması Sakız dışındaki bütün adalarımızı ele geçirmiş ve Linini adasının Mondros limanında geçici bir üs kurmuştu.

Aralık ayının ortalarında; Barbaros, Turgut Reis, Mesudiye, Asâr-ı Tefik, Mecidiye, Hamidiye, Berk-i Satvet, sekiz muhrip, dört torpidobot ve yirmi bir yardımcı gemiden oluşan Obmanlı donanması Nâra limanına demirlemişti. Fakat gemilerin büyük kısmı onanma muhtaç olduğundan, donanmamız savaşacak bir durumda bulunmuyordu. Donanma komutan vekili Miralay Tâhir Bey, bütün gemiler onarılmadan, onarımı yapılmakta olan Hamidiye kruvazörü filoya katılmadan ve donanmanın cephane, kömür, yiyecek diğer ikmalî tamamlanmadan Yunan donanmasıyla bir çarpışmayı göze almamakta inad ediyordu. Başkomutanlık vekâleti ise Tâhir Bey'i daha önceden değiştirmek istiyordu. Bu direniş karşısında 6 Aralık 1912'de Tâhir Bey azledilerek yerine Donanma ikinci tümen komutan vekili Miralay Ramiz Bey getirildi. Bahriyemiz için İngiltere ve Fransa'dan satın alınmak istenen bir dretnot ve birkaç muhribin yerinde incelenmesi amacıyla Avrupa'da bulunan Binbaşı Vâsıf (Amiral Vâsıf Temel) ve Önyüzbaşı Rauf Beyler'in yurda dönmesi sağlandı. Vâsıf Bey, Donanma komutan vekâleti kurmay başkanlığına ve Rauf Bey de direkt



Mesudiye kruvazörü.

başkomutanlık vekâletine bağlı olarak oluşturulan Serbest Muhrip Tümeni Komutanlığı'na atandı. Düşmana karşı serbest bir şekilde hareket ederek torpido hücumları yapacak olan bu tümen; Yâdigâr-ı Millet, Muavenet-i Millîye, Taşoz ve Basra muhriplerinden kurulu idi.

İMROZ DENİZ SAVAŞI

14 Aralık 1912'de Mecidiye kruvazörü Boğaz açıklarında ilk kez olarak Yunanlılar'ın sekiz torpido muhribi ve Delfin denizaltısıyla çarpışarak on dakika için de hepsini kaçırmaya mecbur bıraktı.

16 Aralık sabahı donanmamız, Hamidiye dışındaki bütün kuvvetleriyle Boğaz'dan çıktı. Saros Körfezi tarafından gelmekte olan Yunan donanmasına rastlayarak İmroz Deniz Savaşı yapıldı. Yunan Donanması Averof zırhlı kruvazörü, eski ve küçük Spezya, Pisara, Hidra zırhlıları, dördü modern ve onu yeni olmak üzere on dört muhrip ve Delfin denizaltısından kuruluydu. On muhriple denizaltı gemisi gecikmiş olduğundan savaşa katılamamıştı. Rauf Bey'in komutasındaki Serbest Muhrip Tümeni de donanmamızla beraberdi. Saat 9.40'ta Barbaros zırhlısından verilen işaret üzerine savaş başladı. Dört zırhlımız Averof'u hedef tutarak ateşlerini bu gemi üzerine yöneltmişti. Düşman da üç dakika sonra ateşe başlayarak amiral gemimiz Barbaros'u hedef aldı. Savaşın ilk yedi dakikalık kısmında Averof'a bir mermi isabet etmiş ve ağır yaralanmıştı. Düşman gemisinin güvertesinde patlayan küçük ve orta çaptaki mermiler de zararlar meydana getirmişti. Bunun üzerine Averof kendi filosundan ayrılıp süratini yirmi mile çıkarmış ve Türk kuvvetleriyle tek başına savaşarak Barbaros'un pruvasına doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu esnada büyük çapta bir mermi düşman gemisinin iskele baş taretini mazgalından içeri girerek, taret komutanı ile iki eri yaraladı. Ayrıca; küçük ve orta çaptaki mermilerimiz de düşman gemisine isabet ederek zararlar yapıyordu. Zırhlılarımızın bir kısım topları da diğer Yunan zırhlılarına ateş etmekteydi. Spezya zırhlısı dört ve Hidra bir isabet almıştı. Buna karşılık düşmanın atmış olduğu yüzlerce mermiden yalnız bir on dokuzluk Barbaros'un iskele bordasına isabetle yangın çıkarmış ve bazı önemsiz zararlar yaparak, bir erimizi şehid etmişti. Bir küçük mermi de pruva direğine isabet etmiş ve bir erimiz yaralanmıştı, iki donanma arasındaki mesafe 3.000 met-



Barbaros Hayrettin zırhlısı.

reye indiği sırada, Averof'un Barbaros'a torpido attığı haberinin verilmesi üzerine; Donanma Komutan Vekili Ramiz Bey, tekrar torpido atılmasından çekinip, gemilerimize rota değiştirerek saat 10.50'de ateşkes emri verdi. Düşman kuvvetleri ise daha önce ateş kesmişti. Saat 11.30'da Türk donanması tekrar denize açılmış, fakat düşman, savaşı kabul etmiyerek geri çekilmişti.

Bir saat on dakika süren İmroz Deniz Savaşı'nda; Averof, bir daha savaşmayacak ve hattâ batırılabilir bir duruma gelmişti. Savaş devamınca başarı daima Osmanlı donanmasında kalmış, Averof, üzerinde toplanan ateşlerin etkisiyle savaş dışı kalmış ve bazı topları susmuş olduğu halde bu büyük fırsattan faydalanılamamıştı. Böylece elde edilen başarı, kesin bir zafere çevrilememiş ve donanmamızın iyi bir şekilde yönetilememesi, düşmanın kaçıp kurtulmasını sağlamıştı.

Donanma Komutan Vekili bu savaşa ait raporunda; saat 10.17'de Serbest Muhrip Filotillasına, torpido hücumu için işaret verdiğini, fakat duman yüzünden işaretinin görülmediğini ve bu sebeple hücumun yapılmadığını bildiriyordu. Savaşın sonraki beyânında ise; araları açık olan Rauf Bey'i, hücumu yapmamakla suçluyor ve ileri sürdüğü sebepler arasında, askere yemek yedirmek gibi acayip bir konu da bulunuyordu.

Bu savaşta dört zırhlı ve iki muhribimiz 1.439 mermi atmış, Averof'a beş büyük, on beş orta ve küçük çapta mermi isabet etmişti. Diğer Yunan ge-

milerinin de aldığı isabetlerle bu miktar yirmi yediyi buluyordu. Düşmandan bir kişi ölmüş ve on kişi yaralanmıştı. Türk donanmasından ise sadece Barbaros iki isabet alarak bir kişi ölmüş ve bir kişi de yaralanmıştı.

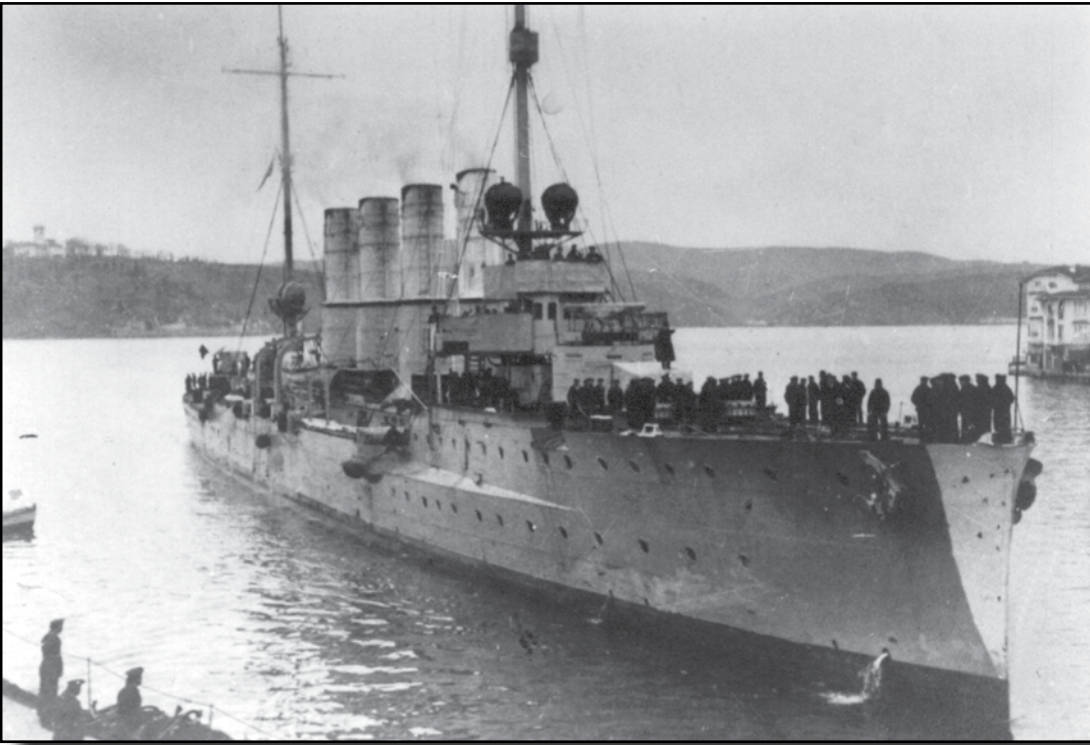
İmroz savaşından sonra donanmamız yeni bir savaşın hazırlıklarına başlamış ve bazı gemilerimizdeki aksaklıkların giderilmesine çalışılmıştı.

BİR KEŞİF SAVAŞI

22 Aralık'ta Mecidiye, Berk-i Satvet, Muavenet-i Millîye, Gayret-i Vataniye, Nümune-i Hamiyyet ve Taşoz, keşif için Çanakkale Boğazı dışına çıktıklarında, Averof ve bütün Yunan muhripleriyle karşılaşarak, iki taraf arasında bir savaş oldu. Delfin denizaltısı Mecidiye'ye bir torpido atmış fakat isabet ettirememişti. Keşiften istenilen amaç elde edilmiş ve onarımı bitmiş bulunan Averof'un savaş yapacak kudrette olduğu öğrenilmişti.

Otuz sekiz günde onarılan Hamidiye kruvazörü, 1 Ocak 1913'te Çanakkale'ye gelerek Nâra'da bulunan donanmamıza katıldı. Meşhur akınlarına başlamak üzere Boğaz'dan çıkıncaya kadar filolarımızın yapmış olduğu bütün hareketlerde bulundu.

Bozcaada'nın geri alınması amacıyla 4 Ocak'ta yapılacak hareket için, kruvazör ve muhriplerin yaptığı denemeye sonradan zırhlılar da katıldı. Hamidiye, Mecidiye ve Berk-i Satvet ile on bir Yunan muhribi arasında uzak mesafeden yapılan top ateşi sonucu düşman gemileri kaçtı. Donanma da adayı almak de-



Midilli savaş gemisi.

nemesinden vazgeçerek geri döndü. Başkomutanlık vekâleti, düşmanın kaçmasına rağmen Sakız adasındaki kuvvetimizin donanmaca boşaltılmasına çalışmadığından, donanma komutan vekilini suçladı.

14 Ocak 1913 günü Hamidiye kruvazörü Boğaz ağzına gelerek teknesinde büyük bir yangın çıkmış gibi düşmanı aldatmış ve o gece donanmadan ayrılarak akın hareketlerine başlamış ve ilk olarak 15 Ocak'ta Şıra adasını bombardıman etmişti. Ege denizinde, Akdeniz'de, Yunan ve Adriyatik denizlerinde, Kızıldeniz'de başarıyla dolaşır, bazı Yunan gemilerini tahrip ettikten ve düşman kıyılarını vurduktan sonra Eylül sonunda geri dönmüştü.

18 Ocak 1913 sabahı; Barbaros, Turgut Reis ve Mesudiye zırhlıları, Mecidiye kruvazörü, Berk-i Satvet torpido kruvazörü ve altı muhripten kurulu Osmanlı filosu tekrar Ege denizine çıkmış ve batıya doğru seyire başlamıştı. Âsar-ı tevfik zırhlısı ile Samsun muhribi ve bir kısım küçük torpidobotlar Boğaz ağzında kalarak Delfin denizaltısını gözetlemek ve donanmamızın gerisini güven altında bulundurmakla görevlendirilmişti. Türk filosu düşmanla çarpışmak üzere Mondros limanına doğru gidiyordu. Amiral gemimiz Barbaros'a; Kırım Harbi'nde Mahmudiye kalyonuna çekilmiş olan Barbaros sancağının kırmızı zemin üzerine yapılmış benzeri sancak çekilmişti (1).

(1) 1854 de Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılarak, Kırım Harbinde Sivastopol'ü bombardıman eden Mahmudiye Kalyonuna hediye edilmiştir. Bu sancak, halen Deniz Müzesinde-

ki teşhir edilen eşyalar arasında bulunmaktadır.

Averof, Spezya, Psara ve Hidra zırhlılarıyla, yedi muhripten kurulu Yunan filosu da Mondros limanından ayrılmıştı. Donanmamız saat 10.30'da Mondros açıklarında düşman donanmasına rastlayarak saat 11.35'te gemilerimiz, 8.800 metre uzaktan ateş ederek savaşa başladı. Balkan Harbi'nin deniz cephesinde kesin sonucu tayin eden bu savaş, üç saat sürdü ve donanmamızın Çanakkale'ye çekilmesiyle son buldu, İmroz çarpışmasında sadece bir mermi isabet ettirebilmek için büyük çaba harcayan ve tam anlamıyla bir kabiliyetsizlik örneği veren Yunan topçuları, üstün başarı sağlayamamıştı.

MONDROS DENİZ SAVAŞI

İki filo paralele yakın bir rota izliyordu, ikinci salvomuzdan sonra düşman da ateşe başladı. Üç zırhlımız ve Mecidiye, ateşlerini Averof üzerine yöneltmiş ve düşmanın iki zırhlısı Barbaros'u, iki zırhlısı da Turgut Reis'i hedef olarak almıştı. Mesudiye ile Mecidiye ateş altında bulunmuyordu.

Düşman üçüncü mermiyi Barbaros'a isabet ettirmiş ve savaşın yarım saat kadar süren ilk kısmında zırhlımızı pek bunaltmıştı. Bu süre içinde Barbaros, sancak tarafından birçok isabetler aldı. Bunun sonucu gemide yangınlar çıktı ve söndürülmesinde büyük güçlükler çekildi. Savaşın ilk anlarında Barbaros'a çekilmiş olan tarihî sancağın, savlosu koparak güverteye düşmesi büyük uğursuzluk sayılmış ve personelin moralim bozmuştu. Geminin orta çaptaki

iki topu da kullanılmaz bir duruma gelmişti. Saat 12.05'te Averof, Barbaros'un sancak baş omuzluğundan altı bin metre kadar uzakta bulunuyordu. Düşman zırhlısı kendi filosundan ileriye atıldığı sırada, Türk hattı iskeleye 16 kerte bir dönüş yapmıştı. Averof muntazaman ateşine devam ediyordu. Bu sırada Barbaros'un 28'lik orta taretine rastlayan bir mermi, mazgal içinde patlayarak tek mil topçu erasını şehid etti. Bu taret de kullanılmaz hale gelmiş ve geminin kullanılabilir dört ağır topu kalmıştı.

Donanmamız döndükten sonra Mecidiye başa geçerek rehber gemisi olmuş ve iki filo arasındaki mesafe dokuz bin metreye çıkmıştı.

Saat 12.10'da Averof'un kendi filosundan ayrılıp süratini yirmi mile çıkararak Barbaros'a yaklaşmasıyla savaşın ikinci ve son safhası başlamıştı. Beş dakika sonra düşman gemisi 28'lik bir isabet alıp, süratini azaltmak zorunda kalmış ve aradaki mesafe açılarak savaş, bir takip savaşı halini almıştı.

Saat 12.28'de yapılan bir manevra sonucu Barbaros, Averof'un iskele baş omuzluğu istikametinde kalmış, diğer üç gemimiz ise, Yunan zırhlılarının ateşinden kurtulmuştu. Fakat bu durumda sadece Turgut Reis'in bazı topları Averof'a ateş edebiliyor, Mesudiye ile Mecidiye hedef bulamıyordu. Bu sırada düşman zırhlısı, personelinin yorgun düşmüş olmasından hiç bir isabet sağlayamıyordu. Averof, Barbaros'un iskele bordasına geçerken, Turgut Reis'in de amiral gemimizin yerini alması istenilmiş, fakat işaret görülemediğinden emir yerine getirilememişti. Barbaros'un sü-



Turgut Reis.



Preveze zırhlısı.

rati on iki mile düşmüş ve Turgut Reis de ona uyararak süratini on iki mile indirmişti. Filotillamızla Mecidiye ise çok ilerlemiş olup, ufukta dumanlan görünüyordu.

Averof artık Barbaros'u bırakıp, fazla yol vererek Turgut Reis'e yaklaşmış ve bu zırhlımız üzerine süratle ateşe başlamıştı. Üç zırhlımız da ateşlerini Averof üzerine yöneltti. Turgut Reis de birçok isabet aldı ve saat 14.07'de düşman zırhlısına bir 28'lik isabet kaydetti. Bunun sonucu gemide yangın çıktı ve söndürülmesi elli dakika sürdüğünden, Averof yolunu kesmiş ve iki donanma arasındaki mesafe açılmıştı. Düşman zırhlısı saat 14.30'da ateş keserek uzaklaşmış, donanmamız da saat 15.00'te ateş kesmekle Mondros deniz savaşı son bulmuştu.

Bu savaşta Barbaros, Turgut Reis, Mesudiye, Mecidiye ve Berk-i Satvet değişik çapta 1.136 mermi atmıştı. Barbaros otuz isabet almış, dört subay ve yirmi sekiz er şehit olmuş, beş subay ve elli er yaralanmıştı. On beş isabet alan Turgut Reis'te ise, dokuz şehit ve on dört yaralı er bulunuyordu. Diğer gemilerimizde hiç 'bir zarar ve insan kaybı olmamıştı. Averof, beş ağır ve on orta top isabeti almıştı. Yunan kaynakları insan kayıp ve yaralılarını gizlediğinden, bu konu bilinmemektedir.

Düşmanın bu savaşta kırk beş isabet kaydetmesinin sebebi sonradan öğrenilmişti. Averof'un ateşini uzman İngiliz deniz topçusu subay ve assubayları yönetmişti.

Mondros Savaşı'ndan sonra Osmanlı donanması Adalar denizi hâkimiyetini Yunanlılar'ın elinden almaktan vazge-

çerek, Şubat ayı başlarına kadar yaralarını sarmakla meşgul oldu.

4 Şubat 1913'te Donanma Komutan Vekili Ramiz Bey azledilerek yerine Tâhir Bey getirilmişti.

Bulgarlarla mütareke bozulmuş ve tekrar savaşlar başlamış olduğundan, donanmanın bir kısmı Karadeniz ve bir kısmı da Marmara kıyılarında kara kuvvetlerimizle işbirliğinde bulundu. Şarköy çıkarmasında ve karaya çıkarılmış olan kuvvetlerin geri alınmasında kara kuvvetlerimiz, savaş gemilerimizin ateşleriyle desteklendi. Gemilerin bir kısmı Bolayır'a saldıran Bulgar birliklerine ateş ettiği gibi, diğer bir kısmı da Şarköy çıkarmasını desteklemiş, çıkarmanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine gemilere dönen askerlerimizle şiddetli ateş açan düşmanı topa tutarak, kuvvetlerimizi mağlup ve perişan olmaktan kurtarmıştı. Bu hareketler bitince, gemilerimiz 13 Şubat'ta Nâra'ya döndü.

Marmara'da bu olaylar olurken Âsâr-ı tevfik zırhlısı bir, iki torpidobotla Karadeniz'de, Karaburun önlerinde ordumuzla işbirliği yapmaktaydı. 9 Şubat 1913 gecesi zırhlımız kıyıya yakın bir yerde, o zamana kadar bilinmeyen bir kayaya oturmuş ve şiddetli fırtınaların etkisiyle birkaç gün içinde batmıştı.

Şubatın 18 ve 21'inde Mecidiye kruvazörü muhriplerle boğazın dışına çıkarak düşman torpidobotlarıyla çarpışmıştı. 8 ve 9 Mart'ta Mecidiye ile torpidobotlar iki defa daha boğazdan çıkarak Bozcaada açıklarına gelmiş ve 9 Mart'ta Yunan torpidobotlarıyla çarpıştıktan gibi, Bulgar ordusuna kaçak savaş eşyası götüren bir Fransız vapuru-

nu da yakalayıp boğaza getirmişlerdi, 8 Mart 1913'te; onanmış bitmiş bulunan Averof zırhlı kruvazörü, boğaz açıklarında görünmüştü.

27 Mart 1913 günü Barbaros'la iki torpidobot acele olarak Çekmece'ye çağırılmış ve akşam üstü tekrar Nâra'ya dönmüşlerdi, iki gün sonra Barbaros ile Turgut Reis ve bir, iki torpidobot tekrar Çekmece'ye gelerek, Çatalca'ya saldıran Bulgar ordusunun sağ yanını ateşe tutmuş ve 11 Nisan'a kadar burada kaldıktan sonra Nâra'ya dönmüştü. Bu sırada en büyük faaliyeti Mecidiye kruvazörü gösteriyordu. Mecidiye, torpidobotlarla birlikte 6 ve 11 Nisan tarihlerinde boğazdan çıkmış ve son defasında yine düşmanla çarpışmıştı.

16 Nisan 1913'te Bulgarlarla ikinci mütareke imzalandığından, donanmamız da savaş faaliyetlerine son vermiş, Haziran ortalarına kadar Nâra ve civarında eğitimlerle vakit geçirmişti. 30 Mayıs 1913'te Balkan hükümetleriyle Osmanlı devleti arasında Londra Barış Hazırlıkları Andlaşması imzalanmıştı. 11 Haziran'dan 15 Haziran'a kadar sadece torpido filomuz ve 30 Haziran'dan 8 Temmuz'a kadar da tüm donanmamız İngiliz uzmanlarının nezareti altında Erdek'te çeşitli eğitim ve manevralar yaptı.

29 Eylül 1913'te Bulgaristan'la İstanbul'da ve 14 Kasım 1913'te Yunanistan'la Atina'da ve aynı tarihte Sırbistan'la İstanbul'da barış andlaşmaları imza edildi.

Dünya tarihinde ilk kez olarak pek başarılı akın hareketleriyle mükemmel bir örnek veren kahraman Hamidiye kruvazörü, yedi ay yirmi dört gün süren seferinden 7 Eylül 1913'te İstanbul'a döndü.

Edirne'nin geri alınması için kara kuvvetlerimizin 23 Temmuz 1913 tarihine kadar devam eden seri hareketleri sırasında; Taşoz, Basra ve Yâdigâr-ı Millet muhriplerinin Vasili'koz ve Midye'ye deniz askeri çıkarmaları ve bu askerin bir süre oralarda kalıp ana kuvvetleri korumaları çok takdire değer nitelikte idi.

Bu hareketler yapılırken, donanmanın büyük kısmı Nâra'da bulunuyordu. Zırhlılarımız bir süre daha orada kalmışlar ve 28 Ekim 1913'te İstanbul'a gelerek onarım için Halic'e girmişlerdi.

Türklerde Resim ve Ressamlar 2



Türkler'de
resim sanatının doğuşunu, gelişimini,
bugünlere kadar kaydettiği aşamalarını geçen sayımızda
anlatmıştık. Bu sayımızda zaman içerisinde yetişen türk ressamalarını
tanıtmaya başlıyoruz.

Nurullah Berk

Hayat Tarih Mecmuası. 1965 Sayı: 7

(Geçen Sayıdan Devam)

Resim ve heykel günah sayılıdursun, Türk ressamlığının Batı'ya dönüş başlangıç noktasına gelmemiz için XIX. yüzyılın ilk çeyreğine gitmemiz gerekir. Sultan Mahmud'un portrelerini örten, sonra da kaldıran zihniyet zamanla, Abdülaziz'in resim yapmasına, Avrupa gezisinde satın aldığı tabloları saraylarına asmasına, Batılı ressamı İstanbul'a çağırıp büyük çapta savaş tabloları yaptırmasına engel olamıyaktı. Dolmabahçe sarayının koridorları ve salonları Abdülaziz çağından kalma, çoğu epey önemli tablolarla doludur. Boulanger, Gerome, Harpignieş, Daubigny, Ayvazovsky, Schryer, Fromentin gibi Avrupa'da hayli ün salmış ressamın tabloları sarayın çoğu loş, karanlık yerlerinde gün ışığına, halk karşısına çıkmayı beklerler.

Halka açık bulunduğu yıllarda gezebildiğimiz Dolmabahçe sarayında şaşkınlıkla seyrettiğimiz bu ressamın eserleri arasında Eugene Fromentin'in Tunus'da yaptığı bir kaç düzenlemesi en büyük sürprizimiz olmuştur.

Fromentin'in Fransız kültüründeki yeri, hem ressam, hen romancı ve sanat yazarı olarak hayli büyüktür. Bu resimler nasıl gelmişti saraya ve neden arka koridorların en karanlık, en göze görünmez yerlerine asılmıştı? Büyük Fransız manzara ressamı Daubigny'nin pek ilginç bir manzarasını da görmüştük. Halbuki bu tabloların Resim ve Heykel müzesinde yer almaları gerekirdi,

Abdülaziz memleketinde epey tanınmış olan Polonyalı ressam Schlebovsky'yi de çağırması, ona büyük harp tabloları yaptırmıştı. Birkaç yıl önce Polonya hükümetinin gönderdiği ve İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık fakültesinde sergilenen tablo, desen ve krokileri hatırlarız. Fâti Sultan Mehmed'i Ayasofya önünde gösteren ve ressamın bitiremediği büyük tablo bu serginin en göze çarpan parçasıydı. Yanılmıyorsak Schlebovsky'nin bir iki büyük savaş tablosu Askerî Müze'de bulunuyor. Abdülaziz bu tabloları ismarlarken Schlebovsky'ye düşündüklerini anlatmak için mürekkepli kalemle bazı krokiler yapmıştı, «Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi»nin 1 Mart 1330 (1914) tarihli sayısında M.Sami şunla-

rı yazıyor: «Abdülaziz merhum ekser tabloların kompozisyonunu müsvedde suretinde kâğıtlara hazırlayarak ressamı esas levha hakkında tenvir ederlermiş. Bir gün Sultan Aziz, Schlebovsky'nin tablosundaki kompozisyona itiraz ederek çizgileri tashih etmiş... Sultanın cazibedar kalemi, Schlebovsky'ye altmış kadar «eskiz "taslak"» yadigâr etmiştir. Bunlar kırmızı mürekkeple Canson kâğıdı üzerine çizilmiş krokilerden müteşekkil kıymetli tarihî bir albüm olarak ressamın ailesi nezdinde mahfuz imiş, Eskizler, istihkâm üzerine hücum, süratle giden süvariler/ filikalara dolmuş ahali, yelkenleri şişirilmiş gemiler, bazan bir elin, bir sancağın hareketi gibi muharebeye ve menazır harekâtına mahsustur ve her birinde hayat, hareket hissi mevcuttur.»

İlk Türk ressamlarının Avrupa'ya gidişi Sultan Aziz çağına rastlar. Abdülmecid çağına rastlayan Ferik Tefvik Paşa'dan sonra, Hüsnü Yusuf, Servili Ahmed Emin, Süleyman Seyyid ve Ahmed Ali Paşa, Fransa'da çalıştılar. Görüldüğü gibi eski ressamlarımızın hemen tümü asker ocağından yetişmiş, yüksek ressam Süleyman Seyyid ve Ahmed Ali Paşa'dır.

SÜLEYMAN SEYYİD

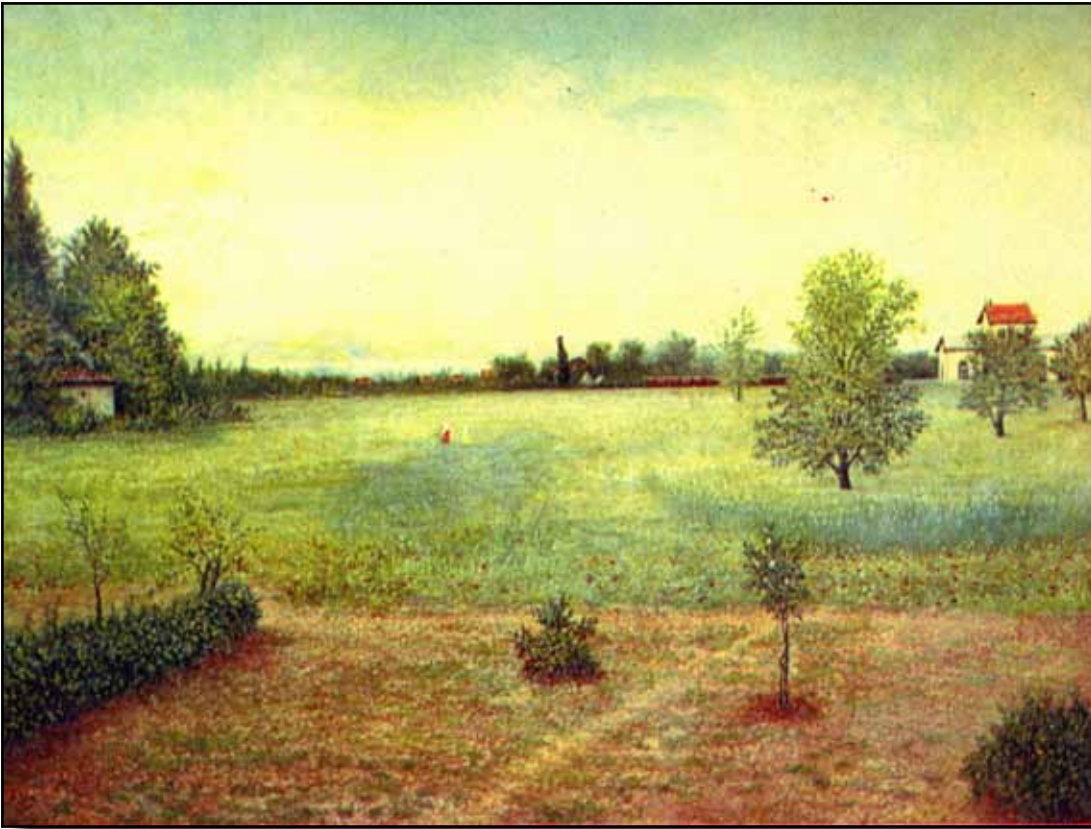
Süleyman Seyyid 1842'de doğmuştu. Harbiye okulunda yetiştikten sonra 1862'de Paris'teki Osmanlı okuluna gönderildi. O sıra mülâzım-ı sâni (teğmen) idi. Bir yandan Osmanlı mektebinin derslerine devam ediyor, bir yandan da Alexandre Cabanel'in atölyesinde resme çalışıyordu. Böylece sekiz yılı geçti. Paris'te, 1870 Fransız Alman savaşı başlayınca İstanbul'a döndü. Celâl Esat Arseven'in Türk Sanat Târihi'nde yayınladığı bir fotoğraf, Süleyman Seyyid'i evinde çalışırken gösterir. Epey yaşlanmıştır. Uzun saçları, göğsüne kadar inen sakalı onu Tolstoy'a benzettir. Elinde paleti vardır, karşısına raslayan duvar ise manzaralar, portreler, natürmortlar, çıplak kadın resimleriyle doludur. Bu kadın resimleri bizi düşündürülebilir, çünkü biz gerek müzemizde, gerekse başka yerlerde Süleyman Seyyid'den sadece çiçek resimleri, natürmortlar görmüştük. Lâleleri, sümbülleri bir vazoda toplayan ünlü çiçek demetiyle «portakal»ı onu kuvvetli bir natürmort ressamı olarak tanıtmıştı. Oysa, bu

fotoğraftan görüyoruz ki çıplak kadın resimlerinin hiç de iyi karşılanmadığı bir çağda ressamımız çıplak ve yarı çıplak kadın tabloları yapmaktan kaçınmamış ama kimseye de göstermemiş. Belki de bu resimleri çiçek ve meyva resimleri kadar kaliteli, başarılı değildi. Celâl Esat Arseven, «Tam manâsıyla bir realist-gerçekçi olan Seyyid bey, gölge ışığa, renk inceliklerine büyük ehemmiyet verirdi. Aşık olduğu tabiata sadakatla çalışırdı. Son zamanlarında Üsküdar'da, Nuhkuyusu'nda oturan Seyyid beyin eşekle çekilen küçük bir arabası vardı. Bununla boya takımlarını alarak resim yapmaya, ahbablarına giderdi. Bazan da eşeğine binerek güzel manzaralar arardı. 1913 senesi eylülünde ölmüş, Sarıyerde Ortaçeşme mezarlığına defnolunmuştur» diyor.

SEKER AHMED PAŞA

Şeker Ahmed Paşa hiç şüphesiz Süleyman Seyyid'den çok daha kuvvetli bir sanat adamı. «Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi» bize şu bilgileri veriyor: «Ahmed Ali Paşa 1841'de Üsküdar'da doğdu. Dokuz yıllık bir okuma süresinden sonra Tıbbiye'ye girdi ama doktorluktan çok ressamlığa heves etti. O kadar ki, daha on sekiz yaşında iken resim öğretmenliğine başladı. Fenn-i tersimde gösterdiği liyâkat-i mümtâze, cennetmekân sultan Abdülaziz Han Hazretleri tarafından takdir buyurulduğundan irade-i seniyye üzerine ikmal-i tahsil için Paris'e izâm olundu. Gustave Boulanger'nin atölyesine devam ederek bilimtihan ressam-ı şehîr mös-yö Gerome'un şakirdi oldu.»

Ahmed Ali, az zamanda paşalığa yükseldi. Sarayın gözdelelerinden biri oldu. Saraydaki görevi, yabancı konukları ağırlamaktı. Ama resmî işleri ne kadar vaktini alsa, resim çalışmalarını ihmâl etmiyordu. Çağaloğlu'nda, türbenin yanındaki yapı o sıra maarif nezâreti idi ve Ahmed Ali 1874'te İstanbul'un ilk resim sergisini kendi eserleriyle orada açmıştı, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinin, içinde bulunduğumuz 1974 yılında, bu önemli yüzüncü yılı kutlaması gerekmez miydi? «Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi»'indeki bir fotoğraf, Şeker Ahmed Paşa'yı Mercan'daki atölyesinde çalışırken gösterir. Pos bıyıklı, kır saçlı Paşa beyaz bir iş gömleği giymiştir, bir yemiş na-



Şeker Ahmed Paşa'nın bir peysaj tablosu.

türmortu olan hayli büyük bir tablo önünde çalışmaktadır. Duvarlarda, yaldızlı çerçeveler içinde manzaraları, yemiş resimleri, dilimlenmiş karpuzlar, üzümler, kuytu ormanlar görülmektedir.

Şerif Abdülkadirzâde Hüseyin Haşim'e bırakılın son sözü: «Müşarünileyh Ahmed Paşa'yı ziyaret etmek ve âsâr-ı âliyesini temaşa eylemek üzere sekiz on sene evvel Mercan'daki konağına gitmiş idik. Salondaki resimlere dair izahat îta buyuran merhumun lisanından sudur eyleyen cümlelerdeki halâvet, o halâvete nazîr olacak bir surette tablolardan nigâh-ı iştiyaka in'itâf eden letâfet, orasını bize «şekeristan» eylemişti. Paşa, hakikaten şeker, fırçası da «şekereyn» idi.»

Bu satırları yazarken adı geçen gazetesinin —daha doğrusu derginin— bir sayfasındaki Şeker Ahmed Paşa'nın fotoğrafına bakıyoruz. Abdülaziz'in yaveri büyük üniforması içinde, göğsü baştan aşağı nişanlarla örtülü: Birinci Mecidî, altın ve gümüş imtiyaz, altın Liyakat, Sanayi, Tahlisîye, Yunan Muharebe nişanlarından başka tam kırk sekiz yabancı nişan, otuz beşi birinci rütbeden. Böylece, her bakımdan tatlı olan Şeker Ahmed Paşa, Ferik rütbesine erişmiş, sanat hayatını da güzel tablolarla süslemeye zaman ayırabilmişti. 1906'da ölmüş, Hazreti Halid türbesi yanında toprağa verilmişti.

OSMAN NURİ PAŞA VE HÜSEYİN ZEKÂİ PAŞA

Osman Nuri Paşa ile Hüseyin Zekâî Paşa aşağı yukarı aynı çağın sanatçıları, ikisi de asker. Zekâî Paşa'nın adı Şeker Ahmed'in kadar yaygın olmamakla beraber belki de daha güçlü bir ressamdı. Resim ve Heykel müzesindeki eserlerinden görüyoruz ki, Hüseyin Zekâî çok daha araştırmacı, daha canlı bir kişiliğe sahiptir. Bu ressam Paşa 1919'da öldüğüne göre Çallı İbrahim'leri,

Avni Lifij' ler tanımış, onların parlak renkli paletlerinin yabancı olmamıştır. Nedense hiç Avrupa'ya gitmeyen Hüseyin Zekâî, şüphesiz çağının sanat eğilimlerini takip etmiştir. Bunu, müzemizdeki «Camhca'dan Manzara» tablosu yeterince gösterir. Bu resim öylesine berrak, renkli, aydınlık ki seyreden bir Renoir'ı, bir Monet'yi düşünebilir.

HALİL PAŞA

Asker ressamlardan bir Paşa daha var: Halil Paşa. Ötekilerden genç, 1857'de doğdu, 1939'da öldü. Çengelköyünde Selim Paşa yalısında doğan bu ressam, ömrü boyunca Boğaz'ın durgun sularını tablolarında canlandıracaktı. Dalga yoktu onun de-



Hüseyin Zekai Paşa'nın bir tablosu.

nizlerinde. Halil Paşa yaz günleri yalılarının, kırlarının, sandalların durgun sulara düşen akislerini resimlemiştir. Bir de, Paris'te iken, Türk resminde eşlerine rastlanmaz güçte üç dört kadın portresi yapmıştı. Bunlardan biri oğlu Ali Halil'de, öteki Kemâl Erhan koleksiyonunda. Düz, gri yeşil fonlar üstünde beliren, siyahlar içinde genç kadın portreleri bunlar. Büyük söylemiyim ama öylesine güçlü ki bu portreler, altlarına bir Fantin Latour'un imzasını koyabilirsiniz.

BATI'YA YÖHELİŞ

Batı'ya yönelik git gide kuvvetleniyor, hiç değilse başkent İstanbul'da daha geniş çevreleri etkiliyordu. İki yılda, üç yılda bir Beyoğlu'nda resim sergileri tertipleniyordu. Şeker Ahmed Paşa bir «Sanayi-i Nefise Mektebi»nin açılışı için gayret sarfediyordu. Derken, 1877 yılında, Münif Paşa adındaki devlet adamının maarif nazırlığında bir Güzel Sanatlar okulu açılmış, Guillemet adındaki Fransız bu okulun başına geçirilmişti. Ne var ki bu okul ya yarım yamalak açıldı, veya uzun ömürlü olmadı, «Elvahı Nakşiye Koleksiyonu» kitabında Halil Edhem, o sırada Gazi Osman Paşa Plevne'yi savunur, o ölüm kalım savaşı sürerken memleket güzel sanatları düşünemezdi, der.

OSMAN HAMDİ

Nitekim, Sanayî-i Nefise Mektebi'nin asıl açılışını, Osman Hamdi'nin yönetimi ele almasını görmek için 1882 yılına kadar beklemek gerekecekti. Osman Hamdi o sıralarda Müze-î Hümâyûn müdürü bulunuyor, arkeoloji çalışmalarını ressamlığa paralel yürütüyordu. Bugün, Gülhane parkına girilip Eski Eserler müzesine doğru gidilirken solda, klasik üslûpta büyük bir yapı görülür. Şimdi Doğu Eserleri Müzesi olarak hazırlanan bu



Osman Hamdi Bey'in bir tablosu.

yapı, 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi olması için yaptırılmıştı.

Osman Hamdi Bey, bu okulu ve karşısındaki müzeyi uzun yıllar yönetti. Şimdi sırası gelmişken, kültür tahribimizin en büyük isimlerinden biri olan Osman Hamdi'nin üstünde uzunca duralım. Bu büyük adam arkeoloji denilen eski medeniyetler ilmini Türkiye'ye getirdikten başka, ressam olarak da yeni bir çağın önderi, müjdecisi oldu.

Osman Hamdi'nin babası İbrahim Edhem Paşa'dır. İbrahim Ethem Fransa'ya gönderildi, okutuldu. Maden mühendisi olarak dönen genç Edhem zamanla yükseldi, Mâbeyn Ferîki, Hariciye Nazırı, en sonunda da Sadrâzam oldu. Bu, baş döndürücü bir yükselişti. Türk kültür dünyasına devrimler getiren bugün saygıyla andığımız Osman Hamdi bu Edhem Paşa'nın büyük oğludur. Aydın, ileri görüşlü bir devlet adamı plan Edhem Paşa, oğlunu 1857'de hukuk öğreni-

mi için Paris'e gönderdi. Genç Osman Hamdi bir süre Hukuk fakültesine gitti. Bir yandan arkeoloji, bir yandan resim yapma, ressam olma sevdası vardı içinde. O sıralarda Paris'te iki Türk sanatçısı çalışıyordu: Sonraları Şeker Ahmed Paşa olacak olan Ahmed Ali ve Süleyman Seyyid.

Osman Hamdi o çağın ünlü bir ressamı, olan Leon Gerome'un atölyesine yazıldı. Bu yazılış, Hukuk öğreniminin sonu. Genç Hamdi 1869 yılına kadar Paris'te kaldı, bir Fransız kızıyla evlendi. Denebilir ki kendisi de, ömrü boyunca yarı Fransız, yarı Türk olarak yaşadı. Yarı Fransız, çünkü Fransızca'yı ana dili gibi konuşup yazıyor, Fransız kültürüne, sanat ve ilmine sıkı sıkıya bağlı kalıyordu. Onu Türkiye'ye kazandıran bu yarı Fransızlık oldu, çekinmeden yazabiliriz bu gerçeği. Sanatının sırlarını Fransa'da öğrenmişti, ilmi araştırmalarının temelini de Fransa'da aramak gerekir, Türkiye'ye dönünce Mîdhat

Paşa Osman Hamdi'yi Bağdad valiliğinde yanına aldı. Dönüşünde «Matbuat-ı Ecnebiye» müdürü oldu. 1881'de onu müze müdürü olarak görüyoruz.

Konumuz resim sanatı olduğuna göre müze müdürü, Türkiye'de arkeolojinin kurucusu Osman Handi'den ressam Osman Handi Bey'e geçelim.

Onun büyük tablolarını bilmeyen var mı? Cami kapıları önünde dolaşan yaşmaklı, feraceli Osmanlı hanımları, motifleri bir minyatürcü titizliğiyle işlenmiş halılar üstünde Kur'ân okuyan sarıklı hocalar, mavi, kırmızı, yeşil, sarı renkleri ışıldayan çiniler önünde cüppeliler, uzanmış kadın ve genç erkekler, portreler, XIX. yüzyıl sonlarında oldukları halde birer Avrupalı gibi giyinmiş hanımefendiler, başlan fessiz beyler. Osman Hamdi, çok figürlü, büyük çapta tablolarında hep Doğulu tipleri canlandırırken portrelerinde o çağın alafrangalaşmış Türk kadın ve erkeklerini çizer.

Osman Hamdi'nin resim sanatımıza büyük katkısı, o samana kadar kimsenin cesaret etmediği, «tertîp» veya «düzenleme» sözleriyle çevirebileceğimiz kompozisyon türünde tablolar yapmış olması. Bu tablolarda, dış ve iç görünüm, çok sayıda figürlerle kaynaştırılmıştır. Osman Hamdi, eski deyimle, bir tasviridir. Onun için önemli olan ne tabiat manzaraları, ne natürcülük denilen cansız nesnelere. O bütün dikkatini, insan resimlerine verir, Portre türünde, ünlü «Mimozalı kadın» resminde görüldüğü gibi milletlerarası akademizmin güçlü bir temsilcisidir.

SANAYİ-İ NEFİSE METEBİ

Osman Hamdi'nin müdürlüğü çağındaki Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin (Güzel Sanatlar Akademisi) durumunu belirtmek bu satırların okuyucusunu ilgilendirir sanırız. Resim ve heykel yapmanın günah sayıldığı bir çağda bu sanatları öğreten bir okulun açılması ne gibi tepkiler uyandırabilirdi? Ressam Hikmet Onat (ki 1914 kuşağının hayatta son temsilcisidir) bu tepkilerden bir kaçını anlatmıştı bize. Bunların en karakteristiği, bir yobaz grubunun okula girmesi, resimleri yırtması, çıplak heykellerin bellerine peştemal sarmasıdır. Osman Hamdi, bütün Batılı kafası, hoşgörülüğüyle günün inançlarına karşı koyamıyordu. Resim atölyesinde poz verdirilen hamal, küfeci gibi saçlı sakallı adamların yüzlerini çizmekten bıkan öğrenciler bir gün çingene mahallesinden bir genç kızı getirince Osman Hamdi hemen kızı kovdurtmuş ve Öğrencilere: «Siz nerede sanıyorsunuz kendinizi? Burası Türkiye, kaldırmaz böyle şeyleri, Yakında Avrupa'ya gideceksiniz, orada çizersiniz kadın resimlerini istediğiniz kadar» demişti.

Sanayi-İ Nefise Mektebinin öğretim üyeleri kimlerdi? Yervant Oskan efendi heykel hocası, Salvatore Valery yağlı boya, Warnia-Zarzecki desen hocası. Nasıl seçmişti bu güçsüz hocaları Osman Hamdi? Yervant Oskan haydi neyse. Bu Ermeni vatandaş uzun



İbrahim Çallı'nın Gül Koklayan Kadın tablosu.

yıllar Fransa'da çalışmış, Türkiye'de bir tek heykel sanatçısı yokken bir boşluğu doldurabilmişti. Ama İtalyan asıllı Valery ile Polonya asıllı Warnia'ya ne demeli? Oysa, o çağ, İstanbul'da, Ahmed Ali, Süleyman Seyyid gibi hocalık edebilecek ressamlar vardı. Onları neden iş başına getirtmemişti Osman Hamdi?

Sanayi-i Neftse mektebi 1891 yılında, mimarlıktan Feyzi ve Nizameddin, heykel-den İhsan, resimden Galib Efendileri Paris ve Berlin'e göndertti. Ama en ilgi çekici kafile, 1910 yıllarında Fransa'ya gidenler oldu: Çallı İbrahim, Hikmet Onat, Ruhi, Nazım Ziya, Avni Lifij. isimlerini saydığımız ressamlar Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında döndüler.

Fâti Sultan Mehmed'in portresini yapan Gentile Bellini bir yana, Batı resim sanatının bir tek büyük temsilcisinin bile İstanbul'a gelip bu şehrin manzaraları üstünde durmamış olması gariptir, XVIII, yüz-

yılda Holanda, Fransa, İtalya, İngiltere'den birçok ressam gelmiş, İstanbul'u tablolarında, özellikle gravürlerinde canlandırmışlardı. Ama bu ressamların hiçbiri o devir Batı sanatının ünlü temsilcilerinden değildi. Meydana getirdikleri tablo ve gravürler bugün hiçbir Avrupa müzesinde görülmez. Tek tuk istisnalar da yok değildir: Paul Signac ve The'o van Risselberge 1910'larda İstanbul'dan birkaç «peyzaj» yapmışlardı. Daha önce Felix Ziem gelmişti. 1860 da ölen Fransız ressamı Decamps bir süre Türkiye'de dolaşmış, sanat tarihine geçecek tablolar yapmıştır: «Türk çocuklarının ilkokuldan çıkışları», «Çeşme başında çocuklar», «Türk Devriye Kolu» gibi eserleri Batı sanatının bize ender armağanlarıdır.

Gültekin Elibal, «Atatürk, Resim ve Heykel» adlı kitabında 1914 dönemi empresyonist ressamları üstüne şu bilgileri veriyor:

«Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 48 ressamın katıldığı birinci Galatasaray sergisini

1916'da açarak sergilemeler tarihimizdeki sürekliliğin düğümünü de atmış oldu. Artık her yıl Temmuz ayında bu sergi İstanbul'da açılacak, sonraları Ankara'yı da kavrayacaktır. 1921 de adı Türk Ressamlar Cemiyeti'ne dönüşen cemiyet, tüzüğünü değiştirdi. Birinci Ankara sergisi 1923 de Cumhuriyetin ilânı günü açıldı.»

Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla yurda dönmek zorunda kalan yeni ressamlar grubu, ilk sergilerinden başlayarak, Türk resim sanatına yeni görüşler, duyuş ve teknikler getirme çabasını açığa vuruyordu. Gerçi İstanbul halkı (Türk halkı demiyoruz, çünkü resim görmek, tablo seyretmek hakkı ancak İstanbullular'a verilmişti; memleketin başka şehirlerinde, başka bölgelerinde ne ressam vardı, ne sergi) o yıllara kadar akademik feleneklere bağlı resimler görmeye alıştı. Şeker Ahmed Paşa, Zekâî Paşa, Halil Paşa, Hoca Ali Rıza, Süleyman Seyyid gibi ressamların titiz, gerçekçi tekniklerinin halkta ve aydınlarda uyandırdığı resim fikri şu idi: Resim tabiatın taklididir, resim tabiat manzaralarını en ufak teferruatına kadar aksettirmelidir. Tablo, konuyu, canlı imiş gibi, ışıkları, gölgeleri, çizgileriyle, hiçbir yönünü değiştirmeden çerçevenin dört köşesi içinde yeniden yaşmalıdır.

Bu resim anlayışı 1914'ten sonra yavaş yavaş değişecekti.

1930 ve sonraki yıllarda Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına kadar, Fransa ve Almanya'da kalabalıkça bir ressamlar topluluğunun çalıştığını görüyoruz. Geleneklerine bağlı, Avrupa ile ilişkileri az, hele resim ve heykel gibi plastik sanatlarda henüz ilk adımlarını atmış bir memlekette Avru pa'nın büyük sanat merkezlerine gelen gençlerin ruh haletini, tepkilerini onların ağızından öğrenmek sanat tarihimiz için faydalı olurdu. Ne var ki, «arşivcilik» denilen ilim kolu, hele plastik sanatlar alanında, yeni doğuyor bizde. Yarım yüzyıldan beri kendilerini tanıtmış, sanat alanında başarılı bir hayatı olmuş ressamlar, arkalarından bir iz bırakmadan, daha doğrusu biz onlardan bir şeyler alıp kâğıda, fotoğrafa, filme, teypte yatırmadan göçüp gittiler. Resim ve Heykel müzesinde sanat arşivleri şimdi şimdi kurulmaya başladı. Henüz yaşayanların fotoğrafları çekildi, sözleri banda alındı. Ölümün pençesinden er geç kurtulamayacak sanatçılar böylelikle yarının araştırmacılarına, tarihçilerine değerli belgeler bırakmış oldular. Ya ölmüş olanlar? Çocukları, yakınları yaşıyorsa bir şeyler öğrenmek istiyoruz onlardan. Nitekim, son yıllar içinde, Hoca Ali Rıza, Feyhaman Duran, Çallı İbrahim, Avni Lifij gibi güçlü ressamlarımızın kızlarından eşlerinden hayli bilgi toplayabildik. Ne var ki bütün bu bilgiler, arşivlerimiz için çok değerli olmakla beraber, sanatçıların ağızından duyulacakların yanında elbette ki sönük kalır. Şimdi, 1910 yıllarında Paris'e giden Sanâyî-i Nefise mektebinin değerli öğrencilerinden bir Hikmet Onat yaşıyor. Onat hoca, 92 yaşında, yaz gelince her sabah altıda kalkıp



Hikmet Onat'ın Anadoluhisari tablosu.

Boğaz yolunu tutar, kırlara, bayırlara giderek çalışmalarına devam eder.

Paris Güzel Sanatlar okulu, 1910 yılının da, akademik geleneklerine bağlı bulunuyordu. Gerek bu okul, gerekse Dragon sokağında bugün de açık olan Julian Akademisi'ne çağın iki büyük hocası ders verirdi: Fernand Cormon ve Jean - Paul Laurens. Bizim gençler bu öğretim yuvalarına dağılmış, dört yıl çalışmışlardı. Belki bir kaç yıl daha kalabileceklerdi ama Fransa ile Almanya arasında başlayıp sonraları dünyaya yayılan savaş onları yurda dönmek zorunda bıraktı. Dönüşlerini takip eden yıllarda bir yandan hocalıkları, bir yandan her yıl açtıkları sergilerle resim dünyamıza bir ferahlık, bir canlılık gelmişti. 1908'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne katılarak bu eski topluluğa yeni bir ruh aşıladılar .

Resim sergileri eski dağınıklıklardan kurtuluyordu. Cemiyet, her yılın ağustos ayında, Galatasaray lisesinin üç sınıfında tertiplediği sergilerle İstanbul halkına alışmadığı anlayış ve tekniklerde tablolar sunuyordu. Hoca Ali Rıza'nın, ressam paşaların inceden inceye işledikleri resimler yerine özgürce vurulmuş fırça darbelerinin canlandırdığı portreler, çıplaklar, manzara ve natüromortlar, özellikle büyük çapta kompozisyonlar lisenin üst kat sınıflarında sıralanıyordu. Veliâhd Abdülmecid Efendi, güzel sanatlara merak ve sevgi-sinden —kendi de epeyi başarılı bir ressamdı— yeni sanatçıları destekliyor, onlara çalışma alanları sağlıyordu.

Galatasaray sergilerinin kültür hayatımıza getirdiği çağdaş Türk resminin doğuşunu hazırlayanlar arasında unutulmaları gereken bir kaç isim var: Çallı İbrahim, Avni Lifij, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Nazmı Ziya, Namık İsmail. Onların yanında, ikinci planda, Sami Yetik, Ali Cemal, Şevket

Dağ ve başkaları...

ÇALLI İBRAHİM

1914 dönemi ressamlarının kısa biyografilerini sunarken Çallı İbrahim'in kızı Belma hanımdan babasının hikâyesini dinletelim: «Babam, İzmir dolaylarındaki Çal kasabasında doğdu. Orta öğrenimini Denizli'de yaptıktan sonra 17 yaşında İstanbul'a geldi. Geldiği sırada ne yapacağını pek bilmiyordu ama resim hevesi çoktan uyanmıştı. Oturduğu bekâr odasında gaz lambası bile yoktu. Geceleri mum ışığında resim yapmaya çalışırdı. Garip inançları vardı babamın. Merkez Efendi'nin mezarı başına gi-



Hikmet Onat'ın Sultan Abdülhamit Odası tablosu.

der, «Ey Merkez Efendi, sen beni öyle bir insan yap ki herkes tanışın» diye dua ederdi. Adliye kâtipliğinde bir süre çalıştıktan sonra Osman Harndi bey onu Sanâyî-i Nefise'ye yazdırmış. Babamın başarıları ondan sonra başlamış. Paris güzel sanatlarında hocası Cormon onu öylesine severmiş ki, günün birinde ihtiyar usta, oturduğu evin üst katma kadar çıkmış resimlerini görmek için,

«Yıllar geçip de babam Çallı, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne hoca olduğu sırada zamanın Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati ile yakın dostluk kurmuştu. Hoş bir fıkra var bu dostluk üstüne. Necati Bey her İstanbul'a gelişinde Tokatlıyan oteline iner, Çallı'yı çağırtırdı. Bilirsiniz, sohbeti, esprileri, rakı sofralarındaki canlılığı her yerden aratırdı babamı. Bir gün bakan yine İstanbul'a gelerek otele inmiş, babamı çağırtmıştı. Babam kartını yukarı göndermişti, bu kartta da sadece İbrahim Çallı, ressam yazılı imiş. Necati bey onu karşıladıktan sonra, elindeki kartı göstererek: «Yahu Çallı, demiş, bu ne biçim kartvizit böyle? Sen koskoca bir hocasın, şu kadar komisyonda üyesin, bunları neden yazmazsın adının altına?» Babam da şu cevabı vermiş: «Siz, Vekil olarak, canınız isterse, bütün bu payelerimi alıverirsiniz elimden, siler süpürürsünüz. O zaman ben sadece ressam Çallı kalırım. Şimdiden tedbirli olmam gerek.»

Çallı İbrahim'in serüvenleri, fıkraları, esprileri ciltler doldurur. Geçelim öteki arkadaşlarına.

HİKMET ONAT VE RUHİ AREL

Hikmet Onat ve Ruhi Arel Heybeliada'daki Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'den teğmen çıktıktan sonra resim sevgisine dayanamarak Sanâyî-i Nefise'ye girmiş, 1910'da oradan diplomalarını alıp devlet hesabına Paris'e gitmişlerdi. Çalışmalarına günümüze kadar devam eden Hikmet Onat birkaç figürlü tablo dışında bütün gücünü İstanbul manzaralarına vererek yüzlerce, belki de binlerce deniz, kıyı resmî yapmıştır. Ama Onat'ı klasik türden bir deniz ressamı olarak bilmek doğru olmaz. O, eski bir denizci olarak denizi çok sevdi ama suları kıyılarından, durgun, sessiz manzaralar içinden seçti. Sonra sandallar, mavunalar, yelkenliler, suda giden araçların çeşidini uzaktan, yakından çizdi. Ruhi ise, bir kaç «manzara» resmiyle yetinerek ev içlerinin yarı karanlığında gergef işleyen, halı dokuyan, süslenen kadınları, yazmacıları konu aldı. Millî vasıfta üslupta bir sanatı gerçekleştirme, resim sanatını topluma yayma, sevdirmeye çabası içinde ömrü boyunca çırpındı durdu.

(Devam Edecek)



Adile Sultan

II. Mahmud'un 40'a yakın çocuğu olmuş ve, 8-9'u dışında, hepsi birer, ikişer yaşlarında ölmüşlerdir. Gerçi, içlerinde Sâliha, Mihrûmah, Atiye, Hadîce ve Âdile Sultan gibi küçük yaşta ölümün pençesinden kurtulanlar oldu ise de, II. Mahmud'un en çok yasayan kızı Adile Sultan'dır. Onun da annesi Zernigâr kadın, doğumdan az sonra öldü. Öksüz kalan Âdile'yi ona annelik yapıp büyüten, yetiştiren Nevfidan kadındı (Zernigâr kadın, II. Mahmud'un kız kardeşi, Kapdân-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile evli olan Esmâ Sultan tarafından iyi terbiye görmüş olduğu için Sultan Mahmud'a takdim edilmiştir ve Sultan Mahmud bu kız kardeşi Esmâ Sultan'ın dizleri dibinde hayata gözlerini yummuştur.

Âdile Sultan'ın babası II. Sultan Mahmud, Osmanlı hanedanı içinde büyük çapta bir hükümdardır. Kendisini tahta çıkaran Alemdar'ın baskısı, etrafını saran dalkavukların (örneğin Halet Efendi gibi), haricî ve dahilî afetlerin (örneğin Mısır, valisi Mehmed Ali Paşa gibi) etkisi ile cülusunun ilk senelerinde bazı aksaklıklar, düzensizlikler (içkiye düşkünlük gibi) olmuştur. Ancak, iyi bir kültür ve sağlam bir karaktere sahip olması ve daha birçok meziyetleri ile, devrindeki unutulmaz, inkâr kabul etmez başarıları ile, tarihte büyük bir hükümdar olarak kayıtlıdır. Bir Batılı kafası ile gericiğe karşı tek başına savaşması da zamanının ananesine göre eşsiz bir başarı örneğidir. O kadar ki, ülkesinin birçok yerlerinde ondan bahsedilirken, II. Mahmud, «gâvur padişah» diye anılırdı.

Güzel sanatlara karşı olan eğilimi de dikkate değerdi. Amcası III. Selim'den musiki dersi almıştı. Tambur ve ney çalar, besteler yapardı. II. Sultan Mahmud'un bugün bile söylenmekte olan yirmi kadar şarkısı vardır.

Şairdi, «Adlî» mahlası ile yazdığı şiirlerin içinde pek güzelleri vardır.

Resme merakı vardı, insan tasvirine «put» denilen bir devirde portresini yaptırıp devlet dairelerine resmen astırmıştı.

Hattattı, hem usta bir hattat. Mehmed Vasfî'den icazet (diploma), Mustafa Râkım'dan da ders almıştı. Bazı camilerde celî yazıları, Topkapı Sarayı'nda levhaları vardır, yazı kalıpları da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde atlas torbalarında üç sandık içinde saklıdır.

Böyle bir babanın kızı olan Adile Sultan da, babası gibi şairdi. Topkapı Sarayı kütüphanesinde H. 997 ve H. 995 numaralarda kayıtlı altın yaldızlı, el yazması iki divanı vardır.

ÂDİLE SULTAN'IN DOĞUMU

Yıl 1826, Sarayda bir oda. Sade sûzenî işleme beyaz atlas yastıklarla süslenmiş dört sedir, üç mak'at (oturulacak yerlere konan dört tarafı saçaklı örtü). Odanın sekiz penceresinde ve kapısında mavi canfes perdeler asılı. Kenarda dört çift, gene sûzenî işlemeli sarı canfesten yüz yastıkları, pembe memlû (pamuk doldurulmuş) iki şilte. Onun üzerinde on altı yastık daha...

Bu oda Mahmud-ı Adlî'nin haremindedir, Zernigâr kadınefendi için hazırlanmış. Zernigâr kadın gebedir, 1826 senesi mayısının 18'inci günü bir kız evlât doğuracak, adı «Âdile Sultan» konacaktır.

Doğum için yapılan masrafların listesi Topkapı Sarayı arşivinde saklıdır. (Ceb-i Hümâyûn defteri, No: 4/2472, sene 1241 şevval - 1826). Bu defterde: «Bâ-emr-i hümâyûn İsmetlû Âdile Sultan Aliyyetüşşân Hazretleri'nin vâlide-i muhteremeleri için müceddeden yaptırılıp harem-i muhtereme teslim olunan...» eşyanın miktarı, kuruşuna varıncaya kadar masrafları, renkleri, ve cinsleri teker teker gösterilmiştir.

Aynı defterde Âdile Sultan'ın doğumu dolayısıyla bazı yerlere «ihsan-ı şahane» olarak darphaneden gelip hazineye irat kaydedilen 25 000 kuruş, gene bu defterde «enderun mehterleri kulları» için 400, «bîrun mehterleri kulları» için 400 ki, cem'an 800 kuruş verildiği yazılıdır.

Minimini Âdile'nin boynunda pırlanta elmasla gayet ustalıkla işlenmiş bir maşallah asılı olduktan başka, süsler de var, pırlanta elmaslı iki tane zümrüt avize, bir pırlanta elmaslı kırmızı yakut avize, yine pırlanta ile bezenmiş firuze avize, bir pırlantalı horoz mahmuzu.

Yeniden sipariş üzerine yaptırılan doğum eşyasını da bu defterden okuyacağız:

«On şal takke, yirmi tülbent takke, bir tane fermayış şal beşik yorganı, bir tane kundak yorganı, pamuklu fitilli tülbent entariler ki, on ikisi iç, on ikisi dış için 24 tane, on tanesi kol, on tanesi ayak için otuz tane etek bezi, pamuk tülbent yorgan şiltesi (iki tane), tülbent yorgan çarşafı (iki tane), tülbent minder şiltesi (bir tane), beyaz gezi don (üç tane), bir tane al atlas minder, ceviz beşik, gümüş sübek, bunlardan başka iki top fitilli tülbent, beş top hindi düz tülbent, dört top donluk bezi, beş top al atlas.» Ustalıkları ile hallaç paraları bile yazılmıştır.

Âdile Sultan, annesi Zernigâr'ı pek küçük yaşta iken kaybetmişti. Babası öldüğü zaman ise 13 yaşına henüz bas-

mıştı.

Babasından sonra tahta çıkan, kendisinden dört yaş büyük ağabeyi Sultan Abdülmecid, kız kardeşini çok sevmiş, onu himayesine almış ve hiç bir şeyden mahrum etmemiştir.

Osmanlı tarihinde, padişah kızlarının, daha küçük yaşta, hatta beşikte iken bile ve büyük babaları yaşındaki erkeklerle, vezirlerle evlendirildiğini görürüz. Ancak Mahmud'un kızları böyle olmamıştır. Örneğin, Âdile evlendiği zaman yirmi yaşını geçmişti. O zamana kadar, ne kadar talibi çıktı ise zamanın padişahı Abdülmecid tarafından reddedilmişti. Nihayet Mehmed Ali Paşa ile evlenmesine irade çıkmıştır.

Mehmed Ali Paşa, Galata Başağası Hemşinli Ömer Ağa'nın oğludur. Çok kabiliyetli ve yakışıklı bir delikanlı olduğu için saraya intisap etmiş, önce orduda, sonra ferik rütbesi ile Şûray-ı Askerî'de vazife almış, daha sonra Tophane müşirliğine tayin edilmiş ve Adile Sultan'ın teveccüh ve muhabbetini kazanmıştır.

Sultan Mecid, Âdile Sultan'ı az sultana müyesser olmuş bir ihtişamla gelin etmiştir.

Sultan, kocasını çok sevmiş, yaşadığı müddetçe paşanın hiç üzülmemesini istememiş, hatta onun çapkınlıklarına bile göz yummuştur.

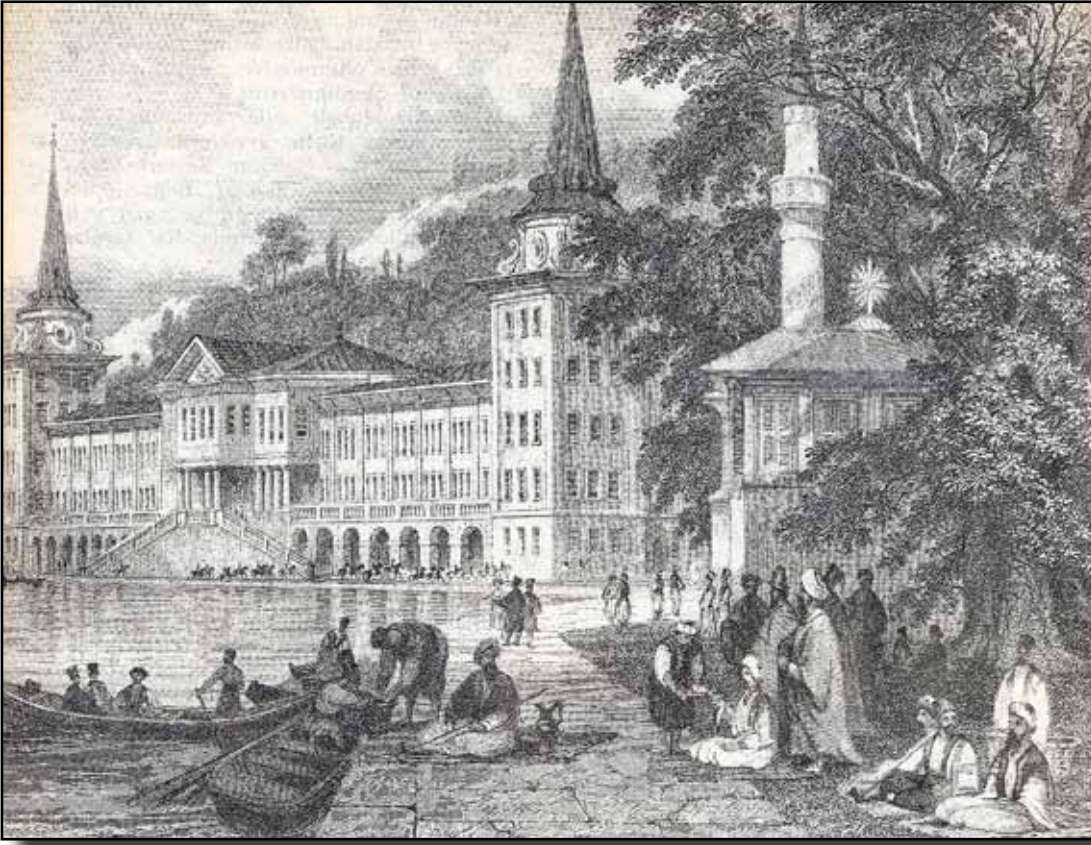
Âdile Sultan'ın Mehmed Ali Paşa ile evlenmesi, XIX. yüzyılın ilgi çekici olaylarından biridir. Bu izdivaç hakkında mevcut bir yığın vesikanın içinde seçerek mümkün olduğu kadar özetlemeye çalışacağız.

İlkin bunlar arasında bize en doğru bilgiyi verecek Takvîm-i Vekaayî'i bir karıştıralım:

BİR SULTAN EVLENİYOR

Sene 1261. (Piraye-i haremsaray-ı ismet olan, hemşire-i muhtereme-i cenab-ı şehinşahî, devletlû ismetlû Âdile Sultan aliyetüşşân hazretleri bi lutfihî teâlâ...) diye tumturaklı bir ifade ile padişahın, evlenme çağına gelen kız kardeşinin Tophane-i Âmire Müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlenmesini uygun gören bir hatt-ı hümâyûnu. Padişahın baş kurenası utufetlû Hamdi Ağa eliyle Bâbâliye getirilmiş ve arz odasında, açılarak vezirler huzurunda okunmuştur.

Bir ay sonra padişahın emriyle Hırka-i Saadet Dairesi'nde bir toplantı yapılmış ve nikâhları kıyılmıştır. Önce Şeyhülislâm dokunaklı bir evlenme ve nikâh hutbesi irat etmiş, Sultanahmet ve Ayasofya camii vaiz efendileri de dua okumuşlardır. Merasim bittikten son-



Adile Sultan evlendiği zaman Beylerbeyi Sarayı'ndan Kuleli Kışlasına kadar uğurlanmıştı. ra süslü bohçalar içinde mücevherler, paha biçilmez güzel eşyalardan oluşan nişan takımı büyük bir alayla Tophane caddesinden Çırağan Sarayı'na getirilerek Darüssâade ağasına teslim olunmuştur.

Düğünleri için padişahın ayrıca fermanı vardır ve bu fermanda düğünün aynı senenin yaz aylarında yapılması emrolunmuştur.

Yine Takvîm-i Vekaayî'den okuyoruz: Düğün için «irade-i seniye ile Üsküdar'da vaki' Haydarpaşa sahrây-ı ferahfezası» münasip görülmüş ve cemaziyelahirun ilk gününden (cuma) başlamak üzere yedinci perşembe gününe kadar bir hafta sürecek şenlikli bir düğün hazırlanmıştır. Meydana çadırlar, obalar kurulmuş, bütün devlet erkânı ve şehir halkı davet edilmiştir. Kendilerine tezkere yazılarak resmen çağrılanlar şöyle sıralanmıştır: Sadrâzam, serasker paşalar, Meclis-i vâlâ reisi Süleyman Paşa, Harbiye Nazırı Fethi Paşa, Tophane Müşiri Mehmed Ali Paşa, Devletlû Kapdan Paşa, İstanbul ordu müşiri Reşid Paşa, Maliye Nazın Saffeti Paşa, Evkaf Nazın Hasib Paşa, Rifat Paşa, Kâmil Paşa. Kendilerine tahsis edilen günlerde cami şeyhleri, müderrisler, imamlar, ilmiye sınıfı.

Düğünün beşinci salı günü rahipler, patrik, hahambaşı. Altıncı çarşamba günü İstanbul'da bulunan bütün yabancı devlet sefir ve maslahatgüzarlarına (eşleri ile) tahsis olunmuş ve padişah tarafından kabul olunmuşlardır.

Geceleri, denizde sallar üzerinde meşaleler yakılmış, türlü renklerde fi-

şekler atılmış, Topkapı, Çırağan, Beylerbeyi sarayları, kışlalar, karakollar, Boğazın her iki kıyısındaki bütün vezir ve nazır yalıları kandiller ile donatılmış, her tarafta şehriyânler yapılmıştır.

Düğünün yedinci perşembe günü, Âdile Sultan, Beylerbeyi Sarayı'ndan valide sultanın koçili sandalına bindirilmiş, vükelânın beş çifte sandalları da arkadan takip ederek Kuleli kışlasına kadar uğurlanmış ve kendisine tahsis olunan Fındıklı'daki Neşatâbad sahil sarayına getirilmiştir. Daha sonraları Güzel Sanatlar Akademisi olarak kullanılan binanın yerindeki bu saray, 1947 senesi nisanının birinci günü gecesi yanmıştır.

SULTANIN ÇEYİZİ

Topkapı Sarayı'nın arşivinde saklı 334/1 numaralı 1262 rebülevvel ayma ait «ceyb-i hümayûn» defterinde Adile Sultan'ın çeyiz takımı masrafları olarak Darphaneden Hazineye irat kaydolunan para 3 milyon 32.159 kuruştur.

Şimdi bu deftere göz gezdireceğiz. Sultan'a çeyiz olarak yaptırılıp 1261 senesi cemaziyelahınn dördüncü günü (haziran 1845) hareme teslim olunan ve otuz sayfa tutan bu eşyayı inceleyeceğiz. Bunların hepsini teker teker saymaya burada elbette gerek ve olanak yok, onun için ancak aralarından seçtiklerimizi sunuyoruz:

Elmas, inci ve sırma işlemeli, al şal kaplı sırt samuru bir kürk, sırma ve tırtıl harçlı elmas ve inci işlemeli al şal entari, inci ve tırtıl harçlı sırma işlemeli mavi şal entari, klaptan harçlı ve klap-

tan bükmeli pul işlemeli fıstıkî şal entari, pul işlemeli eflâtun canfes entari, yine klaptan ve sırma işlemeli siyah bir entari ve dört tane ipek işlemeli patiska entari ve değişik renklerde dallı atlas entariler.

Kapları inci ve sırma işlemeli biri al, biri mavi, biri de erguvan renginde üç tane samur kısa spenç kürk, üzeri resimli pırlanta elmasla süslü inci ve tırtıl oyalı bir nişan çevresi, — ki yalnız işçilik ve resim olarak o zamanın parası ile 13,368 kuruşa mal olmuştur. —

İnci ve sırma ve kadife ipeği işlemeli al şaldan güvey yorganı, roza elmaslı renkli mine tuğralı, tararken mızıkça çalan bağa bir sakal tarağı, inci sırma ve kadife ipeği işlemeli iki tane berber peşkiri, yüzden fazla yastık, klaptan saçaklı pul ve tırtıl işlemeli çeşitli renklerde on tane seccade, elli beş tanesi işlemeli, otuz tanesi basma, toplam olarak 93 yorgan, iki yüz den fazla sırma ipek işlemeli ve sade havlu, ayak havlusu, futalar, beyaz ve renkli yatak çarşaf- lan, 92' si atlas, 46' s'ı basma bohça, top- larla bürümcük, hilâlî ve Amerikan bezi. Yüzlerce sofrâ, peşkir, nihâlî, yağlıklar, şerbet takımları, 18 tane hamam takımı, hamam seccadeleri, hamam şiltesi, hamam gömleği, silecek, beyaz ve siyah peştamallar, tülbentler.

Hepsi gümüşten tepsi, yaldızlı tas, makas, ustura, ayna ve kayışı ile berber takımı.

Yüzden fazla elmaslı, pembe, mavi mineli altın zarfları ile kahve fincanı, yeşil mineli yaldızlı bardaklar, buhurdan- lar, gümüş üzerine mineli tatlı hokkaları, billur tabaklar, kahve askıları, beş mumluk şamdanlar, gümüş mum makaslan, sabunluk, kandillik, gümüş leğen ibrikler, gümüş yemek tepsileri, gümüş kapaklı sahanlar, maşrapa ve hoşaf kâseleri, sandıklar, çekmeceler, fenerler, faraşlar, mercan saplı yemek ve hoşaf kaşıklan ve daha saymakla bitmez eşya.

Mehmed Ali Paşa, 1228 (1813) de dünyaya gelmiş ve Tophane Müşiri iken evlenmiş, o sene Kapdân-ı Derya olmuştur. Sonraları, Sadrazamlık ve seraskerlikte de bulunmuştur.

Âdile Sultan'a, gerek ağabeyi Sultan Abdülmecid, gerekse dört yaş küçük kardeşi Sultan Abdülaziz pek sevgi ve hürmet göstermişlerdir. Bir istediğini iki etmemişler, ömürleri boyunca onun bütün arzu ve kaptislerine tahammül ve muvafakat göstermişlerdir. Nakşbendî olduğu için tekkelere gidip gelmesi bazı dedikodulara yol açtığı halde, padişah kardeşlerinin hiç biri onun hareketine karışmamışlar, şahsî eğilimlerinde onu

daima serbest bırakmışlardır. Sultan Mecid devrinin israfı hakkında pek çok şey yazılmıştır. Burada tekrarlamaya gerek yoksa da, sarayda bir sene içinde borç toplamının iki yüz seksen bin keseye yükseldiğini söylemeden geçemeyiz. Örneğin vezir konaklarında ve yalılarında verilen ziyafetlerde kadınlara ayrı, erkeklere ayrı yüzlerce sofralar kurulur, yataklar yapılır, misafirlerin odalarına ayrı ayrı leğen, ibrikler konurmuş. Söylendiğine göre Sultan Mecid, kızlarının, damatlarının israfından, ötürü, bir gün Babiâli'ye hiddetle gelerek Âdile Sultan'ın kocası Mehmed Ali Paşa'yı çağırması ve yüzüne karşı, «Hain herif» diye azarlamıştır. Hatta sultanın maaşını bile kısmıştır ki, sonradan Abdülaziz tahta çıktığı zaman bunu eski haline yükseltmiştir.

ÇAPKIN BİR DAMAT

Köşklerde, konaklarda, yalılarda verilen ziyafetlere harcanan ve Beyoğlu kuyumcularına ödenen veya borçlanılan paralar artık haddini aşmış durumda idi. Bir taraftan da damat paşalar, sultanların aşırı masraflarından başka, bir de saray dışındaki çapkınlıklarına para yetiştiremez olmuşlardı. Özellikle Fethi Ahmed Paşa ile Mehmed Ali Paşa, bu devrin uçarılarındandır. Bunlar yalnız masrafları ile değil, sarayın şerefini ve sultanların itibarlarını küçük düşürecek kadar aşırı hareketleri ile de halkın diline düşmüşlerdir.

Zamanın en kalabalık ve eğlenceli yeri olan Kâğıthane'de arabasına yaslanıp, güzel kadınlara tebessüm eden Kapdan Paşa'nın etrafa lâf attığı bile olurmuş.

Olan biten işler Âdile Sultan'a kadar ulaşınca, sultan bir gün değişik kıyafetle ve kira arabası ile Kâğıthane'ye gitmiş, kocasının arabasının önünden birkaç kere yüzünün yarısını yelpazesi ile örterek geçmiştir. Paşa, hemen arabasını ona doğru sürdürmüş, bir takım diller döktükten sonra markalı çevresini bu zarif hanımın ayakları dibine atıvermiş.

Paşa, o gece her zamanki gibi selâmlıkta misafirleriyle geç vakte kadar kalıp hareme dönmüş, yatak odasına girdiği zaman gördüğü manzara şu: Sultan uyuyor, çevre devşirilmiş, yastığının üstünde duruyor.

Âdile Sultan mütevazı bir insanmış. Öyle alâyişi, gösterişi pek sevmez, gideceği yerlere daima tebdil-i kıyafetle gider, şehirde kira arabası ile dolaşmayı tercih edermiş. Bir gün yine yanında iki kalfası ile beraber Hırka-i Şerif ziyareti için Eyüpsultan'a giderken Atika-

li civarında abdestini tazelemek zorunda kalmış ve o semtte gözüne kestirdiği mükellef konaklardan birinin önünde arabadan inmiş, kapıyı çalmış. O zamanlar sahibini bilmediği bir eve böyle bir mazeretle misafir olmak ayıp sayılmazmış. Konağın fevkalâde süslü ve zevkli döşenmiş olduğunu, kendisine tutulan altın leğen ibrikle sırmalı havluları ve güzel ev sahibi hanımın şık kıyafetini görünce pek beğenmiş ve ikram edilen kahve ve şerbet takımlarına hayran olmuştur. Bu durum karşısında Sultan, kim olduklarını öğrenmek istemiş, ev sahibi hanımefendi gayet sade ve işveli bir eda ile:

— Kapdân-ı Derya Mehmed Ali Paşa'nın zevcesiyim, demez mi?

Âdile Sultan'ın vaziyetini düşünmeli. Lâkin bu garip ve beklenmedik iddia karşısında sultan, ciddiyetini ve soğukkanlılığını asla kaybetmeden ve hiç bir şey hissettirmeden gördüğü iyi kabule güler yüzle teşekkür ederek ayrılmış. O gece sarayda kocasına en küçük bir serzenişte bulunmak şöyle dursun, aksine her zamankinden daha çok neşe ve iltifat göstermiştir. (Âdile Sultan'ın hazine-darlarından dinlediği masala benzeyen bu iki hikâye, edebiyat öğretmenlerinden Tahsin Nejat Bey tarafından anlatılmıştır.)

Âdile Sultan, Fındıklı'daki sahil sarayından başka Kuruçeşme'de Esmâ Sultan'dan kalan yalıda, Kâğıthane'de, Çırağan'da oturmuş ve ömrünün bir kısmını Validebağ'ında bugün sanatoryum olan binada ve yine bugün Kandilli Kız Lisesi olan sarayda geçirmiştir.

Kocasını Mehmed Ali Paşa'yı derin bir aşkla seven Sultan, onu 24 sene beraber yaşadıktan sonra, 1868 yılı temmuzunun 27'sinde (8 Rebiyyülevvel 1285) kaybetti. Arkasından çok göz yaş döktü. Sultandan on dört yaş büyük olan Paşa, cömert, iyiliği sever, çok dürüst bir insanmış. Bu ölümün kendisini ne kadar harap ettiğini divamındaki mersiyede acıklı bir dille anlatmıştır. Bu mersiye şöyle biter: «Devlet û dîne sadâkatle ederdi hizmet Emr-i peygamberi icraya kıları gayret Bir özü doğru, sözü doğru niuhîbb-i devlet Öyle bir yâr için Adile ağlar elbet Bir Mehmed Ali Paşa idi ol dünyada Vechini göstere Allah ana ukbada» Âdile Sultan'ın şiirlerini bir araya toplayan iki divanı vardır. Biri, Topkapı Sarayı kütüphanesinin H. 995 No'lu ve sonunda 1297 tarihi okunur. Öteki de aynı ise de 997 No'da kayıtlı ve sığirdili şeklindedir, (Tahassürnâme) sinde kardeşleri ve kızı Hayriye Sultan için de yanıp tu-

tuşan mısralar vardır. Kardeş acılarını dile getiren Sultan, en sonunda: «Âdile biçare gayrı neylesün Hangi derdin vezne koyup söylesin?» der.

Âdile Sultan'ın şiirlerinde o kadar derinleşen bir hassasiyet görülemezse de, devrin bazı olaylarını manzum olarak tarihe mal etmiş olması bakımından dikkate değer. Örneğin aile efradının hepsinin kişiliklerini, doğum ve ölümlerini belirten taraflar olduğu gibi, Sultan Abdülaziz'in (Öldürüldü mü? intihar mı etti?) sorusuna kesin bir cevap sayılan mısraları vardır. «Cihan matem tutup kan ağlasun Abdülaziz Hân'a Medet Allah mübarek cismi boyarıdt al kaane» dedikten sonra:

«Nasil yanmam kime oldu olanlar şâh-ı devrâna Bilinmez oldu hali kıydılar o zill-ı yezdana.» der ve şöyle bitirir:

«Nasil hemşiresi bu Âdile yanmaz o hakana Kî kıydı bunca zalimler karındâş-ı cihanbâna.»

Âdile Sultan, babası ile kardeşlerini kaybettiği zaman, büyük teessürler duymuş, fakat kocası Mehmed Ali Paşa'nın ölümü kendisini hepsinden çok sarsmıştı. Zaten o tarihten itibaren Âdile Sultan'ı büyük bir yeis içine gömülmüş, inziva halinde görürüz. Bu felâket yetmiyormuş gibi, o sıralarda kızı Hayriye Sultan'ın da anî olarak ölüverdiği artık onun hayat bağlarını büsbütün koparmış oluyordu. Âdile Sultan, artık geri kalan ömrünü teselli kabul etmez büyük bir matem içinde yaşamış, günlerini ibâdetle tam bir münzevî gibi geçirmiştir. Fındıklı'daki sarayının geniş yatak odasından çıkmaz olmuş, hatta yemeğini tepsi ile yatağına getirtmiştir.

Âdile Sultan, 1898 senesi ocak ayının son günlerine rastlayan bir bayram sabahı (2. şevval 1316) burada vefat etmiştir. Cenazesi Salıpazarı iskelesinden Eyüpsultan camii avlusuna getirilmiş, kalabalık bir cemaat tarafından namazı kılınmıştır.

Cenazesinde ulemâ, şeyh ve dervişler, nazır, mabeyinci, şehzade ve damatlar, memleketin bütün ileri gelenleri hazır bulunmuş ve Sultan, göz yaşları arasında, sağlığında yaptırdığı türbeye gömülmüştür.

Türbede kapıdan girilince iki daire vardır. Sağdakinde 6, soldakinde 3 mezar görünür. Sağdaki dairede Âdile Sultan'la, Mehmed Ali Paşa, kızları Sıdıka, Aliye ve Hayriye Hanım, sultanlarla oğlu İsmail Bey, soldakinde ise Murad V'in eşi Resan Hanım ile Murad V'in kızı Fatma Aliye Sultan yatmaktadır. Burada ki mezarlardan biri boştur.

Osmanlı' devrinde

Selam Veren ve Keçeli Yeniçeriler

Selam veren yeniçeri





**Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harbokulu Matbaası 1325 (1907)
Sadelleştiren: H.Veysel Güler yüz**

Selam Veren Yeniçeri

Yeniçeri yanda görüldüğü vechile vazı bektâşilik üzere kollarını kavuşturarak ve başlarını vücutlarının kısmı aliyesiyle beraber eğerek selam verirler idi. Çünkü: Sultan Orhan Hazretleri muvazaf ve kışla nişin olmak üzere asakiri daimi teşkilini ferman buyurdıkları sırada Amasya civarında ikamet edib zahid ve takva ve keramet ile şöhreti ifa-figir olan saadeti sufileden Hacı Bektaş Veli hazretlerini ziyaret buyurarak ihdas eyledikleri yeni askerin ismini tebriken hazreti şeyhin tesmiye ve hayır dua eylemiş taleb eylediklerinden azizi müşarınaleyh asakiri cedide efradından birini yanına celb edib elini merkumun başı üstüne koyarak «bu yeni askerin ismi yeniçeri olsun. Canibi hak yüzlerini ak, bazularını kuvvetli, kılıclarını keskin, oklarını mühlik ve kendilerini galib buyursun» diyerek hayır dua eylediği cihetle kıyafeti askeriyeden bahis olan faslı saniyede mufassalen beyan olunduğu üzere hazreti şeyhin şu duayı hayır esnasında nefrin başı üstünden aşağıya sarkan cebesi yenlerini muhtar olmak üzere başlarına giydikleri külahın arkasına resimde görüldüğü vechile «keçe» ilave eyledikleri mesellü ocaklarını dahi aziz müşarınaleyhin himayesinde bilerek kendilerine «taifei bektâşiyen» ve ağalarına «ağayanı bektâşiyen» namını vermiş ve tarikati bektâşiyeye salih olmuşlar idi.

Keçeli Yeniçeri

Yeniçeri efradı eyyamı resimiyede başlarına «keçe» veya «burun» namında bir külah ve arkalarına entari ve bunun üstüne «haftan» ve bacaklarına dar şalvar ve ayaklarına kırmızı çizme giyip bellerine entari üstünden bir kuşak bağlarlar ve alaylarda ve cuma selamlığı rasmi alisinde kuşaklarına bir çift tabanca ve bir hançer sokub sağ ellerinde (31) numerolu resimde görüldüğü üzere bir değnek ve sol ellerinde dahi muğlak bir kılıc tutarlar idi. Ve icabına göre ikişer ikişer veya hud birer birer dizilib resmi tazim ve salamı bundan evelki nümeroda beyan olunduğu üzere icra ederler idi.

Bu esnada genek yeniçeri heyeti erkanı ve gerekse ortaların zabitanı asakiri mevcudinin baş tarafında durub her ortanın bayrakdarı dahi kendi ortası başında ahzı mevki eder ve alaylarda yürümek icab etdikte bu vaziyette yarım sağ veya yarım sol edilerek ve vezni hatveye riayet olunarak aheste aheste yürünür veyahut her orta efradı kendi bayrakdarı etrafında bir küme teşkil ederek ve ortalar beyninde bir kaç hatveden ibaret bir bed terk olunarak orta ile kol nizamında hareket olunur idi.

Alay yürüyüşlerinde derderle kol nizamı dahi müstamel idi.

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif
Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veyssel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Yeni Mahalle

Burada ismi anılmaya değer, [1836] tarihinde Mehmet Ali Bey tarafından yaptırılmış dört yüzlü bir çeşme vardır. Birinci yüzünde bir tuğra ile alt tarafında:

*Bismillâh-er-rahmân-ür-rahîm
Ve sakîhüm rabbüm şarâben tahûrâ*

Anlamı:

*Bismillâh-er-rahmân-ür-rahîm
(nur suresi- 45. ayet) [Allah, bütün canlıları sudan yarattı]*

İkinci yüzünde:

Bir hadis-i şerîf ile şu beyitler vardır []:
Hazret-i şâh-ü cihânın her makrebe-i bendesi*

Serbülend olsa sazâdır meşreb-ü ferzânede

*Biri ezcümle Ali Bey kim Alû nâm ile
Gevher-i şahvare benzer pençe-i şîrâheden*

Anlamı:

*Cihan şâhi hazretlerinin her akrabası
Üstün olsa uygundur filozof yaratılışıyla
Örneğin birisi Ali Bey ki Alû ismi ile
İnci mücevherine benzer arslan pençesinden*

[*] Kitaptaki Not: Hadis-i şerîfin, yanlış okunmasından dolayı sorumluluğun oluşmaması için aktarılmamıştır.

Üçüncü yüzünde:

Aynı zamanda bir hadis-i şerîf ile şu beyitler kayıtlıdır:

*Fi-sebîlullah yaptırdı bu âlî çeşmeyi
Gelsün içsünler sula hayvânı da insânı da*

*Sâye-i şâhâne deryâ himmetde dâimâ
Cûyibâr hayr-ü cûd icrâ ede her yanda*

Anlamı:

*Allah yolunda yaptırdı bu büyük çeşmeyi
Gelsin içsinler, sula hayvanı da insanı da
Padişah sayesinde her zaman deniz cömertliğinde*

Akan su, cömert hayrını yapsın her yerde

Dördüncü yüzünde:

Gene bir hadis-i şerîf ile şu beyitler yazılıdır:

Senât-ı târihine per-teber eyler zekâ-i heves

*Gerçi yokdur kâbiliyet tâbına çeyizânede
Geldi şu târih-i dîlcû, oldu doldu taşdı âb
Çeşme yaptırdı Ali Bey sâye-i şâhânede*

Anlamı:

*Zakâ ve hevesi sanat tarihine ışık tutar
Gerçi doğasında kabiliyeti yoktur çeyizlikte*

*Geldi şu istenilen tarih, doldu taşı su
Çeşme yaptırdı Ali Bey, padişah sayesinde*

Haseki Tarlası (Teşvikiye)

Burada üç adet karakol ile Teşvikiye adında bir cami ile İclâliye adında bir mescid ve çeşme vardır.

Teşvikiye Câmii 1270 tarihinde mekânı cennet olsun Sultan Abdülme-

cid Han hazretleri tarafından yaptırılmıştır. Padişahın girmesine özgü olan kapının üzerinde yazılı olan güzel tarih şudur:

Şeh-ı âli-yi hemîm bu semti ihyâ eyleyüb kıldı

Ahâlsî için bu câmi-i zibây-ı nev-i bünyâd

Devâm-ı şevketi için eyleyüb hayır du'a etdi

*İki târih-i cevher mâyeyi Zîver kulu inşâd
Güzem câmi ki Teşvikiye nâmiyla şerefvâr
Eser-ü zib-ü cihan Abdülmecid Hân eyle-di icâd*

1270

Anlamı:

Yüce padişah himmetiyle bu lütfu canlandırarak yaptı

*Halkı için bu güzel câmiyi yeni yaptırdı
Heybetli saltanatının devamı için hayır dua etti*

Ziver kulu iki tam tarihini noktalı harflerle gösterdi



Teşvikiye Camii.



Üçüncü Selim'in nişangahı.

Güzel câmi ki Teşvikiye adıyla şereflendi
Cihanın güzel eserini Abdülhamid Han
yaptırdı
1853

Bu caminin bahçesinde iki adet mer-
mer sütundan nişan taşları dikilidir ki
bunlardan biri mekanı cennet olsun
Sultan Üçüncü Selim Han ve diğeri Âdil
Sultan Mahmud Han hazretlerindedir.

Sultan Selim'in nişan taşı üzerinde
yazılı olan güzel beyitler aşağıdadır:
Şehinşâh-ı pâ-yü gedâ Sultân-ı kerrûbî
lika'

Dârende-i feyz-i Hüdâ ferman revâyı
bahr-ü ber

Sultan Selim-ü kâmuran zıllı cenâb-ı
müsteân

Şâyestedir hâkânıyân olsa âna der-bân
dır

Hem pâdişâh ced be ced hem dâver-i âlî
pesend
Evsâfına yok hadd-ü add-i huruc eylesin
dürri güher
İşbu mahal-li canfezâ Teşvikiye oldu sezâ
Ol dâver-i rüstem vegâ hem pertev-i
şems-ü kamer
Ol pâdişâh bin pâdişâh şehinşâh-ı
encâm-ı sâye
İşbu dürrü-hattı celû ki etdikde çün nûr-i
be-ser
Tab-ı hümayun heman meyl etdi koysun
bir nişan
Kıldı tüfeng zâr nişan dest-i şerîfin çün
makarr
Bin iki yüz altmış aded giz menzirli bul-
dukda had
Etdi tüfengin zîb-ü yeddü ikbal ile bâ-
kerr-ü fer
Oldu tüfeng âteş-i feşân mânende-i
berk-ü cihan
Urdu sebûyu bi-kemân oldu heman
zîr-ü zer
Şâirliğin geldi yeri sarf ile dürr-ü güheri
Bir ta'miye kıl gelen teri bin yılda olmaz
bu eser
Yazdı kalem gâyet garîk-i ihsâna oldu
müstehâk
Târihini yaz bâ-feyz-ü hak sa baş ide
ehl-i hüner
Anda tüfengin zarbiyle ehl-i hüner tâ
kim bile
Urdu sebuyı harb ile Sultan Selim-i te-
mur
1205

Anlamı:

Zengin ve fakirlerin şahlar şâhı, melek
yüzlü Sultan
Allah'ın feyzini ulaştıran, fermanı denize
ve karaya yakıştır
Yadatanın gölgesi Sultan Selim ki bah-
tiyar
Hâkan için olsa ona kapıları yırtmak ya-
raşır
Hem atalarından padişah hem de beğе-
nilen yüce hükümdar
İnci gibi vasfında karışıklığa baş eğmek
yok,
Bu ferahlık veren yerde Teşvikiye uygun
oldu
O insafı yigît ve savaşı hem de güneş ve
ay ışığı
O padişah oğlu padişah, geleceğin koru-
yucusu
Çünkü göz nûru, bu inci yolunu gördü-
ğünde
Şerefli padişah hemen bir nişan koyma-
ya yöneldi
Tüfeği ile nişan alacağı yeri belirledi
Menzilini bin iki yüz atmış arşın olarak sı-
nırladı
Hızla yönelerek tüfeğini istekle eline aldı
Tüfek cihandaki şimşek gibi ateş aldı

Testiyi vurdu hemen bulut gibi darmada-
ğın oldu
Şairliğin yeri geldi sarf ederek inci tanesini
Bir tamiye (51) yaz taşta bin yılda olmaz
bu eser
Kalem pek çok lütuflara boğularak hak
etti
Tarihini yaz şanla Allah saadetli etsin hü-
ner ehlini
Onda tüfeğin vurmalarıyla hüner ehlini ile-
ride kim bilir
Sultan selim demir tüfekte testiyi vurdu
1790

(51) Ta'miye: "ebced" hesabıyla dü-
şürülen bir târihte, hesabı doğru bul-
mak için çıkartılacak veya eklenecek sayı.
[Meselâ Sürûrî'nin 1,206 sayısını göster-
mesi gereken "rûh-i isâ etdi eflâke urûc (=)
mısraı 1205 sayısını gösterdiğinden "as-
man târihe kıldı ser-furû" ta'miyesiyle,



Sultan Mahmud'un nişangahı.

yânî "â" nın delâlet ettiği 1 sayısının katılmasıyla târih tamamlanmıştır]

Mekânı cennet olsun Âdil Sultan Mahmud Han'ın nişan taşı üzerinde yazılı olan güzel beyitler aşağıdadır:
Şehinşâh-ı cihâniyân hazret-i Mahmûd-u şah-ü devrân
 Sezâdır hasr-ü vedar-ü adrinde olsalar derban
 Hüda serine mazhar eylemiş zât-ı hümâyûnun
 Buldu cihan ân-be-ân be-hakk-ü izz-ü dizden
 Hemân her noktayı zikr-ü amele olur bina
 Selim devr-i ma'arifde bulunmaz vafına pâyân
 Yanındadır bir çift tüfenk endazlık fenni
 Ki zirâ tâ bî-kaf urur görünce sâye-i murgâne
 Ânın tûfengine kuş konmaz olaydı ankâ-veş
 Sedâ-yı kurşunu kal'a-yı kâfi eyleye lerzân
 Ki ezcümle bu câ-yı dilfezâyâ geldi seyr içün
 Bakıp bâlâ-yı gühden gördü senin kurşun endâzın
 Çıkıp üçlar mücevherle dediler Ali-yâ târih
 Sebinun âb-ı rûyun dökdü penc kurşunda Mahmud Hân
 1226
 Anlamı:
 Cihanın şahlar şâhı zamanın padişahı Mahmud hazretleri
 Muhabbet içine olsalar ayla güneş ona yaraşır
 Allah onu padişahlığın zirvesine kavuşturmuş
 Dünya her zaman Allah'ın hakkı için hürmet buldu
 Hemen her noktaya söyleyerek bina yaptırır
 Selim'in devrinde eğitim vasfında sonu yoktur
 Yanında bir çift atış tüfeği vardır
 Ki çünkü dağlarda uçan kuşları görünce vurur
 Onun tüfeğine Ankâ gibi kuş konmaz olsaydı
 Kurşununun sesi kaleleri titretmeye kâfidir
 Ki herkes bu gönülleri açan yere geldi seyr etmek için
 Bakıp yüce dağdan gördü kurşun uzakta-ki taşı buldu
 Ya Ali, çıkıp Üçler (52) noktalı harflerle tarihini söylediler
 Mahmud Han beş kurşunla testinin suyunu döktü Ziver
 1811
 (52) Üçler: Halkın inançlarına göre üç kişilik ermişler topluluğu.

Câminin yakınında bir adet çeşme

vardır ve üzerinde yazılı olan tarih şudur:

*Cevherin târihini Ziver nâsa beyân
 Yaptı bâlâ-i aynı Teşvikiye'de şâh-ı zamân
 1271*

Anlamı:
 Değerli yapının tarihini Ziver halka söyledi
 O büyük yapıyı devrin padişahı Teşvikiye'de yaptı
 1854

İclâliye Mescidi

Bu mescit 1876 tarihinde Hamamcı Mehmed Ra'if Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu câmi 1891 yılında şahlar şâhı adalet sahibimiz Gâzi İkinci Abdülhamid Han efendimiz hazretlerinin emriyle, hükümdara yakışır şekilde pek şık bir şekilde tamir edilerek genişletilmiştir. Aynı zamanda Nişantaşı'nda [1895] yılında yenilenen bir câminin yapımını da ferman buyurmuşlardır. Câminin kapısı üzerinde aşağıdaki tarih kayıtlıdır:

[Nâm-ı şevket-i îsâm cenâb-ı cihanbânîyi intisâb ile müzeyyen olan işbu Hamidiye Câmi-i şerîfi bil-tevfika-i teâlî bin üçyüz on üç senesi cemâziyel-evvelisinde şu resm-i bihin ve tarz-ı dilnişinde müceddeden binâ buyurulmuşdur: 1313]

Anlamı:
 [İslâmın yüce ismi Dünyanın bekçisi olan Allah'a bağlı olan padişah, bu süslü Hamidiye Câmi'i'ni yükseltip başarıya ulaştırarak bin üçyüz on üç senesi cemâziyel-evvelinde bu güzel görünümde ve zarif bir tarzda yenileyerek yaptırmıştır: Ekim 1895]

Câminin yanında bulunan çeşmenin üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Hazret-i Abdülazîz Hân-ı hâkân İskender tevân
 Adl-ü dâdı dem-be-dem olmuşdur âlemde nişân
 Sâye-i lütfunda bir câmi binâsın eyleyüb Şebbü kenâdil ile her su olmekân
 Dâveriyle vâlidini ruhları hüsnü-dîn ola
 Gel bu hayrat içre icrâ et salânı gel an
 Senin mermerde kazıldı târin-i âb-ı hayât
 Teşnegâna vardı su nice akub buldu mekân
 Hem dahî sebîlin için mekteb dahî oldu nasib
 Defter-i âmâline rahmet yazılsun har zaman
 Mesvi-i İclâliye târihini söyler Nazif
 Oldu Mehmed Râifi-ni mecûrun Mevlâ heman
 Anlamı:
 İskender hakan kudretli Abrülaziz Hân hazretleri

*Adaleti ve doğruluğu her zaman
 Dünya'da nişan olmuştur
 Lutfu sayesinde bir câmi binasını yaptırap
 Gece kandiller ile karanlık yer aydınlandı
 Veziriyle annesinin ruhları sevin sin
 Gel bu hayratda namazını kıl gel an onları
 Senin hayat suyunun tarihi mermere kazılmış
 Susamışlara su ulaştı, ne çok akıp yerini buldu
 Hem de sebin için okul da nasib oldu
 Amel defterine her zaman rahmet yazılsın
 İclâliye mescidinin tarihini söyler Nazif
 Mehmed Raif'in sevabını Allah hemen verdi*

Câmiye yakın olan karakol, mekânı cennet olsun Sultan Abdülmecid Han hazretlerinin saltanatları zamanında yaptırılmıştır.

Câminin önünden geçen Nüzhetiye caddesinin arkasındaki Dutluk adıyla bilinen yerde [1886] tarihinde Gazî Sultan İkinci Abdülhamid Han efendimiz hazretlerinin yaptırdıklarından olan karakolun kapısı üzerindeki tarih aşağıdadır:

*Zıllı hak şâh-ı Hamîd-ül şiyem adl-ârâ
 Kıldı işbu karagolhâneyi te'sis ve binâ
 Kıl sun Ziver ile târihini yazdı muhtar
 Bârik-allâh karagolhâne-i mekteb binâ
 1304*

Anlamı:
 Allah'ın gölgesi, adaletiyle şüsleyen Şah Hamid huylu
 Bu karakol binasını kurdu ve yaptı
 Ziver ile tarihini yazdı Muhtar
 Allah mübarek etsin karakol ve okuulun binasını
 1886

Bu caddenin üzerinde Teşvikiye mahallesinin içerisinde yaklaşık birbirinden ikiyüz adım uzaklıkta mermerden dört köşeli iki adet sütun dikilidir ki üzerinde şu beyit kayıtlıdır:

*Eser-i avâtıf-ı Mecidiye
 Mahelle-i cedîde-i Teşvikiye*

Anlamı:
 Eser Mecidiye'nin hediyesidir
 Yeni Teşvikiye mahallesi

Nüzhetiye caddesinin sağ tarafındaki alanda bulunan nişan taşının üzerinde kayıtlı olan tarih şudur:
Şehinşâh-ı ma'ârif pişe kim Sultan Mahmûd Han
 Olur her bir nigâhından nice yüz bin eser peydâ
 Şecâ'atde sehâvetde hünerde cümleden yektâdır
 Sezâ barut kahriyle ederse düşmanı efnâ
 Fitol aldı add-dü-yi dane serbi-i sedasın-

Aylık Tarih

dan
Hüdâ bedd-i hohına kılsın cehim-ü düz hi
me'vâ
Gelüb bu mevzu'a şevket ile hatır nişan
oldu
Şitar-ı murg-u benize sinn-ü zih eyleyüb
kırmak sebû âsa
Teviz yüz yirmi beş gözüklüldü tâ'dâd et-
diler bir bir
Kırub şeş hamlede şeşhâne hakkın eyle-
di icrâ
Şitâr-ı mürgunu mu'tad edenler eylesün
hissiyât
Ki asl-ı nesli feth etmeyi eyler bu hal îmâ
Had ile taht-ı âli-behit mesu'dunda dâim
kıl
Nice dil-i merdîler zıllı zelîlinde ola ihyâ
Dua'yı gûyu kadîmi bendesi Şâkir dahî
herdem
Zamânında müberrâta nice târih ede inşâ
Dedi târihini kılıb ahidden edüb istimdâd
Tüfenk-i şah Mahmûd'a hedef cân-ü dil
âdâ
1226
Anlamı:
Eğitim ve kültüre alışkın şahlar şânı Sul-
tan Mahmud Han
Her bir nazarından yüz binlerce eser mey-
dana gelir
Yiğitlikte, cömertlikte, ustalıkta herkesten
birincidir
Uygun barut miktarıyla düşmanı yok
ederse
Fital aldı iki tane hızlı sesinden
Allah kötülüğünü isteyenleri cehenneme
doğrudan ulaştırırsın
Gelip bu konuya, heybetiyle nişan duru-
mu aldı
Kuş bakışı yönünde otların kenarındaki
testiyi kırmak için
Dokuz yüz yirmi beş gözüktü, saydılar tek
tek
Şeşhane (53) ile beş seferde kırıp hakkını
tamamladı
Kuşun örtüsüne alışanlar duygulansınlar
Ki aslında nesilleri feth etmeyi bu durum
işaret eder
Tahtın sınırı ile yüce bahtını ve saadetini
sürekli kıl
Nice mert gönüllüler, alçak gönüllülüğün-
de mutluluğa kavuşsun
Daima kuvvetle dua dene kulu Şakir de
har zaman
Zamanında hayır ve hasenatına birçok
tarih yaptım
Sözünden yardım alarak tarihini dedim
Şah Mahmud'un tüfeğinin hedefi düş-
münların canına ve gönlünedir
1811
(53) Şeşhâne: Namlusunun içi altı kö-
şeli ve yivli tüfek.

Teşvikiye'nin yakınında İhlamur

mesîresi vardır. Bu mesîrede çok güzel
bir şekilde yapılmış bir köşk ile bir de
bahçe bulunur.

Bu alanda günümüzde ziyaret yeri
olarak kullanılan [Nur Dede] hazretle-
rinin mübarek kabri bulunur. Aynı za-
manda Nişantaşı'nda Ermeni Katolikleri-
nin [Meryem Ana] adında bir de kilisele-
ri bulunmaktadır.

Maçka'da Şenlik Dede Mahallesi

Beşiktaş civârında bulunan Şen-
lik Dede mescidi zeminden yüksek
(fevkânî) olarak yapılmıştır. Mezarı mes-
cidinin içerisinde. Mescidin minberini
hayır sahiplerinden Şerîfe Râbia Hanım
koydurmuştur. Mihraba asılmış olan bir
levhada aşağıdaki beyitler yazılıdır:
Selâtinde tegasülde kosan teaddil-i
erkânı

Sana isbat eder oldum mahkûk-u za'if
îmânı

Namazda gâfil olmaklık bâlâdır emr-ü
müşkündür

Koy ol ta'at içinde bulasın derde dermânı
Anlamı:

Sultanların yavaşça eğilerek düzenli kıl-
dıkları namazı

Sana zayıf imanını soruşturup isbat eder
oldum

Namazda dalgın olmak sıkıntıdır, zorluk-
tur

İbadetler içinde ol, dertlerine derman bu-
lasın

Karşısında bulunan zâviyeyi yaptı-
ran Kastamonulu Şeyh Sümbül Efendi
halifelerinden Şeyh Mustafa Efendi'dir.
Bu zâviyede bulunan kendi türbesinde
gömülüdür. Merhum Sabri efendi ölü-
müne bir tarih söylemiştir:

Merk-i câmin içinde derviş Mustafa
1122

Anlamı:
İbadet içinde ölmüş Derviş Mustafa
1710

Zâviyenin karşısında bulunan çeşme
Süleyman Ağa'nın hayır eseridir. Yapım
tarihi 1750'dir.

Maçka'daki büyük çeşme Suttan Ab-
dülmecid Han hazretleri tarafından yap-
tırılmıştır. Üzerinde gösterişli bir Os-
manlı tuğrası ile besmele işlenmiştir.

Akâret yokuşu yakınındaki alanda
gömülü kişilerin mezar taşları üzerinde
yazılı olan tarihler aşağıdadır:

Nazîf'â geldi târihin, Yediler dediler gitdi
Ola heb bizim Cennet, merkadi pâk Meh-
med mîr

1252
Anlamı:

Nazîf'e gelti tarihin, yediler (54) dedilar

gitti

Mehmed Bey'in mezarı temiz, hep Cennet
meclisi olsun

1836

(54) Yediler: Yedi kişilik bir evliya toplu-
luğuna verilen ad.

Safiye Sultan-zâde Mehmed Sâdık Bey
Efendi

1194

Anlamı:

Safiye Sultan soyundan Mehmed Sâdık
Bey Efendi

1780

Safiye Sultan-zâde İsmâil Bey Efendi

Safiye Sultan-zâde Abdullah Bey

1211

Anlamı:

Safiye Sultan soyundan İsmâil Bey Efendi
Safiye Sultan soyundan Abdullah Bey

1796

Bir diğeri:

Necl-i pâk Safiye Sultan Mehmed Bey derî
Kıldı rihlet eyledi evlâd-ü ahbâbın hazîn
Düşdü yekpâre bu mısra' fevtine târih
tâm

Ola Yâ-Rab kabir Sultan-zâde bey âden
büryan

Anlamı:

Safiye Sultan'ın saf ve temiz oğlu Meh-
med Bey'i esirgesinin
Göçtü, evlatlarını ve ahbaplarını hüzün-
lü bıraktı

Tam bir mısra ile ölümüne tam tarih düş-
tü

Allahım, sultan soyundan gelen beyin
kabri cennet olsun

Diğer bir mezar taşı;

Ey zâir! Şu merkez-i segûndan o ka-
dar sûra'tle geçüb gitmeğe çalışma zirâ
her adımın seni buraya tekrîbden başka
bir fâide hâsıl edemez. Âlâm-ı âlimi terk
ile hanımın rûhunu bir fâtiha ile şâd eyle
ki hepimizin karargâhı şimdi hiç ehemmi-
yet vermeyerek çekinmeyüb geçtiğimiz şu
kara toprakların altında böyle bir çukur
olacaktır.

1298

Anlamı:

Ey ziyaretçi! Şu sükunet merkezinden
o kadar hızla geçip gitmeye çalışma. Çün-
kü her adımın seni buraya birleştirmek-
ten başka bir fayda sağlamaz. Dünya-
nın elemelerini terk ederek hanımın ruhu-
nu bir fâtiha ile memnun et ki, hepimizin
yeri şimdi hiç önemsemeyerek çekinme-
den geçtiğimiz şu kara toprakların altın-
da böyle bir çukur olacaktır.

1880

- Sultan-zade Mehmed Derviş Bey'in oğlu Mahmud Bey 1859

- Safiye Sultan-zade Mehmed Sâdık Bey'in küçük oğlu Şâkir Mehmed Bey

- Pürsefâ Kadın 1748

- Zînet Kadın 1750

- Safiye Sultan-zâde Abdi Bey 1812

- Safiye Sultan-zâde Bekir Bey 1750

- Safiye Sultan-zade Mehmed Sâdık Efendi'nin hanımı çocuklarından Valide Saray'lı Fatma Hanım. 1773

- Safiye Sultan-zade Mehmed Sâdık Efendi'nin muhterem kızı Fatma Hanım 1762

- Safiye Sultan-zade, eski Anadolu muhasebecisi, Mehmed Sâdık Efendi'nin hanımı saraylı Nazîre Hanım 1778

Mezarlığın karşısındaki okulun kapısı üzerinde yazılı olan tarih şudur:
Bânî-i hayra du'a edib didim târihini
Kıldı ihyâ bu müzeyyen mektebi Râmi Kadın.

1164

Anlamı:

Yaptırana hayır ile dua ederek tarihini dedim

Bu bezenip süslenmiş okulu Râmi Kadın canlandırdı

1750

Vâlîde Çeşmesi Maçka

Burada mekânı cennet olsun Vâlîde Sultan hazretlerinin dikdörtgen şeklinde çok güzel bir biçimde yapılmış bir çeşmesi vardır ki dört yüzü aşağıda söylenen sözler ile hoş ve zarif beyitler ile süslenmiştir.

Birinci yüzünde:

Gösterişli bir Osmanlı tuğrası ile aşağıdaki beyitler kayıtlıdır:

Gördü ilm-i bahr-i gamda teşne-i dil kalmışdı çün

Çâr-ı cebinde o âlî bezl-i ihsân eyledi
Sarf edüb zîrden nakdin hasseten-lillah heman

Mahz-ı cûdundan terâvetyâb-ı atşân eyledi

Hân Mecîdin mâder-i ser-tâcı-ı yektâ geheri

Bir fütuh-u rûh-u Mahmûd Hân'î şâdân eyledi

Şükrü-yâ târihini al gel sedâ-yı âbdan

Lüleden bu Kevser-i âbı geldi cûyan eyledi

1255

Anlamı:

Gördü alem, gam denizinde susuz kalmıştı çünkü

Dört tarafına onu bol bol saçarak lutf etti
Altından nakitini Allah rızası için hemen sarf edip

Halis cömertliğinden susamışlara teze-lik verdi

Mecid Han'ın baş tâcı, benzersiz mücevhheri annesi

Üstün ruhu ile Mahmud Han'ı bahtiyar etti

Yâ Şükrü suyun sesinden tarihini al gel
İsteyenlere lülesinden (55) bu Kevser suyu geldi

1839

(55) Lüle: Su akan musluksuz boru, çeşme, musluk gibi şeylere takılan küçük boru.

İkinci yüzünde

Gene gösterişli bir Osmanlı tuğrası ile aşağıdaki beyitler yazılıdır:

Cenâb-ı Valde Sultan elhak menâ' eltâf
Eder sîrâb-ı ihsân size elbet ol kerem-i mu'tad

Dua' aldırmasıy-çün eyledi bu çeşmeyi bünyâd

Elhây mâder-i feyz âvâiyle ol şehinşâhı
Zülâl-i ömr-ü ikbâli ile sîrâb eyledim kıl şâd

Mücevhher tâm iki târih bir beyit içre bak çıkdı

O şehinşâhın çâkeri Zîver nâzımını edecek irşâd

Revân kıl sun şu âfâka cûy-i nusretin sübhân

Bu semti Valde Sultan kıldı âb ile dilşâd

1255

Anlamı:

Vâlîde Sultan cenapları gerçekten cömertlik kaynağıdır

Sunarak suyu, doyurur elbette alışılmış bağışlamasıyla

Dualarını almak için bu çeşmeyi canlandırdı

Allah, bolluk getiren annesiyle o şahlar şâhının

Güzel ömrünü ve bahtını tazeledi, memnun et

Bak noktalı harflerle tam iki tarih bir beyit içerisinde çıktı

O şahlar şâhının kölesi Zîver sözünü söyleyerek

Allah, ufka kadar suyunu ve başarısını akıcı yapsın

Bu semti su ile sevindirdi Valde Sultan

1839

Üçüncü yüzünde

Bir hadis

Dördüncü yüzünde

Kâl Allâh-ü teâlâ ve ceâlnâ men ül-mâ-i külli şey-in hay

Anlamı:

(nur suresi-45. ayet) [Allah, bütün canlıları sudan yarattı] Ayeti kayıtlıdır.

Ekmekci-başı Ali Ağa Mahallesi

Bu mahallede, sultan sarayının ağalar dairesi içerisinde bulunan bir çeşme ile bir adet karakol ve Yâkub Dede adında bir kişinin türbesi vardır.

Bu mahalledeki mescit, mekânı cennet olsun Sultan Mehmed Han hazretlerinin ekmekci-başısı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Mezarı belli değildir. Câmi içerisinde abdest almak için olan musluklar Kırşehirli Hacı Rüştü Efendi ile hanımı Refî'a Hanım'ın hayır eseridir.

Vişnezâde Mahallesi

Bu mahallede anlatılmaya değer Vişnezâde Mehmed Efendi'nin 1664 tarihinde yaptırmış olduğu mescit vardır. Abdest almaya özgü olan muslukların suyu baş-bostancı Halil Ağa isimli bir hayır sahibi tarafından getirilmiştir. Bu kişi 1685 tarihinde ölmüş ve ölümüne Şeyh Nâci Ahmed Dede isimli kişi aşağıdaki mısrayı söylemiştir:

İzzeti gitdi cihânın hayfa

Anlamı:

Yazık, İzzet dünyadan gitti

Burada Ahmed Tarânî isminde bir kişinin mezarı ile altında bir de ayazma vardır. Tarlabaşı'nda bir namazgâh bulunduğu gibi abdest almak için bir de kuyu tulumbası vardır ki üzerinde aşağıdaki beyitler vardır:

Buldu bu bir de bir âb-ı

Latîf hakkın mazharı âlî cenâb

Sâhib-ül hayrât Re'fet Kadın'ın

Cennet-ül me'vî ola mercî-i mü'ib

1217

Anlamı:

Buldu burada fazladan bir suyu

Allah'ın lutfu ile nâil olan şerefli

Hayır sahibi Re'fet Kadın'ın

Makamı cennet olsun yeri azametli

1802

Eski Sinan Paşa

Burada Beşiktaş Câmiî vardır ki yaptıran Kaptan-ı Deryâ (56) Sinan Paşa'dır. Bu kişi, Sultan Süleyman Han'ın kızı Mihrimâh Sultan'ın eşi olan Rüstem Paşa'nın kardeşidir. 1503'de kaptan-ı deryâ olmuştur. Buradaki câmi ve medresenin yapımına kendi parasından sarf etmişse de tamamlanmasından iki yıl önce ölmüş ve Üsküdar iskelesinde bulunan Mihrimâh Sultan Câmiî'nin mihrabı önüne gömülmüştür. Ölüm tarihi 1553'dür.

(56) *Kaptan-ı Deryâ: Deniz Kuvvetleri Komutanı. Daha sonraları, Bahriye nâzırı.*

Câminin hünkar mahfili ve medrese-i ile dışarısında zeminden yüksek okulu ve medrese meydanında tek parça mermerden dört köşe bir şadırvanı vardır. Şadırvanın çevresinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

*Bir kerîm idi sebîl-üllahda
Kıldı mâlın mâ-i hayr-ü veş sebîl
Bir nice hayra sebeb oldu bu gün
Âna rahmet eyleye yarın celîl
Ehl-i cennetdir denilse hakkıdır
Oldu âsârı âna çün kim delîl
Kapudân-ı deryâ mîr-mîrân idi hem
Kılmış idi kâfidi gâyet zelîl
Yusuf sâni desem nola âna
Ki andadır halk-ü hüsn-ü hasan-ı celîl
Merve hakkı-çün diye ehl-i sefâ
Kâ'be'de Zemzem-i sebîl etdi Halîl
Sehri-yâ hâtif dedi târihini
Çeşme-i âbı hayât selsebil
963*

Anlamı:

*Akan su gibi malından harcıyarak sebile
Ona rahmet etsin ulular
Çünkü eseri ona delil oldu
Kaptan-ı derya, beylerbeyi idi hem de
Dinsizleri çok zillate uğratmıştı
İkinci Yusuf desem ona ne olur
Ki ondadır güzel yaratılış, yüce şereflik
Merve hakkı için kalbi temiz
Kâbe'de Zemzem'i dağıttı Halîl
Yâ Sehri' gâipten söyledi tarihini
Hayat veren su selsebil (57)
1555*

(57) *Selsebil: Cennette bir çeşmenin adı. Suyun kademeli olarak akmasını sağlayacak şekilde yapılmış çeşme.*

Medresenin sol tarafındaki alanda bulunan abdest musluklarını yaptıran darüssaade ağası ve harem şeyhi Hacı Beşir Ağa'dır.

Câminin harem kapısı üzerinde [Bismillâh-ir Rahmân-ür Rahîm Sübhânallâh vel hamdülillah ve lâ ilâhe illâllah ve Allâh-ü ekber ve lâhavle ve lâkuvvetel-a'liyyül-azîm] ve alt tarafında ise [Sinan Paşa 1555. Câmiyi yaptıran merhum Sinan Paşa 1555] yazılıdır.

Câminin sol tarafında olan mezarda Tersane Kethüdâsı Frenk Mustafa Paşazâde Abdülkâdir Paşa gömüldür. Merhum hoca, Mehmed Paşa'ya dâmat olmuştur. Redif (58) muhafızı ve tersâne kethüdâsı olup 1749'de ölmüş ve bu mezara gömülmüştür. Oğlu Hüsamettin Paşa'dır.

(58) *Redif Muhafızı: Osmanlı Devleti'nin son döneminde, 14 senelik ihtiyatlık devresinde silâh altına alınan as-*

ker.

Beşiktaş İskeleyi Mescidi

Bu mescidi mektûbî kalemi (59) memurlarından Mehmed Sâdik Efendi zeminden yüksek olarak yaptırmıştır. Mehmed Sâdik Efendi mescidi, Sultan Birinci Abdülmecid Han'ın padişahlığı zamanının başlarında bitirmiştir. Üsküdar'da gömüldür.

(59) *Mektûbî Kalemi: Nezâretlerle vilâyetlerde yazı işlerine bakan kalem memru.*

Hayrettin İskeleyi Mescidi

Bu mescidi yaptıran kaptan-ı derya meşhur Gâzî Hayrettin Paşa'dır. Paşa Osmanlı devletine çok büyük hizmetler görmüş olduğundan hayatının özellikle burada anlatılması uygun görülmüştür.

Osmanlı bahriyesinin en ünlüsü olup büyük islam savaşılarından sayılır. Aslen Midilli'li olup 1473 tarihinde doğmuş ve büyük kardeşi Oruç ile beraber gemiciliğe başlayarak zaman içerisinde bu konuda üstün kabiliyeti ile birlikte cesaret ve yiğit yapısının da varlığıyla Akdeniz'de korsanlık yaparak ün bulmuşlardır. O sırada denizde en kuvvetli devlet İspanya ile Venedik olup İspanyollar Endülüs müslümanları hakkındaki kötü davranışlarıyla yetinmeyerek Afrika'da bulunan müslüman ülkelerine musallat olduklarından bu iki kardeş Tunus'dan yardıma çağırılarak İspanya donanmasına bir kaç kez meydan okumuş ve sonunda Cezâyir'i İspanya'nın

kötülüklerinden kurtararak bir islam devleti oluşturmuşlardı.

Oruç Reis 1518'de şehit olarak ölüncü Cezayir devleti Hayrettin'e kalmış ve kendisi Yavuz Sultan Selim Han hazretlerine itaat ederek Cezayir'i Osmanlı mülküne ilave ettiğinden kendisine paşalık ünvanıyla birlikte Cezayir valiliği kendisine bırakılmıştır. 19 yıl kadar Cezayir valisi bulunup Akdeniz'de bulunan Avrupa donanmalarını tit-reterek korku ve dehşet ile bir derece daha ün kazandıktan sonra [1534] tarihinde Kânûnî Sultan Süleyman Han hazretleri tarafından İstanbul'a getirilerek kaptan-ı derya olarak görevlendirilmiştir. On yıl bu görevde kalıp Osmanlı devletine deniz kuvvetlerinde de birinciliği kazandırmış ve Akdeniz'de birçok fetih yaparak Yunan Cezâyiri'nin çoğunluğuyla Kandiye'yi ve Messina'yı ve diğer bazı İtalya sahilini zapt ve Venedik Cumhuriyeti'nin en meşhur kaptanı olan [Andrea-Dorya]'yı Preveze önünde tümüyle yenmiş ve donanmasını yakmıştır. Fransa Kralı Birinci Fransuva'nın Sultan Selim Han'a olan başvurusu üzerine donanma ile [Nis'e] gidip bu şehri zapt ederek Fransızlar'a teslimi ile [Şarlken'in] donanmasını tümüyle yenilgiye uğratıp ve perişan ederek Fransuva'yı onun esirliğinden kurtararak Fransa tahtına tekrar oturtmuştur.

Görevlerini böyle şanlı başarılar ve fetihler ile geçirdikten sonra [1545] tarihinde ölmüş ve Beşiktaş'ta adıyla bilinen yerdeki kendi türbesine gömül-



Şenlik Dede mahallesindeki Şenlik Dede camisi.

müştür.

Avrupalılar tarafından bu iki kardeş verilen [Barbaros] ismi sakallarının kırmızı olması nedeniyle verilmiş olduğu sanılmakta ise de bu ismin iki kardeşten büyüğüne ve-rilen isim olan [Baba Oruç]'dan hatalı olarak kaynaklanması ihtimâli akla daha yakındır.

Üsün cesareti, cömert ahlakı, haysiyetli, kuvvetli azmi ve gücü, çalışkan kişiliği gibi yüksek nitelikler ile donanmış benzersiz biriydi. Ne zaman denize açıl-sa Şerlkenler, Andrea Doryalar, İspanyollar, Venedikliler, Cenevizliler gibi bir takım milletler, saldırısından sıtmaya tutulmuş ümitsizler gibi titremeye baş-lardı. Bundan dolayı böyle yıllarca İslam alemi hakkıyla korunduğu için adı kahramanlık nişanı olarak daima son derece saygı ve yüceltilerek anılır.

(Mâ'iyet Re'is el-bahar]

Tamlaması ölüm tarihidir. Türbesinin kapısı üzerinde aşağıdaki yazı kayıtlıdır:

(El-lahm afeth'le ebuab-ı rahmetin)

[Hâzâ türbe-i fâtihi Cezâyir ve Tunus merhum Gâzî kapudân-ı deryâ Hayreldin Paşa rahmet-ullah-ı âliye 848]

Anlamı:

[Bu türbedeki Cezâyir ve Tunus fâtihi merhum kaptan-ı derya Hayrettin Paşa'ya Allah rahmet eylesin 1444]

Türbe kapısı yanındaki çeşme üzerinde yazılı olan beyitler aşağıdadır:

Hazret-i Sultan Osman Hân sâfi meşreb
İd-ü adlinden tarabdır çar bağ şeş cihat
Ol hüdevinin devletinde Hacı Ahmed Ağa
Hidmet-i dâr-ül-sa'adiyle edüb tahsil zat
Teşre veş katreye muhtac iken bu çeşme
Bis edib ma'mûr ter dest-ü sehavetle ka-
naat

Gül gibi şâdab edüb leb-i teşneganı eyledi
Seker-ile ritab el-lisan çün mevce-i cûy-i
ferset

Ver âna yab şahid Kerbelâ'nın aşkına
Evvel ve âhirde tûfan havadisden necat
Lüle su gibi okur târihini cevher-i tersî
Çeşme-i dildûdan ola nûş-i cân mâ-i ül-
hisat

1165

Anlamı:

Temiz huylu Sultan Osman Han hazretleri
Adaletinden coşkuludur dört bahçe, altı
taraf

O doğru yolu gösterenin devletinde, Hacı
Ahmed Ağa

Dersâdet'e (İstanbul'a) hizmet edip elde
etti

Susamışlar bir damlasına muhtac iken,
bu çeşme

Yirmi tane su yolunu imar edip, cömert-
likle

Gül gibi suyla doyurup susamışların du-



Maçka'daki Vamide Çeşmesi.

dağını
Sarhoşlukla konuşmakta, çünkü cömert-
lik dalgasını anlar

Ver ona, Kerbelâ aşkına hazır bulunan şe-
hit

Önce ve sonrasında Tûfan hadisinden
kurtulmakla

Lülesi su gibi okur tarihini süslü mücev-
herin

Gönül açan çeşmeden içenin canı hayat
bulur

1751

Türbe içerisinde bir levha üzerinde
yazılı olan beyitler şudur:

Gitdi senden gönlünü zikri mecmu her
târih-i ebyat

Nola Hayreldin bahri lasif hakda alsa bah
948

Anlamı:

Gitti senden günün bütün düşüncesi her
tarih beyitiyle

Ne oldu Hayrettin, parıldayan denizi içine
alsa ay 1541

Azametli padişahımız Gazi Sultan
İkinci Abdülhamid Han efendimiz haz-
retlerinin hayır eserlerinden olan çeş-
menin üzerinde yazılı olan beyitler şu-
dur:

Âb-ı rûy-uu saltanat peyva' cû-yi merha-
met

Âb-ı nâb-ı mülk-ü devlet Şah İstender
re'feti

Etdi hâk-ı âlemi şâdâb-ü eltâf-ı kerîm

Çeşme yaptı askere Muhtar târihin dedi

Kıldı şâh Abdülhamid ebrâyî şahdâb-nâm

Öyle bir nûr çeşme sâz denilsin ebdâr
Eyledi gûsûya tecelli bunda tesnîm-i arâm
Sû-be-sû her tûlesindedir revân âb-ı hayât
İçse İskender hayat bulurdu lâcerem
Bî-bedel târihim oldu müjde bahş-ı
teşnegân

Eyledi mâ-i el-hayat icrâsına aliy-yül âlem
Âb-ı yâra adâletle o hâkan-ı kerîm
Kıldı mülkûn sû-be-sû gülizâr-ı ümrân-ü
selîm

Kalması ahdinde bir sâgiyâra dâr-ül insâf
Câm-ü lütf-ü adlinin dilteşnesidir rûh-u
Cem

Kıl nazar târihime ister vuzu' al, ister iç
Zemzem'i icrâ eyledi şehinşâh-ı dârâ
hemîm

Ol şehin câri ola suya hükmü su gibi
Ceyş-i tûfan cûsunu kılsun düşman gark-ı
elem

Olsun eylem-i hayâtı rahmet âsa bî-hesâb
Taht-ı şevketinde şâdâb-ı feyz dem-be-
dem

İşbu târihim eder bir rûşha-i lütuf beyân
Cündüne bu çeşmeyi yaptı şeh-i derya-ı
kerem

1306

Anlamı:

Saltanatın yüz suyu, merhametiyle akıtan
Saf suyu, mülkûn ve devletin İstender
merhametli padişahı

Gerçekten âlemi suya doyurdu iyiliksever,
cömert

Askere çeşme yaptı, Muhtar tarihini söy-
ledi

Padişah Abdülhamid bulut gibi suyu ba-
ğışladı

Öyle bir nurlu çeşme ki örneği yok denile-

bilir
Sanki burada Cennet ırmağı ortaya çıktı
Her tarafta, her lülesinden akar âb-ı hayât
(hayat veren su)
İçse İskender şüpheşiz hayat bulurdu
Benzersiz tarihim oldu müjde, susamışla-
ra bahşedilen
Alem en yücesi hayat suyunun akması-
nı sağladı
Adaletle sulayan o cömert hakan
Mülkünün her tarafını gül gibi güzel ve
sağlam inşa etti
Hiç bir şeyde sözünden sapmadı
Adaleti ve lütfünün bardağı Cem'in susa-
mış ruhunadır
Tarihime bir göz at, ister abdest al, ister iç
Zemzem'i getirdi, Dârâ (61) himmetli şah-
lar şâhı
O padişahın her şeye hükmü su gibi olsun
O tûfan (62) gibi coşarak akan, düşman-
larını kedere boğsun
Hayatında yaptığı işler rahmet gibi he-
saplansın
Heybetli saltanatında her zaman bol suya
doyurdu
Bu tarihim bir damla lütuf gösterir
Cömertliğiyle bu çeşmeyi yaptı deniz gibi
kerem sahibi şah

1888

(61) Dârâ: Eski İran hükümdarlarından dokuzuncusu Keykubat'ın diğer bir ismi.
(62) Tûfan: Nuh Peygamber zamanında yağdığı ve bütün dünyayı su baskı-
nı altında bıraktığı anlatılan şiddetli yağ-
mur.

Silահhânenin kapısında yazılı olan yapım tarihi aşağıdadır:
Yapdı dâr-ül-silâha Abdülhamid Hân-ı kerîm
Kıldı te'bîd-i esas hikmet-i sâlih-ü selâh
Baş eğer târihine Muhtar ehl-i istisar
Mecmû'u esbâb sûtûtedir bunu dâr-ül-silâh

1306

Anlamı:
Kerem sahibi Abdülhamid Han silahha-
neyi yaptı
Dışını yenileyerek eskisinden güçlü yaptı
Kalp gözüyle görerek Muhtar tarihine ba-
şını eğer
Bu yeni silahhanenin tümü övülmeye de-
ğer

1888

Şâzeli Dergâhının hünkar mahfili ka-
pısı üzerinde yazılı olan beyitler şudur:
Emir-ül-mü'minîn Abdülhamid Hân
Hüdâ-âgâh
Tarîk-i hak-resan Şâzeli'ye yaptı nev
dargâh
Muhakkak rûh-u pâk Şâzeli karib-ül hayde
Baksa cûy-i kemâlî şevket-ü iclâlidir her
gâh

Güher-i târihini nazım eyledi kemter kulu
Muhtar
Budur gühter tecelligâh-ı feyz-ü hazretul-
lah
Anlamı:
Allah'a uyan inananların başı Abdülha-
mid Han
Doğru yolda yetiştiren Şâzeli tarikatına
yeni dergah
Şâzeli'nin temiz runu muhakkak Allah'a
yakındır
Devamlı akan ırmağı büyüklüğünün kud-
retidir her zaman
Noktalı harflerle tarihini yazdı değersiz
kulu Muhtar
Budur tecelligâhı (63) ortaya çıkan haz-
retlerinin feyzi
(63) Tecelligâh: İlâhi kudretin, İlâhi sır-
rın meydana çıktığı, görüldüğü yer.

Dergâhın diğer kapısı üzerinde ka-
zınmış olan beyitler aşağıdadır:
Hüdâvend-i cihân Abdülhamid Hân
hüdâ-bâye
Bu dergâha hakikat-ı iktinâhı eyledi inşâ
Munakkak rûh-u pâk Şâzeli karib-ül hay-
de

Olur ol şâhiçün tevfiğ-i nusret Mevlâ
Güher-i târihini nâzım eyledi kemter kulu
Muhtar
Bu dergâdır tecelligâh-ı feyz âlem-i âlâ
1305

Anlamı:
Allah'ın gölgesi, cihan padişahı Abdülha-
mid Han
Bu dergahı aslından, temelinden yaptırdı
Şâzeli'nin temiz ruhu muhakkak Allah'a
yakındır
O şah için Allahın yardımını uygundur
Noktalı harflerle tarihini yazdı değersiz
kulu Muhtar
Bu dergâh yüce ilmin verildiği yerdir
1887

Dergah içerisindeki sebilin üzerinde yazılı olan beyitler şudur:
Yenbu'u cûd-u rahmet Abdülhamid
Hân'ın
Sîrâb-ı lütfudur hep halk-ı cihan serâpâ
Dergâh-ı Şâzeli'ye su eyledi isâle
Yapdı bu sel-sebîli ol şâh-ı âlem ârâ
Muntar bil-bedah'a târihin etdim inşâd
Sultan Hamid etdi mâ-i-hayât icrâ
1305

Anlamı:
Rahmet ve cömertlik kaynağı Abdülha-
mid Han'ın
Cihanın her tarafını suya doyuranın lüt-
fudur
Şâzeli dergahına akıtarak su getirdi
Alemi süsleyen o şah bu selsebili yaptı
Muhtar tarihini aniden şiirle söyledim
Sultan Hamid hayat veren suyu akıttı

1887

Padişah hazretlerinin huzurlu, heybet-
li, yüce Yıldız Sarayı'nda yaptırılan cami-
ye söylenen tarihtir:
Şehinşâh-ı âyi-yi himem şevketlû hân Ab-
dülhamid
Olsun şügûh-u şân ile taht-ü hilâfetinde
mekîn
Halk eylemiş Rabb-ı kerîm ol pâdişâh-ı
azîmi
Hem elkâf hayr-ül-âmen, hem hâmi-i dîn-ü
mübyan
Âsârî şâhid nev-be-nev beyân-ı hayr-ı
âyâna
Etdi lüccetullah binâ bu ma'bed-i pâkî
Ol bânî-i zî-şevketin duâ'nın etsünler edâ
Kıldıkca ifâ-yı selâ, anda hemîşe-i
mü'minîn
Târih-i ittimâmın Celâl nâzım eyledim
billâ-iftihar
Kıldı bu rânâ câmi-i inşâ imâm-ül-
müslüman
1302

Anlamı:

Himmeti yüksek şahlar şâhı azametli Ab-
dülhamid Han
Azametle, şân ile hilafet tahtında otursun
O yüce padişahı, kerim olan Allah yaratmış
Hem vakıfları ile hayırlara önem verir, hem
de dini âşikâr
Eserleri şahittir, birçok yeni hayırlı mekan-
lara niyetle
Allah'ın yardımıyla bu temiz mabedi yaptı
O şevket sahibi yaptıran karşılığında dua
etsinler
Onda namazları kıldıkça müminler daima
Tamamlanma tarihini Celal iftiharla yaz-
dım
Bu güzel camiyi müslümanların önderi
inşa etti

1884

Muzaffer askerleri için yaptırılan kışla-
nın kapısı üzerinde yazılı olan yapım tari-
hi aşağıdadır:
Şâh-ı Süleyman haşmetin hükm-ü bedbî-ül
hikmeti
Ma'murezâr intizâm etdi bu mülk-ü devleti
İşte bu nev satvet-ü berâ târihidir cevher-ü
nümâ
Sultan Hamid etdi binâ dâr-ül-ceyş-ül nus-
reti
1306

Anlamı:

Haşmetli Süleyman Şah azametinde hik-
meti benzersiz
Memleketi ve devleti imar ederek düzene
koydu
İşte bu yeni yer, üstün kudretini noktasız
harflerle gösteren tarihtir
Sultan Hamid muzaffer asterlerine kışla-
yı yaptı
1888

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven

Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Burmalı Sütun

Hipodromun ortasındaki İspina (Spina) üzerinde bulunan abidelerden birisi de günümüzde bir bölümü görülmekte olan Burmalı Sütun'dur. Bu sütun birbirine sarılmış üç yılan şeklinde olup Yunanlılar'ın galip gelmeleri üzerine İranlılar'dan aldıkları savaş aletlerinin eritilmesiyle oluşturdukları bir sütündür.

Bu sütunun kaynağı üzerinde eskiden çok tartışmalar yapılmıştı. Fakat 1856 (Sayfa 215) yılında sütunun temelini bulunması için kazıldığı zaman bulunan yazılan gerçeği ortaya çıkarmıştı.

Tabanı kare şeklinde bir mermerden oluşmakta ve toprak altındadır. Yılanın bükümleri üstündeki Rumca yazılar, İranlılar'a karşı savaştıkları anlatılan eski Yunan şehirlerinin isimleridir. Bu yılanların başları üstünde eskiden Temistoklu Pozanyas (Thémistocle'li Pausanias) tarafından İranlılar'a karşı alınan zafer ile Plate (Platea) ve Salamin'in zaferine bir anı olmak üzere Delfi Apollon (Delphi Apollon) mabedine hediye edilen meşhur altın sehpa varmış. Eskiden 8 metre kadar yükseklikte olan bu sütun bugün ancak 5 metredir. Yılanların başında olan sehpanın 3 metre çapında olduğu söylenmektedir.

Yunan eski eserleri içinde en önem-

lilerinden olan bu eser Bizans'a Büyük Konstantin (Konstantinos) tarafından getirilmişti. Sütunun temeli kazılırken çıkan ve Bozdoğan Kemeri'ne kadar giden suyollarından anlaşıldığına göre burasının çeşme olduğuna karar veren yazarlar da vardır.

Bu sütunların temelleri etrafındaki çukurluğa bakarak hipodromun eski zemin seviyesi hakkında bir fikir edinme olanaklıdır. Sonradan Sultan Ahmet Meydanı'nın düzenlenmesi sırasında bu sütunlar arasındaki kısım da hipodromun zeminine kadar bir miktar açılmışsa da At Meydanı'nı uzunlamasına ortasından iki kısma ayıran ve İspina (Spina) denilen duvarın kalıntısına rastlanılmamıştır.

**Gelecek Sayıda:
Örme Sütun (Miknatıslı Sütun)**



Sultanahmet meydanındaki Yılanlı (Burmali) Sütun.